

Catechesis Davidis Chytraei, : Postremò nunc ab ipso Autore recognita, & multis in locis utiliter aucta.

<https://hdl.handle.net/1874/422581>

2
Catechesis

DAVIDIS
CHYTRAEI,

Postremò nunc ab ipso Auto-
re recognita, & multis
in locis vtiliter
aucta.

FRANCOFORTI,
Apud Hæredes Christ. Egenolph.

ANNO M. D. LXXXIII.

P I O E T C A N D I D O
L E C T O R I .

FILIVM Dei Doctorem & seruatorem nostrum
Iesum Christum ardentibus votis quotidie pre-
cor, vt omnes in Scholis docentes, & discentes, &
me in eis, Spiritu suo Sancto, ipse doceat & gubernet, vt
ipligrata, & tenera ætati, quæ seminarium est Ecclesiæ
& Reipublicæ salutaria discam & doceam. Cuius
autem in hac Balthici littoris Sarepta studijs seruirem,
tradidi auditoribus, inter cætera, hæc Catecheseos
Christianæ elementa, ex locis Theologicis præcipue
ediscenda. Quæ ante viginti annos me planè in-
scio & ignaro, a præceptore & collega tum meo, D.
Iohanne Aurifabro, primum typographo data &
expressi cœpta sunt. Ea cum aliquoties à me deinceps
retexta & aucta, in multis scholis vsurpari intelligere
denuò adhibitis collegis meis, hoc mente relegi. Ac
ne prolixitas discentes remoraretur, typis grandioribus,
paucis, quæ pueris ad discendum initio vtiliter
proponi iudicauimus: cætera verò quæ statim man-
dari memoriæ non est necesse, exilioribus literis, excu-
di à typographo petiuimus, & quanquam tenuem ad-
huc & puerilè hunc libellum esse, & multiplici lima in-
digere ipse agnosco: tamen nihil in eo mutare deinceps
decreui. Deum precor, vt studijs piæ iuuentu-
tis benedicat, & depositum veræ doctrinæ purum &
illibatum inter nos custodiat & tucatur. Vespere
iam venit, nobiscum Christe mane-
to, Extingui lucem nec patiare
nam. Die Lucæ,
Anno 1575.

CLARISSI-
MI VIRI, NOBILITA-
TE GENERIS ET VIRTUTE

*præstantis, D. Petri à Menzingen, equitis
aurati, & Mæcenatis, optimè de se me-
riti, filio Bernardo à
Menzingen*

Dauid Chytræus:

S. D.

VRISSIMA ET
optima pars generis
humani, & seminari-
um ac flos Ecclesiæ
Dei præcipuus, est te-
nera ætas, quæ donū
Spiritus Sancti in Ba-
ptismo acceptum re-

tinens, veram de Deo & Redemptore no-
stro Iesu Christo doctrinam studiosè discit,
& casta mente, simplici quæ ac pura fide De-
um inuocat, & alacri ac læto corde pro be-
nificijs ab eo acceptis gratias agit, & in stu-
dijs & reliquæ vitæ partibus mandata offi-
cia exequens, Deo & parentibus reueren-
ter obædit.

EPISTOLA

Præcipuè igitur placent Deo primæ
 ætatis studia: inuocatio, obedientia, & lau-
 des quantumuis infirma & balbutienti vo-
 ce Deum celebrantes. Sicut hac ingenti
 gloria ornatur à Christo, quòd non modò
 probetur & iucunda ac curæ sit DEO, ve-
 rùm etiam laudes DEO perficiat, & Chri-
 sto inserta, regni cœlestis ciuis existat.

*Talium est enim regnum cœ-
 lorum: inquit Christus, Et:
 Non est voluntas Patris cœ-
 lestis, ut pereat vnus de parvulis
 istis. Nisi conuersi fueritis &
 fiatis sicut pueri, non ingredie-
 mini in regnum cœlorum. Item,
 Ex ore Infantium & lactenti-
 um perfecisti laudem.*

Hæc ampla & gloriosa teneræ ætatis
 præconia, singuli parentes & præceptores,
 in suis cubiculis & Musæis inscribant, &
 quantus thesaurus ipsis commendatus sit
 in docenda & regenda iuuentute confide-
 rent, & se præclare de Ecclesia Dei mereri,
 &

DEDICATORIA.

& cultum Deo gratissimum præstare sciant, cum in suis familijs & scholis, *ταυσιν χησιμα* *διδασκουσιν*, & pueritiam de Deo & Redemptore nostro Iesu Christo fideliter erudiant, & vnâ cum primis artibus & litteris, seu potius cum lacte nutricis, succo veræ agnitionis Dei, & pietatis ac cæterarum virtutum Deo placentium imbuunt. Omnino enim teneris puerorum mentibus instillari necesse est, quidquid radices agere & firmiter hære in omni reliqua ætate volumus.

Prima autem & summa omnium, qui homines à Deo conditi & per Filium ipsius redempti sunt, cura & sollicitudo hæc esse debet, vt Deum conditorem & Redemptorem nostrum Iesum Christum rectè agnoscant, & vero timore ac fide, & omnibus pietatis officijs ab ipso mandatis religiosè colant. Et si enim non omnes, qui in studijs versamur, ex professo Theologi esse possumus: nam hæc hominum vita multis etiam alijs artibus indiget; tamen omnes, qui se homines dici volunt, aliquid temporis discendæ veræ de Deo doctrinæ, quam immensa bonitate certis scriptis comprehensam Deus Ecclesiæ tradidit, & veræ sui agnitionis & inuocationis & consiliorum actionumq; vitæ omnium normam esse vo-

EPISTOLA

luit, tribuendum esse intelligunt. Cumq[ue]
agnitio & invocatio Dei, Filij ipsius Do-
mini nostri Iesu Christi, ad omnes homi-
nes & ad omnes ætates pertineat: profectò
non senes tantùm, & prudentia ac erudi-
tione præstantes, sed teneram quoque &
puerilem ætatem imbui vera pietate & ag-
nitione Dei, & ad librorum sacrorum &
doctrinæ in eis traditæ lectionem & studia,
præsertim in scholis & familijs Christianis,
assuescieri oportet, sicut grauissima hæc ora-
cula diuina, primæ ætati, studia doctrinæ à
Deo traditæ mandauit: A puero sacras lite-
ras noueris, quæ te possunt erudire ad salu-
tem per fidem in Christo Iesu. Item, Erunt
verba, quæ ego præcipio tibi hodie, in cor-
de tuo: & narraabis, seu, vt Ebraei fontes ha-
bent, Acues ea liberis tuis, hoc est diligen-
ter & accuratè limata & illustrata propo-
nes, & assiduè repetes & inculcabis, & se-
uerè à liberis tuis diligentiam discendi
exiges & dictata reposces. Notum est &
Pauli præceptum: *Educate liberos*
in disciplina & doctrina Do-
mini: quod non tantùm mores primæ
ætatis honestè, & diligenter regi, & inge-
nia

DEDICATORIA.

nia litteris ac optimarum artium cogi-
tione excoli, verum etiam doctrinam de
Deo & Domino nostro Iesu Christo in li-
bris sacris traditam, ipsis legendam & di-
scendam proponi, & assidue inculcari &
infigi iubet. Et Psalmus 79. *Man-*
davit patribus nostris, nota fa-
cere ea filiis suis, & filij, qui
nascentur, narrabunt ea filiis
suis, ut ponant in Deo fiduci-
am suam, & non obliuiscantur
operum Dei, & mandata e-
ius seruent. Psalm. 119. Qua-
re mundam facit adolescens vi-
am suam? custodiendo sermones
tuos.

Hæc seuerissima mandata Dei, quæ
& ipsis adolescentibus, sacrarum litera-
rum & verbi diuini studium & custodiam di-
ligentem præcipiunt, & parentes præcipue ac
præceptores, qui in parentum locum suc-
cedunt

EPISTOLA

cedunt, liberis suis ac discipulis semina vera de Deo doctrinae instillare iubent, Me etiam impulerunt, ut in hac Balthici littoris Sarepta, in quam fato quodam meo delatus sum, pro officij mei ratione, iuuentuti studiosae summam doctrinae diuinitus traditae, distributam in paucos locos, & additis definitionibus ac partitionibus illustratam, ante sedecim annos proponerem: & velut *ἐπιτομὴν* locorum Theologicorum Philippi, quos tunc profitebar, tradere conarer.

Eam verae de Deo doctrinae methodum, superiori anno à me recognitam, & multis definitionibus, alijsq; vtilibus questionibus auctam, Tibi, carissime BERNHARDE, dedico: tum ut clarissimi patris tui, & beneficiorum, quae ab ipso, sumtus studiorum mihi in aliquot Academijs benigne & liberaliter suppeditante, amplissima & plane paterna accepi, memoriam gratam me conseruare, qualicunque testimonio ostenderem: tum ut tibi studia doctrinae & virtutis, magna cum spe & expectatione omnium nostrum ingresso gratularer: & quanquam scio à viris eruditissimis & optimis praceptoribus tuis eadem te isthuc quotidie audire, tamen meo etiam loco

DEDICATORIA.

loco hortator essem, ut eximiam generis nobilitatem, eximiæ eruditionis & virtutis ornamentis auferes, & cæterarum artium & linguarum studijs, veram de Deo & redemptore nostro Iesu Christo doctrinam adiungeres.

Cùm enim Fines studiorum proximi & immediati sint. Sapientia seu cognitio rerum, & facultas rectè & perspicuè de rebus propositis dicendi aut scribendi: primus & summus sapientiæ & virtutis gradus est agnitio Dei seu pietas vera, ut grauissimè dixit religiosa antiquitas: *Ἡ δὲ Θεῶν γνῶσις σοφία θεῶν καὶ ἀρετὴ ἀλλοθινῶν, ἢ δὲ ἀγνοία, ἀμαθία, ἠδὲ καὶ χαλὰ ἐναργής.* Ut autem alijs animantibus homines ratione & oratione excellunt: ita homo homini præstat his ipsis dotibus doctrina excultis & politis.

Maximè igitur natos in familijs nobilibus & Heroicis, quos reliquæ hominũ multitudinĩ præesse & publica gubernationis consilia regere Deus voluit, præ cæteris se doctrina liberalium artium & diuinarum humanarumq; legum notitia, & inprimis agnitione Dei, iustitia & pietate vera instruere & exornare decet, ut quemadmodum loco & ordine, seu splendore familiæ

E P I S T O L A

& opibus, ita etiam sapientia, pietate & iustitia ac doctrina cæteris hominibus antecellant. Fundamentum enim veræ nobilitatis est, non maiorum dignitas tantum & opes posteris relictae, sed virtus, sapientia, iustitia, fortitudo, doctrina & eloquentia eximia, quæ Dei gloriæ, patriæ, Ecclesiæ ac Republicæ seruit, & de reliquo genere humano bene meretur. Etsi autem, cum diuinitus ordinum distinctio facta sit, præstantes ad virtutem inclinationes, & motus animorum acriores & ardentiores, in familijs Heroicis propagari consentaneum est: tamen hos doctrina & legibus ac disciplina, & exemplis honestis exuscitari, regi & expoliri oportet.

Ac Leges & Regulas consiliorum & actionum vitæ honestarum ferè omnium, tum in multis alijs, præcepta institutionis vitæ & morum laudabilium continentibus scriptis, tum verò etiam in hoc Catechesios libello breuiter expositas habes, virtutum omnium & officiorum Deo & alijs hominibus, & nobis ipsis debitorum, Definitiones, in Decalogi præcepta distributas, ad quas tanquam normas, non facta solum & dicta verum etiam consilia & cogitationes nostræ omnes sunt dirigendæ.

Exemplum

D E D I C A T O R I A.

Exemplum autem pij & iusti viri, & prudentia politica, omniumq; virtutum Deo placentium complexione ornatu Herois, & industrij ac seduli patrisfamilias, tibi in clarissimo patre propositum est. Ad quod si literarum etiam & latinæ eloquentiæ decus adiunges: nouæ & amplioris Nobilitatis initium, & illustrioris virtutis exemplum posteris futurus es.

Doctrinam verò altricem sapientiæ & virtutum cæterarum reatricem, & Disciplinam, quæ admonitionibus & exercitijs quotidianis, exemplis, præmijs, pœnis, & ad mendis delinquendi occasionibus, animos teneros, ad pietatem erga Deum, & gubernationem morum honestam assuefacit: scio tibi optimam & laudatissimam contigisse, viuentiam aliquot annos, in celeberrima Argentoratensi Academia: Quæ, vt olim Athenæ, ἑλλάδος παιδείουσι, magistra doctrinæ & virtutis toti Græciæ esse dicebantur, & Romanis temporibus Massylia, honestæ & seueræ disciplinæ custos, & artiū bonarum officina laudatissima fuit: ita hodie in Germania, & Massyliam seueritate disciplinæ ac morum, & Athenas præcipuè sanitate, prudentia, puritate & elegantiã repræ-

EPIST. DEDICAT.

repræsentat. Vtranq; verò superat hoc illustri & summo decore, quòd veri Dei domicilium & templum est, & veræ ac incorruptæ de Filio Dei, Domino & Redemptore nostro Iesu Christo, doctrinæ custos fidelis & vindex est. Benè & feliciter vale.

Ex Academia vrbis Rosarum, Postridie *μεθ' αλω* Filij Dei, inchoantium annum 1568. qui est ab initio mundi annus 5530.

Quem vt felicem & faustum tibi, & nobilissimæ matrituæ, & toti Ecclesiæ ac

Reipublicæ tribuat Filius Dei

nobis datus, toto eum

pectore pre-

cor.

CATE-

CATECHE-
SIS SEV SVMMA
DOCTRINAE CHRISTIA-
NAE, CERTA METHODO
comprehensa.

*Quid est Theologia seu
doctrina Chri-
stiana?*

THEOLOGIA est doctrina
de Dei essentia & voluntate ac
beneficijs generi humano pro-
pter Christum Mediatorem
exhibitis & cultibus ipsi vicif-
sim debitis, patefacta in verbo Dei, per Pro-
phetas

2 CAPITA DOCTRINAE
phetas & Apostolos tradito, & illustribus
testimonijs miraculorum confirmata, per
quam Deus verè efficax est, & veram sui ag-
nitionem, remissionem peccatorum & vi-
tam æternam credentibus impertit.

*Qua sunt capita Doctri-
nae Christianae præ-
cipua?*

Duo:

Lex Dei, seu præcepta Decalogi: &
Euangelion, seu promissio Gratiae Dei &
vitæ æternæ, propter Christum gratis do-
nandæ.

*Ex his duobus fontibus, qui velut meta &
norma sunt totius sacrae scripturae rectè intelligen-
da, omnes reliqui doctrinae Theologicae loci na-
suntur & emanant: & ad duo hæc prima puerilis
Catechismi nostri capita videlicet Decalogum, &
Symbolum fidei; omnes sacrae scripturae conciones,
dogmata & Historia referri possunt. Sed tamen
ut series & summa doctrina amplissima, in plura
membra distributa, illustrior sit, & facilius con-
spici*

C H R I S T I A N A E.

spici & insigi animo ab adolescentibus possit: nu-
merabimus sine superstitione Decem locos Doctri-
nae Christianae praecipuos, ad quos omnia quae in
verbo Dei, patribus & quibuscumq; alijs scriptis,
concionibus, lectionibus & disputationibus Theo-
logicis legunt vel audiunt studiosi referre.
& velut in classes certas, seu membra
vnius corporis aptè inter se coag-
mèrata, digerere, animoq;
complecti que-
ant.

L O C I

4

LOCIDOCTRINAE
CHRISTIANAE PRAE-
CIPVI DECEM
sunt.

- I. De D E O, seu vera Agnitione & Inuo-
catione vnus veri D E I Patris, Filij & Spi-
ritus Sancti.
- II. De H O M I N E ad imaginem Dei crea-
to.
- III. De L E G E D E I.
- IIII. De P E C C A T O.
- V. De E V A N G E L I O annunciante
Remissionem peccatorum propter Chri-
stum, & de F I D E I V S T I F I C A N -
T E.
- VI. De Noua obedientia seu B O N I S
O P E R I B V S.
- VII. De Pœnitentia & Absolutione.
- VIII. De S A C R A M E N T I S, Baptismo,
& Cœna Domini.
- IX. De E C C L E S I A, & de Cruce ac
consolationibus Ecclesiæ.
- X. De immortalitate Animæ, Resurre-
ctione corporum, extremo iudicio, & Vita
æterna.

Quid

*Quid est RELIGIO**Christiana?*

Religio Christiana est in Christum credere, & Deum colere iuxta ipsius verbum. Vel Religio Christiana est praxis Theologiæ, videlicet vnum verum Deum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, iuxta doctrinam ab ipso patefactam agnoscere, & verè timere iram ipsius aduersus peccata, & credere propter Christum mediatorem sibi peccata remitti, & Deum propitium esse, & hanc fidem sacramentis à Christo institutis obsignare, & prælucente hac fide, eum inuocare & colere bonis operibus, quibus se in suo verbo coli præcepit. Ignatius. Οὐ μόνον καλεῖσθαι θεὸν Χριστιανός, ἀλλὰ καὶ εἶναι. Οὐ γὰρ τὸ λέγειν, ἀλλὰ τὸ εἶναι, μαρτύριον ποιεῖ.

*Quod est discrimen inter Religionem Christianam**& Ethnicam?*

RELIGIO Ethnica est sine certo Dei verbo, & sine vera in Christum fide vagantem, loco vnius veri Dei varia & commentitia numina & idola multiplicia colere ceremonijs & operibus ac

DISCRIMEN RELIG.

sacrificijs humano arbitrio electis, quibus peccata sua compensari & Deos sibi placatos & propitios reddi, & velut emi ab illis bona fingunt.

Etsi autem Cicero, Plato, Seneca & similes Ethnici saniores, ex lege natura, & opificio mundi, agnoscunt, esse Deum, mentem aeternam, conditricem mundi sapientem, iustam, vindicem scelerum: & de officijs virtutum & externis moribus multa honestissimè præcipiunt: tamen hi ipsi, cum non regantur verbo Dei, contra ipsum naturæ iudicium, idolatricos monstrosæ multitudinis deorum cultus retinent, & pariter creatorem mundi, Angelos bonos, demones, diabolos & Heroes mortuos, DEOS nominant: & hæc idola, ut lege & more quolibet loco recepta sunt, colenda esse sanciunt, sicut Pythagoras, summam religionis Ethnica complectens præcipit: Ἀδανάτος μὲν ἡ φύσις τοῦ θεοῦ, ὅπου ὅς δὲ ἀνεύλαται, τίμα.

Deinde Ethnici Euangelium de Filio Dei Domino nostro Iesu Christo, & de gratuita remissione peccatorum & vita æterna credentibus gratis propter Filium mediatorem donanda, prorsus ignorant. Nulla est autem vera religio, & Ecclesia Deo placens, ubi non est vera noticia Christi, Ioha. 14. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ioh. 3. Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum.

Præter-

CHRIST. ET ETHN.

Præterea etiam Legis Dei & virtutum doctrina apud Ethnicos mutila & manca & multipliciter deprauata est. vt Cicero in officijs, & Aristotele in Ethicis, ex professo virtutum explicationem instituentes, nullam ferè mentionem faciunt Dei & primarum virtutum, Pietatis erga Deum, Timoris Dei, inuocationis, Gratiarum actionis &c, quarum tamen noticiam aliquam natura in mentibus hominum lucere, Platonis etiam & Homeri sententia ostendunt. Denique totius prima tabula Decalogi & sexti etiam præcepti, noticia, & tota doctrina de interiore cordis immundicie quam lex arguit, & perfecta cordis obedientia, quam lex flagitat, apud ethnicos planè obscurata & corrupta, & ferè prorsus deleta fuit.

Qua est caussa certitudinis
in doctrina Christi-
stiana?

Summa & præcipua caussa certitudinis est auctoritas & PATEFACTIO diuina, in libris Prophetarum & Apostolorum comprehensa, seu, DIXIT DOMINVS: qui veritas ipsa est, & mentiri nescit.

Huic æterna & immota veritati, Spiritu Sancto duce assentientes, plurimum etiam sequentia Testimonia confirmant: vt certius statuam,

CERTITUDO

quod sola hac doctrina de Deo, in scripturis sanctis tradita, sit certa, vera, diuina, & sola hominibus arcanam voluntatem Dei patefaciat.

I. MIRACULA propria natura diuina & omnipotentis, vt resuscitatio hominum mortuorum, repressus cursus solis, & similia, quibus sola doctrina Christiana confirmata est.

II. Vniuersalis experientia omnium piorum in quotidiana inuocatione & exercitijs penitentia.

III. Antiquitas Doctrinae Moysis & Prophetarum.

Vaticinia illustria & perspicua de rebus maximis, de voluntate Dei, de aduentu Christi, de serie & mutationibus imperiorum, quae omnia sic euenerunt, vt predicta sunt.

Ipsam genus doctrinae, patefaciens arcana & ignota humanae rationi.

Miranda conseruatio Ecclesiae.

Odium Diaboli aduersus hanc doctrinam.

Series doctorum & instauratorum doctrinae continua, inde usq; ab initio Ecclesiae.

Series annorum mundi continua, quae nusquam alibi conseruata est.

Noticia Legis Dei integra.

Doctrina de Coniugio & castitate, quae in sola etiam Christiana religione illibata permansit.

Sanguis omnium Martyrum.

Pœna blasphemorum & persecutorum.

Testi-

Testimonia scripturæ, 1. Theß. 2. Accepistis non
 verbum hominis, sed sicut reuera erat, verbum Dei,
 quod & efficax est in vobis credentibus. 2. Pet. 1.
 non voluntate hominum allata est doctrina Pro-
 phetica, sed à Spiritu sancto impulsus, locuti sunt
 sancti Dei homines, &c.

*Quæ est optima ratio studen-
 di in Theologia?*

Tria sunt præcipua instrumenta, (quæ Lutherus
 in præfatione primi Tomi Germanici, ex Psal-
 mo 119. commemorat) quibus vera & salutaris
 doctrina Christiana cognitio parari potest.

I. **PRECATIO** ardens & quotidiana, vt
 Deus ipse nos doceat, & studia nostra Spiritu suo
 Sancto gubernet & adiuuet, sicut Dauid precatur:
 Domine, fac cum seruo tuo secundum misericor-
 diam tuam, & iustificationes tuas doce me. Seruus
 tuus sum ego, da mihi intellectum, vt discam testi-
 monia tua. Vias tuas Domine ostende mihi, & se-
 mitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, &
 doce me. Nulla enim studia sunt felicia & saluta-
 ria, nisi à Deo mentes regantur. Irenæus, Deum
 discere nemo potest, nisi Deo docente.

II. **Studium seu meditatio & diligentia in
 discendo.**

III. EXPERIENTIA seu PRAEIXIS, qua doctrina discendo percepta, in quotidiana inuocatione & exercitijs pœnitentiæ, in doloribus ortus ex sensu ira Dei & pœnarum, in studijs & laboribus nostræ vocationis, in petendo & expectando Dei auxilio, deniq; in toleranda sancta cruce, & tentationibus ac arumnis multiplicibus, ad vsum transfertur: in quibus, fides, inuocatio, spes, patientia, humilitas, & cetera virtutes in quarum cultura, religio Christiana potiss sita est, exercentur, crescunt & expoliuntur, & vis ac efficacia verbi diuini experiundo cognoscitur.

Studium autem Theologicum, seu labores discendi, hisce regulis gubernentur.

Prima cura sit, vt TEXTVM BIBLIORVM nobis familiarissimè notum reddamus ex quo solo tâquam ex augusto & perenni fonte, vult Deus doctrinam de vera sui agnitione & æterna salute nostra hauriri. Et hoc vno modo & non aliter, quàm per lectionem & cogitationem Textus verbi diuini efficax est, & veram sui cognitionem, iustitiam & vitam æternam in cordibus accendit. Quotidie igitur mane postquam surrexerunt, & vespere cum cubitum ituri sunt, vnum caput in Biblijs studiosi legant, & ordine ea euoluant, & præcipua dicta, & historias, in partes Catecheseos, seu in locos, qui summam doctrinæ Christianæ continent, digestas meminerint.

2. **SUMMA DOCTRINAE** Christianae, continens praecipuos articulos pie & erudita methodo expositos, animo complectenda est: ad quos omnia, quae in Theologia, legimus, audimus, discimus, dextrè referantur. Hanc commodissimè ex libro *Examinis* vel *locorum Theologicorum* assidue & attentè lecto, & relecto studiosi discant.
3. **LINGVAE** Ebraeae & Graecae cognitio necessaria est, ut ex fontibus, veram de Deo doctrinam haurire, & cum Filio Dei, Prophetis & Apostolis, sine interprete colloqui possimus.
4. **Dialectica** Methodo in discenda & docenda caelesti doctrina & refutandis veritatis corruptelis opus est.
5. **Disputationum & declamationum** exercitia suscipienda sunt, quae & iudicium de veris sententijs confirmant & acuunt, & facultatem propriam & perspicuam orationis, ad explicationem dogmatum necessaria, pariunt.
6. **Aliorum eruditorum & Patrum** commentariorum legendi sunt, ut iudicijs & consensu Ecclesiae catholicae nostram fidem confirmemus.
7. **Historia** totius Ecclesiae & imprimis veterum certaminum & iudiciorum primitivae Ecclesiae, quae Apostolorum temporibus vicinior fuit, cognoscenda est, ex Patribus vetustissimis & scriptioribus historiae Ecclesiasticae, & actis consiliorum, ex canonibus Iuris pontificij, Magistro sententiarum, &c.

3. Totius Philosophiæ, artium dicendi, Ethicæ ac politicæ, Arithmeticæ, Physicæ, Astronomiæ, Geographiæ, & cæterarum artium quæ in Scholis traduntur, cognitio, in explicanda doctrina & libris sacris, magno vsui, & alioqui Ecclesiæ singulæri presidio & ornamento est.

Quid sunt Scholæ?

SCHOLÆ sunt cœtus docentium & discipulorum literas, linguas & artes, Deo gratas, & Ecclesiæ Dei ac Reipublicæ necessarias.

Propter quas causas necesse est coli in Scholis studia literarum, & præcipuè Catechesin disci.

Homines ideo conditi sunt, ut Deum conditorem & filium ipsius redemptorem nostrum Iesum Christum agnoscant, inuocent & colant, iuxta doctrinam ab ipso traditam, & libris Prophetarum & Apostolorum comprehensam. Quare aliquos homines esse oportet literarum peritos, qui hunc librum doctrinæ cœlestis legere, & alijs prælegere, & explicare possint.

Præcipue igitur singuli ad discendam moueantur, primùm seuerissimis Dei mandatis, qui præcipit doctrinam à se traditam audiri, disci, propagari.

Matth. 7. Aeternus pater de cælo iubet audiri Filium, HVNC AVDITE. Necesse est igitur conciones seu doctrinam Christi, in Euangelistis, Prophetis & Apostolis descriptam legi, cognosci & alijs cognoscendam perspicue & disertè proponi.

1. Tim. 4 Attende lectioni & doctrinae.

Col. 3. Sermo Christi habitet in vobis opulenter cum omni sapientia.

Ioh. 14. Christus iubet seruari, hoc est, disci, ac custodiri sermonem suum, & amplissimam promissionem addit, quòd custodes suæ doctrinae domicilia & templa totius diuinitatis futuri sint.

2. Timoth. 3 A puero sacras literas noueris, quæ te possunt erudire ad salutem. Omnis enim scriptura *ἡ δὲ προφητεία* utilis est ad docendum, &c.

Deinde finis ad quem conditi sumus, in discendo & docendo nobis propositus sit, vt Deum rectè cognoscamus, & gloriam ipsius illustremus, 1. Corinth. 10. Matth. 5. 1. Pet. 4.

Tertio vt profimus Ecclesie Dei, adiuuantes conseruationem ministerij Euangelici, & gubernationem Ecclesie.

Quarto, vt Reipublica, quæ hospitium est Ecclesie Dei, in consilijs, iudicijs, legationibus, negotijsq.

Et ijsq; omnibus, ad communem tranquillitatem & salutem pertinentibus, seruire possimus. Tit. 3. Discant & nostri, ut possint bonis operibus præesse ad necessarios vsus, ne sint infrugiferi.

Quintò etiam, ut honestum locum in communi vita, victum, & necessaria ad vitam honestè sustinendam, consequamur: ἐφ' ἑαυτῶν ἰδὲ τὰ αἰτεῖα.

Sed principalis finis semper nobis in conspectu sit, videlicet, Vera Dei agnitio & celebratio, iuxta doctrinam ab ipso Deo per Christum patefactam. Ideoq; prima cura omnium nostrum esse debet, ut Catechesin doctrinæ Christi discamus. Matth. 6. Primum querite regnum Dei.

Quid vocatur Catechesis, & unde est appellatio?

CATECHESIS in genere significat formam institutionis, in qua viva voce auditoribus initia alicuius doctrinæ in certos locos methodicè distributæ traduntur: & auditores, ea, quæ ipsis tradita sunt, & quæ didicerunt, vicissim reddere & recitare coguntur.

A verbo ἀκροῦν, quod significat audire, sonum ab alio accipere, docendo dictata reposcere, behören. Propter

Propter quas causas Cateche-
sis, hoc est, talis forma institu-
tionis, quæ fit per examen,
in Ecclesia usurpa-
tur? seu,

Qua sunt utilitates Exami-
num in genere?

Examina augent in discipulis diligentiam,
intentionem animi, & curam rectè & integrè di-
cendi, quæ proponuntur, cum sciant, sibi ea, quæ
audiuerunt, in examine reddenda esse. Deinde in
Ecclesia necesse est singulos homines edere confessi-
onem suæ fidei. Ideo in primitiua ecclesia institue-
bantur Examina, in quibus Catechumeni, prius-
quam in Ecclesiam per baptismum reciperentur,
testari seu confiteri solebant, se veram doctrinam
de Christo amplecti. Inde examen in ceremoniis ba-
ptismi reliquum est. Pertinet etiam ad fidelitatem
Pastorum & docentium in Ecclesia, scire quid in-
telligant, quomodo proficiant discipuli.

Postea totum cursum studiorum examina in-
tra certas metas continent, ne vagentur & aber-
rent. Adigunt ad discenda necessaria & utilia omis-
sis non

sis non necessarijs & inutilibus. Plerunq; enim, vt Seneca ait, necessaria ignoramus, quia non necessaria didicimus.

Corrigunt errores prius animo conceptos.

Augent acumen ingeniorum, & formant iudicium. Alunt & augent facilitatem loquendi, & facundiam extemporalem.

Adiuuant memoriam, vt ea quae percepit, promptè & celeriter, vbi res poscit, reddere possit.

Tollunt superbiam & inanem persuasionem doctrina ac sapientie.

Adsuescunt ad communicationem sermonis & humanitatem in omni vita.

Formant pronunciationem seu actionem, in moderanda voce, vultu, & vitandis gestibus ineptis. Deniq; Colloquia de doctrina salutari, dulcis consolatio sunt bonarum mentium, in doloribus & arumnis, vt in veteri versu dicitur *Ἐχθρὸς ὁσὶν ἰατρὸς ἀδύοι*. & sunt imago caelestis illius scholae, in qua coram audiemus Doctorem Filium Dei, & cum praeceptoribus nostris, Prophetis & Apostolis colloquemur, & dictata reddentes plura ab eis discemus.

Has utilitates recitavi, cum pleriq; adolescentes, vel ligna, vel superbia fugiant examina, vt aliquas bonas mentes ad amorem *ἑταρῶν* seu examenum, cum in ceteris artibus, tum verò precipuè in doctrina Christiana exuscitem.

Nunc singulos doctrinae Christianae locos, eo ordine, quo propofiti sunt, breuiter & perspicue exponemus.

PRIMVS LOCVS.

DE VERA DEI AG- NITIONE ET IN- uocatione.

Quid est Deus?

Simplicissima & optima definitio Dei est Symbolum Apostolorum, vel Nicenum: quod iuniores omnes accuratè ediscere, & nos grandiores etiam quotidie & attentè recitare utilissimum est, vt nos ad cognitionem de Deo, & de tribus personis, de omnibus DEI operibus & beneficijs, de creatione, de redemptione generis humani per Filium, de persona, officio, passione, morte, resurrectione & regno Christi, de perpetua Ecclesia collectione, de extremo iudicio, de remissione peccatorum, & vita aeterna, exuscitemus. Et hac cogitatione in pijs fit applicatio beneficiorum

ficioꝝ Christi, & ipsa recitatio est confessio contra diabolos, & in doloribus ac ærumnis consolatio dulcis & efficax.

Deinde & vñtata descriptio DEI teneatur.

Deus est essentia spiritualis, vnica, æterna verax, iusta misericors, omnipotens, Pater æternus, & Filius imago Patris, & Spiritus Sanctus à Patre & Filio procedens: patefacta in creatione mundi & verbo Ecclesiæ tradito, iuxta quod solùm ab hominibus agnosci & coli vult, & in omni æternitate celebrari.

*Quot sunt Personæ
Diuinitatis?*

Tres.

Pater, Filius, & Spiritus Sanctus.

Quid est Persona?

Persona est substantia indiuidua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio.

Cur tantum tres persona Diuinitatis agnoscenda & inuocanda sunt, & non plures vel pauciores?

Quia Deus sic se patefecit in baptismo Christi, & in institutione baptismi nostri & alij testimonijs. Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Psal. 2. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, Osculamini Filium. Psal. 33. Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum.

Fundamentum autem totius doctrinae Theologicae est hæc sententia: Quod non aliter sit de Dei essentia, & voluntate & cultibus ipsi præstandis sentiendum aut docendum, quam sicut se Deus, in suo verbo, per Prophetas & Apostolos tradito, patefecit.

Deuter. 4. 12. Non addatis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Esaiæ 8. Si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.

Recita Descriptiones & discrimina trium personarum Diuinitatis.

PATER est prima persona diuinitatis, quæ ab æterno genuit Filium coæternum imaginem suam, & vnà cum Filio & Spiritu Sancto omnes res ex nihilo condidit & conseruat.

FILIVS est secunda persona diuinitatis, genita ab æterno à Patre, & est substantialis & integra imago æterni Patris, qui Filius post ea fuit intercessor inter Deum & primos homines lapsos, & constitutus mediator, assumpsit ex virgine Maria humanam naturam, factus est victima pro nobis, & per eum ac propter eum solum, datur ab æterno, Patre remissio peccatorum, iustitia & vita æterna.

SPIRITVS SANCTVS est tertia Persona diuinitatis, quæ à Patre & Filio procedit: & mittitur, vt ministerium docendi in Ecclesia gubernet, & per Euangelium corda piorum regeneret & sanctificet.

Testi

*Testimonia de Diuinitate
Filiij Dei Domini nostri
Iesu Christi.*

Rom. 9. Christus est super omnia Deus benedictus in secula.

1. Iohannis 5. Sumus in vero (Deo) in filio eius Iesu Christo, Hic est verus Deus.

Ierem. 23. Inuocabunt eum, I E H O V A iustitia nostra.

Iohan. 20. Dominus meus, & Deus meus.

Ioh. 1. $\chi\theta\iota$ $\Theta\epsilon\delta\varsigma$ $\omega\omega$ \acute{o} $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$, Et Deus erat illud Verbum.

*Quare Filius Dei nominatur
 $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$ seu Verbum?*

Primum respectu æterni Patris, quia est imago Patris, in qua integrè lucet sapientia & bonitas ac essentia Patris: sicut noster sermo cogitationum mentis effigies est.

Deinde respectu nostri. Quia primus dixit humano generi promissionem Euangelij, ex arcano sinu Patris prolatam, & subinde in colloquijs cum patribus eam repetiuit, (Ioh. 1. Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit) Et per ministerium huius sui verbi seu Euangelij efficax est, & dicendo, seu verbo suo, veram agnitionem æterni Patris, ve-

ram consolationem & vitam accendit. Matth. 11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Ebré. 4. Vinum uerbum Dei & efficax. Psal. 119. Verbum tuum uiuificat me.

Testimonia de Diuinitate Spiritus Sancti.

Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Cum enim Baptismus sit fœdus cum uero Deo: nosq; non solum in nomen Patris & Filij, uerum etiam Spiritus Sancti baptizemur: necesse est Spiritum Sanctum etiam, eadem diuinitate, potentia, maiestate & gloria cum æterno Patre & Filio, præditum, & utrique ἐμοῦσιον esse. Deinde multa sunt testimonia, in quibus palàm DEI & Domini seu IEHOVÆ nomen Spiritui Sancto tribuitur, 1. Corinth. 12. 6. 3. 2. Cor. 3. Act. 5. 28. Esaia 6. postremo, propria solius diuinæ & omnipotentis nature opera & effectiones, ut creatio, regeneratio uiuificatio, Item omniscientia, omnipresens, Spiritui Sancto in sacris literis ascribuntur. Iob. 33. Spiritus Dei fecit me. Iob. 26. Spiritus Dei ornauit cælos. Psal. 33. Verbo Domini (λόγῳ & πατρὸς) cæli firmati sunt, & spiritu oris eius (omnes stelle) eorum. Et Ecclesia ca
nit:

*Veni creator Spiritus, imple superna gratia,
Qua tu creasti, pectora.*

*Qua persona Diuinitatis
assumpsit humanam
naturam?*

Secunda persona, videlicet Filius Dei, assumptam ex substantia virginis Mariæ, humanam naturam personali vnione sibi copulauit, ita vt sit vna persona IESVS CHRISTVS Emanuel, noster mediator, redemptor, iustificator, & saluator.

*Quid est incarnatio
Filiy Dei?*

INCARNATIO FILII DEI est vnio personalis duarum naturarum, diuinæ de substantia æterni Patris ab æterno genitæ, & humanæ ex substantia Mariæ virginis assumptæ facta mirando consilio diuinitatis, in Christo mediatore, vt sit Emanuel, æterno Deo Patri & nobis hominibus ὁμόσιος, reconcilians nobis Deum, sufficienti λύτρω placata iustissima ira Dei aduersus peccatum, æternam iustitiam & vitam hominibus restituat.

*Cur Filius Dei nominatur
Emanuel?*

EMANUEL, id est, NOBIS CUM DEVS, vocatur propter quatuor causas. Primum propter assumptionem Nostræ naturæ, quia Θεάνθρωπος seu Deus homo, & frater noster, caro de carne nostra, & ossibus nostris, factus est. *Ioh. 1. Verbum caro factum est, & habitavit in Nobis, seu assumpta nostræ naturæ, non tantum effectivè & separabiliter sed ομοιούτως ita ut sit una persona.*

Deinde, Quia PRO NOBIS apud æternum Patrem intercedit & deprecatur, & precium redemptionis persolvit. *Rom. 8. Est ad dextram Patris & interpellat, pro Nobis. Si Deus pro nobis quis contra nos. 1. Timoth. 2. Verus mediator Dei & hominum homo Iesus Christus, qui dedit se ipsum precium redemptionis pro omnibus.*

Tertiò, Quia IN NOBIS fide eum agnoscantibus habitat Filius Dei, & corda nostra regit & sanctificat, & sibi conformia reddit. *Gal. 2. Vivit in me Christus. Ephes. 3. Habitat Christus per fidem in cordibus nostris.*

Postremò, APUD NOS in omnibus periculis, doloribus & morte ipsa præsens adest

est Emanuel noster, Deus & homo protegens & saluans nos, vt dixit: Ecce ego vobiscum, sum vsq; ad finem seculi, Psal. 46. Dominus Zebaoth nobiscum, protector noster Deus Iacob. Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione.

Quid est Mediator?

MEDIATOR est Persona inter Deum irascentem Peccato, & genus humanum reum peccati & iræ Dei constituta, vt iustitiæ Dei satisficiat, sustineat iram & pœnam pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita, & inuocantium gemitus & preces exaudiat. Ebr. 9. Ioh. 17. 1. Timoth. 2.

Cur necesse fuit in Christo

Mediatore nostro duas naturas, diuinam & humanam inter se unitas esse?

Causæ ab Athanasio in libro de incarnatione verbi, & ab alijs recitantur: Hominem esse oportuit, quia homo peccauerat, à quo pœnam persolui ordo iustitiæ postulabat. Deinde vt pati & mori pro homine posset, & per mortem aboleret mortis

imperium. Ebr. 2. Item, vt φιλανθρωπίαν suam erga homines ostenderet assumptione humana natura eamq; horribiliter à Diabolo conuulsam & oppressam, assumptione sua & collocatione ad dextram DEI Patris glorificaret.

Deinde oportuit esse Deum, vt λύτρον seu precium pro peccatis æquiualens, & meritum nouæ iustitiæ & vitæ sufficiens esset, ac vt molem iræ DEI & pœnarum sustinere, & mortem ac diabolum vincere, iustitiam ac vitam æternam restituere posset. Item, vt ingredi in Sanctum sanctorum, introspicere pectus Patris, & corda inuocantium, & ubiq; Ecclesiæ adesse, inuocantes exaudire, defendere, seruare & sapientiam Dei ac Spiritum Sanctum petentibus donare posset. Cumq; in prima creatione Filius Dei λόγος, vitam & lucem, quæ fuit imago Dei, hominibus tribuisset: congruebat sapientia diuina, vt per idem verbum, quo condita est, imago Dei deprauata in nobis restauraretur.

Quid est Christus?

CHRISTVS est summus sacerdos & rex Ecclesiæ: DEO æterno Patri & nobis hominibus ὁμοῦσι: vnctus plenitudine Spiritus Sancti, vt Euangelion ex sinu Patris prolatum hominibus patefaciat, per quod colligit sibi ex genere humano æternam Ecclesiam; & sua intercessione, merito ac

to ac efficacia remissionem peccatorum & salutem æternam impetrat ac donat Ecclesiæ, quam in hac vita, verbo & Spiritu Sancto regit, & aduersus Diabolos ac tyrannos defendit, & tandem ex morte resuscitatam ornabit vita & gloria æterna.

Quod est discrimen inter Christum & Iobannem Baptistam ac ceteros sanctos?

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primum, Persona differunt. Habitat enim diuinitas in Christo, non, vt in cæteris sanctis hominibus, tantum effectiuè & separabiliter: sed etiam tali ratione, vt Filius Dei, & natura humana assumpta, sint vna indissolubilis persona, sicut anima humana & corpus vnum hominem constituunt.

Secundò, Differunt officio, Solus enim Christus est redemptor & saluator, placans suo merito iram Dei, liberans nos à peccatis & morte, & restituens iustitiam & vitam æternam: Sancti non sunt redemptores, sed tantum ministri verbi, per quod Christus

sua beneficia hominibus annunciat & impertit.

Tertiò Efficacia. Nam Christus propria potentia efficax est per verbum illuminans mentes vera agnitione DEI, dans Spiritum Sanctum, & viuificans corda noua & æterna iustitia & vita. Iohannes Baptista & cæteri sancti non sunt efficaces propria potentia, sed tantum ministri verbi & Sacramentorum.

Quartò, Christus est ἀναμάρτητος, ex-
pers omnis peccati & labis. 2. Cor. 5. I. Pet.
3. Sancti omnes sunt peccatores. 1. Iohan. 1.
Psal. 32. & propter Christum à peccatis ab-
soluuntur.

Quis est usus & praxis doctrinae de Deo, & de tribus personis Diuinitatis?

Vt Deus rectè à nobis agnoscatur & inuocetur, seu, vt vera agnitio DEI, Timor iustissime iræ Dei aduersus nostra peccata, Fides seu Fides misericordie propter Filium mediatorem promissæ, ardens inuocatio Dei, qua petamus nos à Filio Dei doceri & seruari, & à spiritu DEI para-
ceto regi & sanctificari, vera gratitudo pro sum-
mis be-

mis beneficijs Dei, ac imprimis promisso Filio redem-
tore & effuso in pectora nostra spiritu sanctifican-
te, & totius vite obedientia & conformitas cum
sapientia & iustitia, & ceteris virtatibus Dei, in
nobis excitetur, alatur & confirmetur: non ut ocio
sis speculationibus & argutijs ac questionibus pro-
phanis, quæ ab hac vera & practica DEI noticia
mentes abducunt, & tamen arcanam DEI natu-
ram non explicant, inanem ingeniorum curiosita-
tem alamus.

Præcipuè autem in quotidiana Dei inuocati-
one hæc doctrina de Deo, de tribus Personis diuini-
tatis, de beneficijs Filij Dei mediatoris, de spiritu
Gratiæ & precum, de promissionibus, de fide, pro-
ferenda: & Inuocatio nostra, ab Ethnica, Turcica,
Pontificia & omnium alienarum gentium batto-
logia segreganda est.

Quid est vera Inuoca- tio Dei?

VERA INVOCATIO DEI est à ve-
ro Deo, Patre Domini nostri IESU CHRIS-
TI, prælucente vera agnitione & fiducia
Filij DEI mediatoris, petere bona spiritu-
alia & corporalia præsentia & æterna, iuxta
ipsius promissiones, & certò statuere se
Deo curæ esse, & à Deo tanquam Patre

φιλότητος & preces nostras, propter Filiū Dei intercessorem exaudiri, & nobis salutaria tribui: ideoq; vicissim Deum omnibus grati animi & obedientiæ officijs celebrare.

Quæ sunt partes vera Invocacionis, quas in omnibus nostris ad Deum precibus piè & attentè considerare & simul complecti ac coniungere singuli debemus?

- I. Compellatio veri Dei, Patris Domini nostri Iesu Christi, illustribus testimonijs in Ecclesia patefacti, vt scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. Non habebis Deos alienos coram me.
- II Cogitatio mandatorum Dei, quæ invocacionem præcipiunt, & bona à Deo promissa peti & expectari seuerissimè iubent. Matth. 7. Luc. 18.
- III. Pœnitentia seu Confessio propriæ indignitatis & peccatorum, cuius in precatone Davidis Psal. 51. & Danielis cap. 9. exemplum insigne habemus.

III. Consideratio promissionis de remissione peccatorum, & de exauditione precum propter Christum mediatorem. *Psal. 50. Matth. 7. 11. 18.*

V. Fides certò statuens sibi remitti peccata, & se Deo placere, & suas preces exaudiri propter Christum. *Iacob. 1. Oret in fide nihil hasitans. Ephes. 3. Per fidem audemus accedere.*

VI. Commemoratio rerum petendarum, quæ ab ipso Christo in septem petitiones incluse sunt. His gratiarum actionem pro beneficijs Dei spiritualibus & corporalibus annectamus.

Quod est discrimen vera & falsa invocationis?

Discrimina illustra sumi possunt à causis efficientibus, impulsivis, obiectis, & adiacentibus, sed vñtati recensentur hæc duo:

Prius sumptum ab Essentia Dei.

Posterius à voluntate Dei.

Ethnici, Turci, Iudæi, etiam si iactant, se inuocare Deum conditorem cæli ac terræ, tamen à vero aberrant, & sibi ipsis idolum sculpunt quod compellant. Vnicus enim est, & solus conditor cæli ac terræ, qui est æternus Pater, Filius & Spiritus Sanctus, quem ipsi vel prorsus ignorant, vel contumelia afficiunt. *Iohan. 5. Qui non honorat*

honorat Filium non honorat Patrem. Deinde de voluntate Dei sunt incerti, quia promissionem Euangelij & Filium mediatoris aspernantur.

Vera autem inuocatio ad hunc vnum Deum, Patrem Domini nostri Iesu Christi, patefactum misso Filio & dato Euangelio, directa est: Deinde certò statuit, se recipi & exaudiri propter Christum mediatorem.

SECUNDVS

LOCVS.

DE CREATIONE

MVNDI, ANGELORVM

& hominum.

Quia

Quid est CREATIO?

CREATIO est actio externa DE I
qua Deus volens omnes res alias, vt vi-
sibiles & inuisibiles, ex nihilo fabrica-
uit, consilio suo, vt æternam Ecclesiam sibi
conderet, à qua agnoscat & celebretur, &
in qua in æternum habitet.

*Creatio cuius personæ
opus est?*

Omniū trium personarum diuini-
tatis, æterni Patris, Filij, & Spiritus Sancti,
quæ simul omnes res alias condiderunt &
conseruant, vt dicitur Psal. 33. Verbo Domini
cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis exerci-
tus eorum. De Filio dicitur Ioh. 1. Omnia per ipsum
facta sunt.

Condita sunt autem omnia mundi corpora,
non eodem temporis momento, sed ordine distinctis
sex diebus. Genes. 1. 2.

Prima die, Materia cæli & terra rudis ac
indigesta, & LVX.

II.

Cælum seu Orbes cœlestes.

III.

Terra & Planta.

IIII.

SOL, Luna & cætera stella.

V.

Aues & Pisces.

*Cur conditus est à Deo
mundus?*

Vniuersum hoc Theatrum naturæ re-
rum ideo conditum est à Deo, & miranda
arte & sapientia distributum & ornatum,
vt DEVM opificem nobis monstreret, & uti-
litatibus hominum seruiat, & schola sit sa-
pientiæ, bonitatis, præsentia & omnipo-
tentiæ Dei, qui ab Angelis & hominibus à
se conditis, vult agnosci & celebrari: ijſque
vicissim se ipsum, & omnia sua bona imper-
tite, Rom 1. Ephes. 3.

*Quid est prouidentia
Dei?*

PROVIDENTIA est actio mentis diui-
na, qua omnia cernit, & cunctos euentus futuros
prospicit: Deinde gubernatio Dei, qua naturam
vniuersam conditam sustentat & conseruat, &
præcipue curat genus humanum, custodit ciuilem
societatem, punit atrocita scelerata atrocibus poenis,
& tandem iustos præmijs ornat.

Pars prouidentia est DETERMINATIO
diuina, qua Deus omnia cernens, cunctos etiam
futuros euentus, siue bonos, siue malos, prospicit: &
bonos

DE CREATIONE.

57

bonos adiuuat, malos autem permittit, & terminos ac metas constituit quousq; sit permissurus.

Haecenus de Deo creatore: nunc de Creaturis, ex quibus eternam Ecclesiam Deus eligit, dicemus.

Sunt autem creaturae Rationales aliae Incorporatae & inuisibiles, vt Angeli & Anima hominum: aliae Corporales & visibiles, vt Homines.

Quid sunt Angeli?

ANGELI BONI sunt essentiae spirituales, creatae à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligentes, veraces, iustae & liberae, quae non sunt pars alterius speciei, vt animae hominum: & sunt immortales, ordinati à Deo, vt ipsum celebrent, & sint ministri Ecclesiae, & custodes piorum, Ebr. 1. Psal. 34. 103. 104.

Quid sunt Diaboli?

DIABOLI sunt essentiae spirituales, initio creatae ad imaginem Dei, hoc est, intelligentes, veraces, iustae & liberae, sed libera voluntate à Deo deficientes, facti sunt hostes Dei, & genus humanum à Deo auulsum in peccatum & mortem praecipitarunt, & ad omnis generis peccata & calamitates quotidie impellunt. Quam Tyrannidem mirando consilio permittit Deus, & reprimat, vsq; ad extremum iudicium, in quo Diabolos omnes, vnà

vna cum hominibus impijs, in aeternos cruciatus
abijciet, Ioh. 8. 1. Pet. 1. 2. Pet. 2.

Quid est HOMO?

HOMO est substantia creata à DEO,
habens corpus & animam rationalem, con-
ditam ad imaginem Dei, vt Deum agno-
scat & celebret.

Quid est Anima?

ANIMA HOMINIS est essentia spiri-
tualis, creata à Deo ad imaginem ipsius,
hoc est, intelligens, libera, & iusta, quæ est
pars hominis: nec extinguitur cum à cor-
pore discessit, sed est immortalis.

Quæ sunt precipuæ vires Animæ in homine?

Quinq; Rationalis Sentiens, Appetens,
Loco motiua, & Vegetatiua.

Quæ sunt partes animæ Rationalis?

Duæ, MENS & VOLUNTAS, cum
qua in serijs motibus copulati sunt ADFFE-
CTVS cordis.

Quid

Quid est Mens?

MENS seu INTELLECTVS est potentia Anima rationalis cognoscens, illustrata in creatione radijs sapientia & lucis diuina, qua Deum & legem Dei discernentem recta & praua, qua vita reatrix est, & numeros, ordinem, & omnes res ceteras, singulares & vniuersales vtcunq; cognoscit, meminit, & alia ex alijs ratiocinatur, & recte ac secus coherentia cernit & iudicat. Qua potentia eam ob causam precipue condita est in homine, vt Deum conditorem, & testimonia de Dei sapientia & bonitate, toti rerum vniuersitati impressa, cognoscat, & alijs cognoscenda demonstrat.

Quid est Voluntas?

VOLUNTAS est potentia Anima rationalis motiua, vt in scholis loquuntur, seu appetens suprema, qua Homo obiectum ab intellectu monstratum, velle & expetere, vel auersari & reijcere potest, vel suspendere actionem, & imperare externis membris, vt aliquid faciant aut omittant. Ideo autem sic condita est voluntas, vt ante omnia Deum & virtutem expetat & amet, & in Deo letetur & acquiescat.

D

Quid

Quid est adfectus?

ADFFECTVS sunt varia species & forma actionum voluntatis, cum aliquo dolore aut læticia coniuncta: seu ADFFECTVS sunt motus voluntatis aut cordis, sequentes cognitionem, quibus obiectum à mente vel sensu monstratum prosequimur aut fugimus.

Quid est IMAGO DEI?

IMAGO DEI, ad quam homo conditus est, erat similitudo & conformitas hominis, cum Archetypo seu ipso Deo, videlicet: Mens illustrata luce veræ noticiæ Dei & sapientia discernente recta & prava: & voluntas liberrimo arbitrio experens & probans recta & iusta, ardens dilectione Dei, & vera obedientia erga Deum: & Correctum, omnes adfectus & motus habens conformes LEGI DEI. Gen. I.

Coloss. 3. Induite nouum hominem qui renouatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius, qui creauit eum.

Eph. 4. Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est: in iustitia & sanctitate vera.

1. Cor. 3. Nos verò omnes, reuelata facie, gloriamur

riam Domini specularantes, in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini spirita.

*Quid est Liberum
Arbitri-
um?*

LIBERVM ARBITRIVM in genere signi-
ficat, & iudicium Mentis discernens bona & ma-
la, & facultatem Voluntatis, qua sponte eligit
aut facit, vel auersatur & negligit ea, qua mens
decernit.

*Quid fuit liberum Arbitri-
um in Homine ante
lapsum?*

Fuit facultas mentis & voluntatis, qua pote-
rant Angeli & Homines essentiam & voluntatem
Dei conditoris, sine vlla caligine & errore agnosce-
re, & iustitiam ac sanctitatem veram, in qua con-
diti erant, iuuante Deo, retinere, & sponte ad
seruò Deo perfectè obedire, vel ab eo deficere &
peccare.

Quid est liberum Arbitrium in Homine post lapsum?

Est facultas, qua mens hominis, bona & mala
civilia, seu honesta & turpia, item artes mechani-
cas liberales, & alias res humana rationis iudicio
subiectas aliquo modo intelligere, discere ac iudi-
care & voluntas sine coactione easdem eligere aut
expetere, vel auersari & fugere potest, vel suspen-
dere electionem, & imperare externis membris, vt
suscipiant actiones cum iudicio mentis congruen-
tes vel non congruentes.

Sed in rebus spiritualibus, vt in primo motu
conuersionis ad Deum, seu regenerationis sui ipsius
& prima scintilla fidei in Christum accendenda,
Liberum vel potius SERVVM & peccato capti-
uum & mortuum hominis ARBITRIVM est
naturalis impotentia, seu defectus & prauitas men-
tis & voluntatis, secuta lapsum Adæ, & nobiscum
nascens: qua mens cæca & tenebris peccati oppres-
sa, nec essentiam nec voluntatem Dei rectè agno-
scere, nec viam æternæ salutis sua acie cernere po-
test: & voluntas ac appetitiones cordis auersa &
aduersa Deo, nec seipsas proprijs viribus ad Deum
conuertere, & in Christum credere, & cultus Deo
placenter prestare, nec quicquam aliud quàm pec-
care possunt, nisi per gratiam Christi fuerint libe-
rate.

LIBERVM ARBITRIVM in rena-
tis ex aqua & spiritu, est facultas, qua mens &
voluntas per Filium Dei à seruitute peccati libera-
ta, & adiuta per Spiritum Sanctum, suo etiam co-
nato & diligentia, non modo externos mores hone-
ste regere, & externa scelera vitare, verùm etiam
interiores & spirituales animi motus, vt veram a-
gnitionem Dei, inuocationem, patientiam, &c.
excitare, fouere & augere, & vitiosis inclinati-
onibus resistere vel indulgere, & rursum à DEO de-
ficere potest.

Cum autem dixerimus Hominem ad Imaginem
Dei creatum esse, quæ fuerit conformitas natura ho-
minis cum LEGE Dei: nunc doctrina de LEGE
Dei, ad quam congruere nostras mentes, volunta-
tes & corda oportebat, statim addenda est.

TERTIVS

LOCVS

DE LEGE DEI.

Quid est Lex Dei?

LEX DEI sunt decem præcepta: vel
LEX DEI est doctrina quam Deus

in creatione hominibus indidit, & postea
 in monte Sina & alibi repetiuit, præcipiens
 quales nos esse, quæ facere, quæ omittere
 oporteat. Et promittens bona præstanti-
 bus perfectam obedientiam, & ostendens
 ac arguens peccatum in hac corrupta natu-
 ra, & denuncians iram DNI & æternas pœ-
 nas omnibus peccato pollutis.

*Alia & illustrior Legis De-
 finitio proximis annis à
 Philippo tradi-
 ta est.*

LEX DNI est æterna & immota sapi-
 entia

entia & regula iustitiæ in Deo, discernens
 recta & non recta, & horribiliter irascens om-
 ni dissimilitudini & contumaciæ, quæ re-
 pugnat huic normæ in ipso, & est patefacta
 hominibus in creatione, & postea sæpe re-
 petita est & declarata voce diuina, vt scia-
 mus, quod sit Deus, & qualis sit, obligans o-
 mnes creaturas rationales, & postulans, vt
 omnes sint conformes ipsi, & damnans ac
 destruens omnes non conformes, nisi fiat
 remissio & reconciliatio propter Filium
 mediatorem.

*Quot sunt partes Legis
 Mosaicæ? Tres.*

1. Decalogus seu Lex moralis & æterna,
 quæ iam definita est.
2. Leges Ceremoniales seu Ecclesia-
 sticæ.
3. Leges Forenses seu iudiciales.

*Recita Causas Legis
 moralis.*

Causa efficiens est immediatè ipse
 DEVS, qui hanc normam sua sapientia & iu-
 stitiæ omnium hominum mentibus in prima crea-
 tione

tione in seuit, & postea voce sua in monte Sina & alibi illustravit.

Materia in qua est primum ipsa mens Dei, in qua perfecte lucet hæc sapientia & iustitia in lege expressa, cuius radij in mentes humanas postea deriuati sunt.

Materia circa quam, est conformitas ac obedientia, & dissimilitudo seu contumacia totius nature rationalis, quæ cū hac norma mentis diuinæ, in lege expressa, perfecte congruere debebat.

Forma est æterna & immota norma Iustitiæ in Deo, obligans omnes, vel ad obedientiã perfectam, vel ad æternas pœnas.

Fines sunt?

Primus, vt doceat, quòd sit Deus & qualis sit.

Secundus, vt hominum natura cum hac norma congruat.

Tertius, vt monstret, accuset, & æternis pœnis damnet omne peccatum, non congruens cum hac norma.

Quid est Lex nature?

LEX NATURÆ proprijsimè est notitia Legis diuinæ, insita à Deo nature humanæ, vt Roman. 2. dicitur: Opus legis scriptum

ptum in cordibus eorum. Et summa Legis naturæ
in Decalogo comprehensa est.

*Quid est Lex Positiva seu
humana?*

LEGES POLITICAE seu POSITI-
VÆ sunt sententiæ seu leges probabili ra-
tione à Magistratibus latæ, vt sint adminicu-
la legis naturæ, videlicet determinantes cir-
cumstantias aliquas, in executione iuris na-
turæ vel sancientes aliquid de occasionibus
seruandi ius naturæ, non pugnantes cum
iure naturali aut diuino.

*Quod est discrimen inter
Legem Dei, & Leges
humanas?*

Discrimina maximè illustria sunt hæc
quatuor:

Leges humanæ seu positivæ Magistra-
tum sunt mutabiles, & obligant tantum
certos homines, quibus latæ sunt, vel ad ex-
ternam obedientiam præstandam, vel ad
pœnas corporales sustinendas.

Sed LEX DEI est æterna & immutabilis,
& obligat omnes Angelos & Homines, vel

ad perfectam obedientiam, vel ad pœnas
æternas sustinendas.

*Cur Ceremonia & Leges Fo-
renses Moysi nunc abrogatæ
sunt, cum tamen Decalo-
gus perpetuò reti-
neatur?*

Tota Politia Moysi propter hanc causam præ-
cipuè à Deo constituta est, vt esset certa sedes Ec-
clesiæ, & certus locus, in quo Christus iuxta pro-
missiones exhiberetur: seu, vt esset hospitium na-
scentis, & Schola docentis Christi. Et Ceremonia
ac forenses Leges ideo latae sunt, vt contingerent
hanc politiam, & à cæteris gentibus distinguerent,
vsq; ad tempus exhibitæ Christi. Postquam autem
exhibitus est Christus, tota politia concidit, & vnâ
cum politia etiam Ceremoniales & Leges forenses,
qua tantum propter ipsam politiam instituta fæ-
rant, extinctæ sunt.

Sed Lex Moralis seu Decalogus est æterna &
immutabilis norma sapientiæ & iustitiæ in ipso
Deo obligans omnes creaturas rationales vel ad o-
bedientiam, vel ad pœnam. Ideo nequaquã abolita
est ex-

est exhibitio Christo, vt Matth. dicitur: Non veni
soluere Legem, sed implere.

*Implet autem Christus Le-
gem quatuor modis.*

Primum. Habendo & præstando perfe-
ctam obedientiam pro sua persona.

Secundo. Persoluendo pœnam sufficien-
tem, quam nos nostra inobedientia meriti
eramus.

Tertio. Docendo & illustrando verum &
genuinum intellectum Legis.

Quarto. Efficiendo in credentibus no-
uam obedientiam cum lege congruentem
per Spiritum Sanctum.

*Cum Lex Moralit sit æterna &
immutabilis, quomodo intelligenda sunt hæc di-
cta. 1. Timoth. 1. Iusto non est Lex posita.*

Rom. 6. Non estis sub Lege?

Iustificati fide in Filium Dei liberati sunt
etiam à Lege morali, quod ad maledictio-
nem seu obligationem ad æternas pœnas at-
tinet: sed tamen manet æterna & immota
obligatio ad obedientiam.

Ideo enim Christus maledictionem Legis in se de-
riauit, vt in natura humana obedientiam seu con-
formitatem cum Lege Dei instauraret.

Hinc intelligi potest.

Quid sit LIBERTAS
CHRISTIANA.

Non licentia faciendi quidquid libet, sed liberatio à peccato, ab ira Dei, à maledictione legis, à ceremonijs & legibus forensibus Moysi, & à ritibus adiaphoris extra casum scandali. Ioh. 8. Rom. 6. 7. 8. Ephes. 2. Gal. 3. 4. 5.

Quæ sunt præcipua sententia
Legis Moralis? Seu, Quot
sunt præcepta Decalogi?

Decem

Recita.

PRIMUM
P R A E C E P T V M

Ego sum Dominus Deus
tuus,

tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, Non habebis Deos alienos coram me, &c.

Quae sunt virtutes seu bona opera primi praecepti, iuxta declarationem Evangelij?

Omnes virtutes oriuntur à cognitione seu à Notitia gubernatrice, quia ignoti nulla cupido. Ideo & primū praeceptum ab agnitione Dei orditur: Ego sum Dominus Deus tuus: & discernit Deum certo verbo & testimonijs miraculorum in eductio-
ne ex Aegypto patefactum, ab omnibus creaturis & commenticijs numinibus. Est autē haec cognitio vel essentiae diuina, vel voluntatis patefacta aut in lege & comminationibus, aut in promissionibus & Euangelio. Cum Legem Dei & comminationes cognoscimus & vera assensione amplectimur, oritur Timor Dei. Cum autem promissionem gratiae & amoris Dei in Christo amplectimur, oritur Fides seu fiducia acquiescens in Deo, & viuificans corda & pariens dilectionem erga Deum & erga pro-

proximum. Ex hoc fonte sumpta est distributio Virtutum primi præcepti, quas his duobus vocabulis, Timoris Dei & Fidei, Philippus in locis completur.

Vsitatum est autem vna voce Pietatis seu Religionis omnes totius primæ tabulæ virtutes comprehendendi, sed vt illustrior sit explicatio, prodest eas euolui, & in plures species distribui, quarum singula appellationes, sæpe plures alias per synecdochen includunt. Recitabimus igitur sine superstitione octo genera operum primi præcepti, Ac studiosos hortor, vt sequentes Virtutum definitiones ediscant, & velut normas & Regulas omnium consiliorum & actionum in omni vita sibi proponant.

Omniū primæ Tabulæ virtutum commune genus est

PIETAS ERGA DEVM,

seu

RELIGIO.

Huius partes sunt, Virtutes, quæ ad primam Decalogi legem pertinent:

I. Vera

PRAECEPTVM.

- I. Vera notitia Dei, seu Sapientia.
II. Timor Dei, seu Pœnitentia.
III. Fides.
III. Dilectio.
V. Spes.
VI. Humilitas.
VII. Patientia.
VIII. Perseuerantia.

PIETAS ERGA DEVM, seu RELIGIO, est verum Deum, patefactum in creatione mundi & Verbo Ecclesiæ tradito, rectè agnoscere, & fiducia Christi mediatoris innocare & colere, sicut in verbo suo præcepit.

SAPIENTIA in sacris literis idè est quod pietas, videlicet, vera agnitio DEI & redemptoris nostri Iesu Christi, coniuncta cum vero timore Dei, & fide ac totius vitæ obedientia, iuxta verbū diuinitus traditum.

VERA NOTICIA DEI est essentiam & voluntatem Dei in Lege & Euangelio patefactam, rectè agnoscere, iuxta verbum per Prophetas & Apostolos traditum, & certis ac illustribus testimonijs miraculorum, vt educatione populi Israel ex Aegypto, resurrectione mortuorum & similibus confirmatum.

Peccata pugnancia sunt Caligo & cecitas mentis ignorantis Deum, omnes falsæ opiniones de essentia & voluntate Dei, non congruentes cum verbo per prophetas & Apostolos tradito, videlicet Ethnica, Philosophica, Turcica, Iudaica, omnes hæreses, corruptela Euangelij, blasphemia.

TIMOR DEI est expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccatum, & filiali metu iræ ac iudicij diuini vitare delicta, & se reuerenter Deo subijcere, & voluntate ac verbo Dei omnia consilia & omnes actiones, in vita spirituali & ciuili gubernare.

Extrema sunt, Securitas, seu esse sine cura, sine timore iræ & iudicij diuini: & Superstitio trepidans timore, vbi non est timor. Hoc autem nobis præstet Dei timor, vt omnes alias timores contemnamus.

FIDES est noticia omnium articulorum doctrinæ Christianæ, & assensus, quo amplectimur totam doctrinam à Deo nobis traditam, & in hac promissionem grauitatæ reconciliationis, certò donandæ propter Christum mediatorem, & est fiducia acquiescens in misericordia Dei propter Filium mediatorem promissa, & certò statutum, sibi ipsi peccata remitti propter Christum.

Peccata pugnancia cum fide sunt:

Dubitaciones Epicureæ & Academicæ, de Deo, de Providentia, de certitudine doctrinæ per Christum & Apostolos tradita.

Dissidentia erga Deum.

Dubitare de remissione peccatorum, an simus in Gratia Dei, an Deo placeamus.

Desperatio.

Confidentia seu præsumptio.

Fiducia humanorum auxiliorum.

Superstitio.

Magia.

DILECTIO DEI est ardens incendium amoris, quo mens & voluntas, agnita Dilectione Dei erga nos, quam misso Filio declaravit, vicissim Deum complectitur, & sese Deo subijcit, & servat omnia mandata Dei cum quadam lætitia acquiescente in Deo: vel Dilectio est obedientia vniuersalis iuxta totam Legem, vt dicitur, Rom. 13. Dilectio est impletio Legis.

Peccata pugnancia sunt omnes prauæ inclinationes, Odium Dei, Stupor nostrorum pectorum nõ sentiens ardentes flammæ dilectionis, deniq; omnium cæterarum virtutum extrema.

SPES est certa expectatio vitæ æternæ, iuxta promissionem in Euangelio expressam,

E fam,

fam, & est expectatio mitigationis calamitatum in hac vita, iuxta consilium Dei.

Extrema Fidei & Spei sunt, Desperatio & Præsumptio.

HUMILITAS seu *Ταπεινοφροσύνη* est virtus, qua in timore Dei agnoscentes propriam infirmitatem non superbimus, sed vero corde nos Deo, & in officijs nostræ vocationis, fiducia auxiliij diuini obeundis, & præstanda in pœnis & ærumnis obedientia, & exhibēdo alijs honore debito, subijcimus.

Extrema sunt, Ficta seu simulata humilitas, & SUPERBIA, quæ est sine timore Dei, & sine agnitione infirmitatis propria sese admirari & magnificare, propter certas dotes, & propria sapientia aut viribus confidere, & alios despiciere, & cum accidunt aduersa, irasci Deo tãquam iniuste punienti.

PATIENTIA est virtus, quæ in doloribus & ærumnis moderatè & placidè ferendis reuerenter se voluntati Dei subijcit, nec inconcessa auxilia quærit, sed fide statuit Deum sibi propicium esse, & petit & expectat auxilium Dei, mitigationem ac liberationem, & hac fide & spe dolorem lenit, & pacem ac lætitiã in corde sentit.

Partes Christianæ patientiæ sunt Timor Dei & Fides.

Extrema sunt Impatientia, & Hypocritica tolerantia

tantia cruciatuum sponte accersitorum, vt in flagelliferis, eremitis & similibus.

PERSEVERANTIA est in vera agnitione Dei, & fide in Christum, constanter & perpetuò vsq; ad extremum vitæ spiritum permanere.

Extrema sunt, Defectio à Fide & Pertinacia in opinionibus impijs, aut superstitiosis cultibus.

Extrema cōmunia, seu peccata pugnantia cum tota prima tabula sunt:

Epicureus, ac Cyclopicus contemptus Dei.

IDOLATRIA est vel fingere aliquid esse Deum, quod non est Deus: vel honorem Deo propriè debitum tribuere cuicumque rei, quæ non est Deus: vel alligare Deum ad aliquam rem, ad quam se ipse non alligauit suo verbo: vel eligere & instituere cultus sine verbo ac mandato Dei, & confidere his cultibus, quòd propter eos Deus nobis propitius sit & beneficiat.

Sunt enim Dij alieni, non tantùm ficta Ethnicorum numina, & Statuæ ac Imagines quæ coluntur, sed in genere omnia quæ plus amamus & timemus quam Deum, & quibus confidimus magis quam Deo.

HYPOCRISIS est simulatio pietatis, iustitiæ & sanctitatis externæ, cùm tamen

cor sit sine vero Timore Dei & sine Fide, plenum dubitationibus, prauis inclinationibus & affectibus, superbia, admiratione sui, &c.

SCANDALVM est aut falsa doctrina, aut malum exemplum, quod gloriae Dei & salutis aliorum hominum nocet, vel quia seducit alios, vel quia deterret alios ab Euangelio, vel quia praebet occasionem maledicendi Euangelio & Ecclesiae, vel quia alios ad imitationem inuitat, vel quia ferit alia plura peccata.

SECUNDVM PRAECEPTVM.

Non assumes nomen Domini Dei tui inuatum.

Virtutes seu bona opera secundi Præcepti, in quibus consistit

verus vsus nominis Diuini.

- I. Vera inuocatio Dei.
- II. Gratiarum actio.
- III. Vera prædicatio.
- III. Confessio.
- V. Iusiurandum.

VERA INVOCATIO DEI est vero motu cordis & linguæ, à vero Deo patefacto in promissione Euangelij & misso Filio, petere & expectare bona æterna & corporalia, & repugnantem dubitationi certò statuerè, à Deo recipi & exaudiri preces, iuxta ipsius promissiones propter CHRISTVM mediatorem.

Extrema sunt, Omissio inuocationis, frigida & oscitans precatio, qualis est omnium nostrum, & omnes falsæ inuocationes, Ethnica, Turcica, Papiistica inuocatio hominum mortuorum.

GRATIARVM ACTIO est mente & voce confiteri, quòd bona spiritualia & corporalia non casu offerantur, nec nostra sapientia

piencia & viribus tantum parentur & conseruentur, sed quòd Deus verè omnium beneficiorum autor sit, & propterea vero corde se ei subijcere & obedire, vt Deus gloria ornatur, & plures ad veram agnitionem & inuocationem Dei inuitentur.

Extrema sunt, Ingratitudo, & simulata gratitudo, qualis est Pharisei, Luc. 18.

V E R A P R A E D I C A T I O est doctrinam à Deo traditam, Legem & Euangelion, vel in publico ministerio, vel alibi, pro suo loco & vocatione, rectè & purè docere, & corruptelas dextrè refutare.

Extrema sunt, Corruptela doctrinae, Hareses, Negligentia in docendo, Curiositas in tractandis materijs non necessarijs.

C O N F E S S I O est veram de Deo doctrinam constanter profiteri, nec abijcere eam propter terrores, odia, supplicia, vel gratiam potentum, propter hunc finem, vt Deo obtemperetur, & ne vera Dei noticia in terris extinguatur.

Extrema sunt, Defectio ab Euangelio, & Pertinacia in causis impijs.

I V S I V R A N D V M est inuocatio veri Dei, qua petitur, vt sit testis, nos vera dicere, & seuerè puniat mentientes.

Extrema sunt, Periuria, & superstitiosa observatio impiorum iuramentorum.

T E R T I V M

P R A E C E P T V M .

Memento ut diem Sabbati sanctifices.

Quid significat vox Sabbati?

SABBATUM, Ebræis quietem, seu schoolam & etiam ad studia doctrinæ de Deo, significat: cui septima hebdomadæ dies à Deo ipso in prima creatione destinata fuit.

Cur lata est Lex de Sabbato?

Septem causæ sunt.

I. Voluit Deus diem Sabbati singulis hebdomadis esse monumentum doctrinæ de creatione mundi sex distinctis diebus perfecta, à qua die 7. Deus requieuit (Genes. 1. 2.) nec post Hominem formatum, alios mundos, nec alias novas animantium species condidit, vt Hominem esse extremum & summum opus, in quo Sabbatum agere & adquiescere velit, Deus demonstraret.

Cùm autem in Scholis perpetuum Sabbatum seu otium studijs doctrinæ de Deo destinatum agamus: Præcipua etiam nostra cura sit, vt Sabbatum creationis ritè celebremus, & Testimonia de Deo in toto hoc pulcherrimo natura rerum à Deo creata theatro nobis proposita, attentè contemplemur, & doctrinam de cælo, stellis, elementis, plantis, animantibus, & humana anima & corporis natura, studiosè discamus.

II. Vt commonefaceret de Sabbato Anima spiritali, quo à nostris operibus & cupiditatibus viciousis quiescentes, à Deo nos doceri & agi petamus & patiamur: præcipuè in Schola sancta crucis, quietis & placidis animis Deum pro sua voluntate paterna nobiscum agere sinamus.

III. Vt perpetuam & æternam quietem, omni labore & dolore vacantem, & perpetuò celebrantem Deum, significaret. Ebr. 3. 4. Esa. 66.

IIII. Vt nos de Sabbato redemptionis seu quiete Filij

te Filij Dei in passione & sepulchro, qua nobis honorem aeterni Sabbati in lapsu amissum restituit, admoneret.

V. Oeconomica est, vt homines & iumenta praeteritorum dierum laboribus defatigata & fessa septimi diei otio & quiete recrearentur. Deut. 5.

VI. Vt monumentum esset liberationis ex seruitute Aegyptiaca, & Gratiarum actionis Deo praestanda pro quiete à laboribus, quos in Aegypto grauius, ac penè intolerabiles sustinuerant. Deut. 5.

VII. Et praecipue in tertio pracepto consideranda, vt singulis hebdomadis septima die homines ad discendam & propagandam Legem Dei & promissiones de Christo, & ad communem precationem & gratiarum actionem & laudes diuinis conuenirent. Id enim est Sabbatum sanctificare.

*Quae sunt igitur bona opera
in tertio Pracepto
mandata?*

Sex sunt:

- I. SANCTIFICATIO Sabbati seu conseruatio ministerij.
- II. Fidelitas ministrorum seu docentium.
- III. Diligentia auditorum.

E 5

III. Reue-

III. Reuerentia & obedientia erga ministros.

V. Liberalitas benignè contribuens ad conseruationem ministerij.

VI. Pia obseruatio Ceremoniarum in Ecclesia.

SANCTIFICATIO SABBATI est prae-lucente vero timore Dei & fide, diem ministerio docendi, administrandi ceremonias diuinitus institutas destinatum, non profanis sed sanctis operibus, hoc est, docendæ & discendæ veræ de Deo doctrinæ, publicæ precatiõni, gratiarum actiõni, vsui Sacramentorum, &c. tribuere: nec in otium profusus iners & ignauum, nec in corporis labores, aliõsue prophanos vsus à ministerio abducentes collocare.

Huic cognata virtus est CONSERVATIO MINISTERII EVANGELICI, quod est officium prædicandi in publico Ecclesiæ cœtu verbum Dei, & legitimè administrandi Sacramenta, institutum à Deo, vt per illud veram sui agnitionem, fidem, inuocationem, & cæteras virtutes ipsi placentes accendat, & omnia beneficia Christi ac æternam salutem Euangelio credentibus impertiat.

*Peccatum pugnans cum tertio præcepto, est
Propha-*

Prophanatio Sabbati, vel per neglectiōem & contentiōem ministerij, vel supersticiosam obseruationem Sabbati Iudaicam, aut transformationem ministerij in regnum mundanum.

FIDELITAS Docentium est virtus, qua ministri Ecclesiæ, conscij sibi mediocris peritiæ doctrinæ Christianæ, officia fidi dispensatoris mysteriorum Dei omnia, in docendo, arguendo, consolando, exhortando, & veræ pietatis ac omnium virtutum exemplo auditoribus prælucēdo, diligenter & sedulò obeunt, & constanter tuentur.

Extrema sunt: Infidelitas, vel ignara doctrina, vel negligens in officio: Vel nimia anxietate seu cogitatione propria imbecillitatis deserens ministerium.

DILIGENTIA Auditorum in audienda & discenda doctrina, & crebro vsu Sacramentorum, & obedientia debita ministerio præstanda.

Extrema communia sunt, Negligentia & Contentus doctrinæ & Sacramentorum: & Superstitio.

REVERENTIA & OBEDIENTIA erga Ministros, in his quæ ad ministerium pertinent, videlicet cum proponunt præcepta DEI, annunciant consolationem Euangelij, adhortantur ad bona ope-

na opera, excommunicant contumaces. Luc. 10. Qui vos audit, me audit. Ebr. 13. Obtemperate prepositis vestris, & obtemperate. Ipsi enim vigilent pro animabus vestris, ut cum gaudio & non gementes officium suum faciant.

Extrema sunt: Contemptus & contumacia adversus ministros, & simulatio arte premens ministerium. Et impia obedientia in corruptelis doctrinae aut traditionibus impijs.

CONTRIBUTIO ad conservationem ministerij Evangelici, & alendos docentes in Templis & Scholis: sicut Israelitae quotannis virum didrachmon, & primitias, decimas, primogenita, partes victimarum, &c. ministris Ecclesiae sustentandis conferebant, & in novo testamento Dominus ordinavit, ut qui Evangelion annunciant, ex Evangelio viuant.

Extrema sunt. Nihil conferre, sed potius rapere bona ministris Ecclesiae ab alijs attributa, ut multi principes, nobiles & rustici Evangelici faciunt: aut profundere opes in Epicurea aut Idolatrica collegia Canoniorum vel monachorum.

PIA OBSERVATIO CEREMONIARUM, quae institutae sunt, ut per eas innotescat alijs doctrina de Deo, & sint signa Ecclesiae, & nerui publicorum congressuum, ut omnia in ijs decenter & ordine gerantur.

Extrema

Extrema sunt, Impietas contemnens omnes ceremonias publicas : & superstitiosa obseruatio impiorum rituum.

Quid de Ceremonijs in Ecclesia sentiendum est?

CEREMONIAE in genere sunt gestus seu actiones externae incurrentes in oculos vel alios sensus externos, ordinatae ad certos fines.

Suntq; aliae Diuinae, seu à Deo mandatae, vel in veteri Testamento, vt circumcisio & sacrificia Mosaica, quae fuerunt signa promissionis & Typi beneficiorum Christi & notae verae Ecclesiae, & vincula ac nerui publici ministerij vel in nouo Testamento, vt Baptismus & Cæna Domini, quorum fines infra recitabimus.

Aliae ab hominibus in Ecclesia Dei institutae, quas Paulus traditiones humanas nominat, quae vel palam pugnant & prohibita sunt verbo Dei, vt inuocationes & cultus statuarum & hominum mortuorum, Missae pro defunctis, indulgentiae, &c. vel sunt ADIAPHORAE, quas Deus in specie nec praecepit nec prohibuit, & quas sua natura liberum est seruare aut non seruare:

Harum

Harum alia sunt utiles ad bonum ordinem & disciplinam seu pædagogiam rudiorum, & ad tranquillitatem & dignitatem publicorum congressuum ordinanda: ut ordinatio temporum, locorum, lectionum, precum, Cantionum in publicis congressibus, Catechesis seu examē rudiorum, ritus publicæ Ordinationis cum impositione manuum, ritus copulationis sponsi & sponsæ, deductiones funerum cum psalms canticis, &c. Alia sunt ludicra vel etiam palam superstitiosa: ut ridicula gesticulationes sacrificulorum in sacris processiones cum statuis, circumductio asini in die palmarum, Depositiō crucis in sepulchrum & excubiæ, vestitus & rasura Monachorum, &c.

Hos ritus, etsi propter infirmos & dociles aliquantisper vnâ seruare licet, ne subita aut intempestiua abrogatione veterum rituum, quibus assueuerunt, ab Euangelio deterreantur: (Rom. 14.)

tamen nec his ludicris, nec ritibus reuera adiaphorâ assuenda est opinio, quod sint iustitia coram Deo, aut cultus Dei per sese, aut necessarij ad salutem, aut opera meliora quàm ea, quæ Deus in Decalogo precipit.

*Cum praecepta Decalogi sint
aeterna & immota, cur Lex
de observatione Sabbati
à Christianis abro-
gata est?*

L E X de Sabbato partim moralis est,
quod ad genus, hoc est, ad conseruationem
publici ministerij attinet: partim ceremo-
nialis, scilicet quatenus ritum septimi diei
praecipit, qui vnà cum cæteris ceremonijs
Mosaicis abrogatus, & in locum eius prima
dies hebdomadae substituta est, qua Chri-
stus Dominus ex morte resurrexit.

Q V A R T V M
P R A E C E P T V M .

*Honora Patrem & Ma-
trem.*

Quid

Q V A R T V M
Quid est Honor?

H O N O R est comprobatio alterius, tribuens ei praestantiam propter diuinum aliquod bonum, & propterea reuerenter se ei subijciens.

*Sunt autem partes Honoris,
 parentibus, magistratibus
 & praeceptoribus
 debiti.*

1. Agnoscere totum ordinem & officia parentum, magistratum, iudicum, & praeceptorum esse opera diuina, quae à Deo sint instituta & conseruentur:

uentur: & in his lucere ac conspici sapientiam
 Dei, iustitiam, ac bonitatem erga genus humanum.

2. Honorifica comprobatio Personarum, agnos-
 scens ipsas personas parentum, fidelium precepto-
 rum & salutarium principum esse Dei munera &
 à Deo iuuari. 3. Reuerentia amans politicum
 ordinem & personas, ac se eis subiiciens & pradi-
 cans dona Dei. 4. Gratiarum actio pro his donis
 Dei. 5. Precatio vt Deus res & personas, pios pa-
 rentes & magistratus seruet, regat, & adiuuet.
 6. Obedientia debita. 7. Candor & equitas in
 legibus & actionibus magistratum & parentum
 iudicandis. 8. Et iuncta aliquas infirmitates &
 nauos eis condonans.

*Quæ sunt virtutes seu bona
 opera Quarti præ-
 cepti?*

- I. Pietas seu Philostorgia.
- II. Iustitia vniuersalis, seu Obedientia
 erga leges.
- III. Iustitia distributiua.
- IIII. Sedulitas.
- V. Gratitude.
- VI. Reuerentia.

PIETAS seu PHILOSTORGIA
 F est vir-

est virtus, quæ parentibus & liberis, & cæteris sanguine iunctis, tribuit conuenientem honorem, & debita officia.

Peccata pugnancia cum pietate sunt Astorgia, Indulgentia & Impietas.

IUSTITIA VNIVERSALIS est obedientia erga omnes Leges & magistratus, in societate politica, quæ honestis legibus regitur.

Quid est Politia?

POLITIA est legitima ordinatio certæ multitudinis hominum honestis legibus, cum norma legis naturæ congruentibus consociatis, in quo certos magistratus legibus ordinatos, iuxta certas leges, retinetur disciplina & pax, propter hunc finem principalem, ut in pace ciues sint quàm beatissimi & quàm maximè inter se amici, hoc est, ut doceri homines de Deo, & educari ac institui soboles, honestè regi disciplina, & colligi DEO æterna Ecclesia possit.

Quid est Magistratus?

MAGISTRATVS est gubernator Dei ordinatione constitutus, ut sit nutritius Ecclesiæ Dei & Scholarum, & sit custos disciplinæ ac pacis, iuxta leges naturæ

naturæ & congruentes leges, & sit executor legum: puniens pœnis corporalibus contumaces, & defendens contra iniustam violentiam obedientes.

Extrema iustitia sunt, Inobedientia seu contumacia, seu contemptus superiorum magistratum & Legum, Seditio, & Superstiviosa observatio quarumlibet legum.

IUSTITIA DISTRIBUTIVA est, quæ proportionè Geometrica discernit gradus personarum & officiorum in vita, & singulis convenientem locum & honorem & conveniens munus attribuit.

Extrema sunt confusio graduum, Tyrannis.

SEDULITAS est iustitia, suos cuiq; labores attribuens, & inclinans voluntatem, ut diligenter, fideliter & constanter, propter Deum & communem salutem, faciat labores vocationi convenientes.

Extrema sunt, Ignavia & πολυπραγμοσύνη seu curiositas.

REVERENTIA est virtus, qua tribuimus alijs suum locum, & dona Dei in alijs agnoscimus & magnificimus, & agnoscen-tes nostram infirmitatem, nos eis subijcimus, & hanc subiectionem externis significationibus declaramus.

Extrema sunt, Superbia contemnens alios, & assentatio.

GRATITVDO est Iustitia, quæ bene-
meritis debitam gratiam, cum animi bene-
uolentia, tum alijs officijs reddit.

*Extrema sunt, Ingratitudo, & simulatio grati-
tudinis, quæ fit rebus inanibus.*

QVINTVM

PRAECEPTVM.

Non occides.

*Quæ sunt virtutes seu
bona opera Quinti
præcepti?*

Omnium

Omnium Quinti præcepti ac totius
ferè secundæ tabulæ virtutum
commune genus est:

DILECTIO PROXIMI.

Huius partes sunt:

I. Iustitia particularis.

II. Iustitia puniens scelera.

III. Fortitudo bellica.

IIII. Fortitudo togata.

V. Patientia Philosophica.

VI. Mansuetudo.

VII. ΕΠΙΕΚΤΑ.

VIII. Misericordia.

IX. Candor.

X. Amicitia.

XI. Fidelitas.

XII. Studium concordia.

XIII. Humanitas.

XIIII. Nemesis.

DILECTIO PROXIMI est Præ-
lucente vera agnitione Christi & fide statu-
ente se à Deo gratuita bonitate propter Fi-
lium diligere, vicissim se Deo subijcere, ac ob-
edire, & propter Deum alios homines vera
benevolentia complecti, & detrimenta eo-
rum arcere, & pro virili eis benefacere, qui-
buscunq; officijs possumus.

Pugnant cum Dilectione, Malevolentia,
F 3 *Odium,*

Odiū, Inuidia, Simulatio beneuolentiæ & cetera sequentium virtutum extrema.

IUSTITIA PARTICVLARIS est virtus, quæ nullius corpori, famæ vel bonis nocet, vi aut fraude, sed debitum cuiq; reddit, & seruat æqualitatem.

Peccata opposita sunt, INIURIA, quæ est, vel vi vel desertione, vel fraude, alterius corpus, famam, vel bona ledere sine iusta causa.

PETVLANTIA, quæ sine vlla causa alios contumelia afficit, & pro delectamento habet alijs damnum dare, vel quoslibet contumelia afficere.

NEQVITIA est affecta leuitas, siue cum aliorum iniurijs, siue cum libidinibus coniuncta, siue gratis ludens.

Excessus est Summum ius seu calumniosum.

IUSTITIA Distributiva in magistratibus, afficiens sceleratos pœnis.

Extrema sunt, Crudelitas & indulgentia.

FORTITVDO est virtus, propugnatrix Iustitiæ, suscipiens pericula & labores pro defensione Ecclesiæ, patriæ, honestæ disciplinæ, coniugum, liberorum, &c. & non abiiciens animum in rebus aduersis, nec effrens animum in rebus secundis.

Extrema sunt, Timiditas deserens eos, quibus debetur defensio, & Temeritas accersens pericula non necessaria, & non depellens ea recta ratione.

FOR-

FORTITVDO Togata, est constantia animi perseverantis in proposito honesto rectè suscepto iuxta vocationem, & tolerantis iniurias propter honestam causam, & excelso animo despicientis voluptates, honores, corruptelas, opes, obtreffationem, invidiam virtutis causa, ita videlicet, vt propter hæc impedimenta propositum honestum non abijciat.

Extrema sunt, Mollities animi, iniusta pertinacia, & Stoica morositas.

Vicina virtus est **PATIENTIA** Philosophica, quæ obedit rationi in tolerandis iniurijs & omnibus rebus aduersis, & moderatur dolorem, ne opprimat naturam, & ne impellat, vt contra iustitiam, constantiam, modestiam, vel alias virtutes faciat.

Extrema sunt, Impatentia, & Stupor.

MANSVETVDO est virtus, quæ moderatur iracundiam & vindictæ cupiditatem, remittit offensiones & condonat etiam veras iniurias, publicæ concordie causa.

Extrema sunt, Iracundia, Odium, & Lentitas.

Vicina & ferè prorsus eadem virtus est **ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ** seu **ÆQUITAS**, quæ in persecuendis iniurijs remittit aliquid de summo iure, & tolerat in alijs multas

infirmities, vt morositatem, iracundiam, fegnitiem, πολυμεγθυμοσύνη, auiditatem gloriæ, &c. publicæ concordia causa, & ambigüe facta non calumniosè in deteriore partem rapit.

Vicina priori, MISERICORDIA est virtus, quæ dolore afficitur in aliena calamitate, præsertim bonorum vel seductorum hominum, & probabili ratione lenit pœnas, & opitulatur miseris: vel propter Iustitiam, vt cum sæuitur erga innocentes: vel propter bonitatem relaxantem aliquid de summo iure, vt Deus miseretur generis humani: vel quia nobis quoq; in communi sorte aliorum misericordia opus est.

Extrema sunt, Crudelitas vel Ασοφία, non affici sensu alienæ calamitatis: ἐπιχαρῆς ἔργα, Indulgencia, non punire cum est puniendum, aut non est ignoscendum.

CANDOR est virtus volens bonis benè esse, & lætans eorum rebus secundis, & approbans alienas voluntates probabili ratione, quædam etiam ambigua flectens in meliorem partem.

Extrema sunt, Maluolentia, Suspiciousitas, Liguor, & stulta credulitas.

AMICITIA est virtus pro vera benevolentia reddens veram benevolentiam, & pariens

& pariens mutuam communicationem officiorum & rerum liberalem virtutis causa.

Extrema sunt, Inimicitia, Odium, Simulatio benevolentia.

FIDELITAS est constantia voluntatis in vera benevolentia & omnibus officijs amicitiae debitis.

Extrema sunt, Perfidia, & Assentatio.

STVDIVM concordiae seu φιλοσυχία est virtus, quae humiliter de se sentiens, & frenans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum infirmitates, & condonans etiam veras iniurias, tuetur concordiam, & cauet, ne pugnet de vlla re non valde necessaria, ne publica tranquillitas Ecclesiae & Reipub. turbetur.

Extrema sunt, φιλονεκία & lentitas.

HUMANITAS est copulatio iustitiae cum virtutibus mitioribus & suavioribus, cum comitate, mansuetudine, ὀπιεικία, affabilitate.

Extrema sunt, Morositas, non ostendens vllam significationem benevolentiae erga alios, & Leuitas.

NEMESIS vel ZELVS est indignatio aduersus turpitudinē, seu iustus dolor propter admissum ab alio scelus, & cupiditas depellendi illud ac puniendi.

S E X T V M

P R A E C E P T V M.

Non mæchaberis.

Virtutes Sexti præcepti.

- I. Castitas.
- II. Verecundia.
- III. Temperantia.

CASTITAS seu Pudicitia, est virtus, retinens mundiciem animi & corporis cum voluntate Dei congruentē, & vitans omnes libidines à Deo prohibitas.

CASTITAS vitæ cœlibis est mundicies animi & corporis sine cōmixtione & contaminatione corporum, & sine vlllo seminis abusu.

CASTI-

CASTITAS CONIUGALIS est corpus suum vni coniugi castum & sanctum seruare, seu leges coniugij diuinitus institutas, reuerenter tueri.

Est autem **C**ONIUGIVM legitima & indissolubilis coniunctio vnus maris & vnus foeminae, instituta diuinitus, vt agnoscamus Deum esse mentem castam, & ei in castitate seruiamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur aeterna Ecclesia Deo.

Extrema sunt, Vituperationes & prohibitiones coniugij & sexus muliebris, vagae libidines & scortationes, Adulteria, Diuortia vulgaria, incendia libidinum, omnes effusiones seminis extra coniugium, simulata castitas.

VERECVNDIA seu Pudor est virtus, quae veretur veram infamiam semper comitantem delicta, & metu iudicij diuini & propriae conscientiae, & aliorum recte iudicantium, coerces omnes cupiditates, & vitat delicta, & gestus animorum ac corporum ita regit, vt conueniant ordini naturae, personarum & locorum.

Extrema sunt, IMPVDENTIA, quae est contemnere Dei & omnium hominum iudicia, & sine respectu iudicij conscientia propria & aliorum sanorum, omnibus cupiditatibus frenos laxare.

Stupor

Stupor δουπία, nimia verecundia.

Lascinia, seu pronitas ad varios ludos & varias voluptates sine cupiditate nocendi.

Proteruitas est pronitas ad prauas voluptates, & ad contumelias faciendas.

TEMPERANTIA est virtus, quæ moderatur appetitiones cibi & potus, ita vt nec precationem nec somnum impediunt.

Extrema sunt, Voracitas, Ebrietas, & nimia Abstinentia.

SEPTIMUM

PRÆCEPTVM.

Non furtum facies.

Virtu-

*Virtutes seu bona opera
Septimi praecepti.*

- I. Iusta possessio & bonus vsus propriarum rerum.
- II. Iustitia commutativa.
- III. Beneficentia seu liberalitas.
- IIII. Hospitalitas.
- V. Frugalitas seu Parsimonia.
- VI. *Αὐταρκεία.*

IUSTA Possessio & bonus vsus propriarum facultatum est virtus, quæ in timore Dei & fide ac bona conscientia tenet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulo studet eas honestis rationibus augere, & ad vsus à Deo ordinatos conferre.

*Pugnantia sunt omnia iniusta aucupia opum, superstitiosa collatio facultatum in commune, fur-
tum, &c.*

IUSTITIA commutativa est virtus, quæ in contractibus seu commutatione rerum seruat æqualitatem Arithmeticam.

Pugnant cum hac virtute omnes fraudes in contractibus.

BENEFICENTIA seu Liberalitas est virtus, quæ communicat facultates & operas non debitas obligatione civili, sed naturali

turali seu diuina, vbi & quando decet, & mediocritatem efficit inter profusionem & sordes.

HOSPITALITAS est virtus vicina Beneficentiæ, qua peregrinos & hospites, ac præcipuè propter veræ doctrinæ professionem exulantes, vera beneuolentia & omnibus officijs hospitalibus complectimur.

PARSIMONIA est virtus, quæ res proprias custodit, vtiliter collocat, vitat sumptus non necessarios, emacitates, luxum, ædificationes, & tamen vbi ratio postulat, expendit quantum opus est.

Extrema sunt, Auaritia. Sordes, & Profusio.

ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ est virtus, vicina parsimoniæ, quæ contenta est præsentibus bonis, & placidè fert paupertatem & alia incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, vt contra pietatem Deo debitam, vel alias virtutes faciat.

OCTAVVM

PRÆCEPTVM.

Non loqueris falsum testimonium contra proximū tuum.

Virtu-

*Virtutes seu bona opera
Octavi præcepti:*

- I. Veritas.
- II. Simplicitas.
- III. Constantia.
- IIII. Modestia & Gravitas.
- V. Appetitio Gloriæ.
- VI. Taciturnitas.
- VII. Eloquentia.
- VIII. Docilitas.
- IX. Comitas.
- X. Urbanitas.

VERITAS est virtus, quæ inclinât voluntatem, ut veras sententiâs, hoc est, cum rebus quales sunt, cõgruentes, in doctrina de Deo & alijs artibus amemus, & vera, recta, explicata

cata & salutaria constanter dicamus & faciamus, & in moribus fugiamus infidiosas occultationes & simulationes.

Obiecta sunt:

Doctrina de Deo, natura rerum, moribus. Iudicia, videlicet Accusationes, Defensiones, Testimonia, Sententiæ iudicum.

Pacta seu promissiones omnes in fœderibus & contractibus, emtionibus, venditionibus.

Consilia in gubernatione & priuata vita.

Sermones de aliorum virtutibus & turpitudine, seu laudes & vituperationes.

Significatio nostræ voluntatis erga alios, in sermonibus, gestibus, &c.

Peccata pugnancia cum Veritate, sunt omnia MENDACIA, omnes opiniones, sermones & gestus non congruentes cum rebus ipsis, & nocentes, vel ipsi mendaci, vel alijs: & tota Sophistica, qua falsas opiniones & malas causas fucosis prætextibus turet.

Hereses & studium discendi, docendi, aut defendendi falsas opiniones, vel inutiles & non necessarias subtilitates in omnibus doctrinis.

Calumniæ forenses omnes, in accusationibus, testimonijs, sententijs iudicum.

Perfidia in nō seruandis promissis, & fœderibus, ac amicitijs: periuria, & fraudes in contractibus.

Perfidia

Persidia & Ironia in dandis consilijs.

Obtrectatio, Maledicentia, Vanitas, Iactantia,

Omnis hypocrisis seu simulatio in moribus & gestibus.

SIMPLICITAS est perspicua & aperta veritas, sine inuolucris & ambagibus: seu est vera, recta, & explicata, in artibus, & in communi vita, propriè & perspicuè dicere & facere.

Extrema sunt, Duplicitas, fuci, ambages in doctrina & moribus: & simulatione simplicitatis alteri insidiari & nocere.

CONSTANTIA & GRAVITAS est perseverantia in Veritate & iustitia: & gubernatio omnium actionum & gestuum, cum norma rectæ rationis congruens.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas.

MODESTIA est virtus, quæ frenat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone, plus nobis tribuamus, quàm nostræ imbecillitati conuenit nec actionibus supra nostras vires nos efferamus aut extra vocationem aliquid suscipiamus, ne despiciamus alios: in timore Dei & fide diligenter faciamus officii vocationis, & in gestibus non discedamus à naturæ, personarum ac locorum ordine.

Extrema sunt, ARROGANTIA, quæ in opinione plus sibi tribuit, quàm adest. IACTANTIA, quæ verbis immodicè & falsò de se prædicat. AMBITIO, quæ tentatis actionibus non necessarijs aut iniustis extra vocationem, alijs antecellere querit & nimia Modestia seu stupor: præterea Inciuilitas morum, Scurrilitas in gestu & vestitu, Obscœnitas, & Impudentia.

APPETITIO veræ GLORIÆ est virtus, quæ opus suum probans, seu consilia & actiones vitæ omnes ad normam voluntatis diuinæ gubernans, & vocationis officia diuinitus mandata fideliter & sedulò faciens, studet consequi approbationem Dei & propriæ conscientiæ rectè iudicantis, & aliorum bonorum ac rectè iudicantium comprobationem.

Extrema sunt, Leuitas ac Impudentia, & Ambitio.

DOCILITAS est virtus, quæ flebit animos, ne arroganter de se sentiant, sed vt alios audiant, discant, & veris sententijs assentiantur.

Extrema sunt, Pertinacia & Academica ἀποχή seu Leuitas semper & omnia discens, & nunquam ad agnitionem veritatis perueniens.

TACITURNITAS seu ratione tacere.

Extrema

Extrema sunt, Garrulitas, Futilitas, & dissimulatio eorum, qui tacent tunc quoq, cum mandatum Dei precipit confessionem.

ELOQUENTIA est virtus, quæ mentem & linguam regit, vt Deo grata & hominibus salutaria, perspicuè & ornatè dicat.

Extrema sunt, Omnes abusus facultatis loquendi.

COMITAS seu AFFABILITAS est virtus, inclinans nos, vt in loquendo, in audiendo, in respondendo, & officiis præstandis, in vultu & gestibus, quadam suauitate beneuolentiam nostram erga alios declaremus.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas fastidiosè audiens alios, duriter respondens, & difficulter officia præstans, nec vllam suauitatis & beneuolentia significationem erga alium ostendens.

VRBANITAS est ornamentum veritatis, qua iocosè vel figuratè, vel falsè dictis tempestiuè & honestè alij admonentur, aut leniuntur, aut etiam in loco irritantur.

Extrema sunt, Scurrilitas, quæ iocos obscænos & contumeliosos spargit, & gestu vel mordaci dicto petulanter reprehendit: & stoliditas ac insultas.

NONVM
NONVM ET
DECIMVM PRAE-
CEPTVM.

Non concupisces, &c.

In IX. & X. Præcepto præcipitur Re-
ctitudo omnium virium hominis congru-
ens ad normam legis vel conformitas cum
lege Dei, seu congruentia, seu conuenientia
seu similitudo totius naturæ humanæ, men-
tis, voluntatis, cordis, omnium virium &
membrorum externorū, quæ cum norma
mentis diuinæ in Lege expressæ, perfectè
congruere debebant. In summa, Iustitia ori-
gina-

nalis, seu imago Dei, ad quam homo condigitus est.

Peccatum pugnans cum IX. & X. præcepto, est CONCVPISCENTIA, quæ est *ἀραξία* seu corruptio omnium virium hominis videlicet in mente cæcitas caligo & dubitationes de Deo, in voluntate & corde auersio à Deo, & vacuitas Timoris Dei, dilectionis, inuocationis, fidei, Item prauæ inclinationes, inordinatæ appetitiones & flammæ vitiosorum affectuum.

Qui sunt fines seu vsus Legis diuinae? Et cur assiduè meditandus est Decalogus?

- I. Legis notitia est testimonium, quòd verè sit Deus.
- II. Docet qualis sit Deus, videlicet iustus, verax, beneficus, castus, qualem Lex describit.
- III. Docet ad quid condita sit natura humana, videlicet, vt Deum agnoscat, & ei iuxta legem obediat.

III. Ostendit peccatum, & est perpetuum iudicium Dei, accusans & damnans omnes homines, qui non confugiunt ad Christum mediatorem.

V. Est regula bonorum operum, in quibus renati suam obedientiam erga Deum exercere debent.

VI. Est norma vitæ hominum, etiam non renatorum, ut mores honesta disciplina regant.

*Potest ne Homo Legi Dei
satisfacere?*

R. Nemo hominum in hac tristi corruptione naturæ potest integram & perfectam obedientiam Legi Dei debitam præstare. Rom. 7. 8. sed externi mores utcumque regi iuxta Legem etiam à non renatis possunt, & disciplina honestè frenari.

Quid est disciplina?

DISCIPLINA est regere externos mores, ut cum lege Dei seu recta ratione congruant, & reprimere impetus affectuum vitiosos, & vitare externa scelera, quæ Lex Dei prohibet.

Pro-

*Propter quas causas exigit
disciplinam Deus etiam
à non renatis?*

Propter quinque causas.

I. Mandatum Dei. Rom. 13. *Necesse est obedire, non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Proinde quod bonum est facito, & habebis laudem ab eo.*

II. Ut vitentur pœnæ. Nam regula iudicij Diuini in Ecclesia & apud Ethnicos certa & immota est: *Atrocias scelera puniuntur à Deo atrocibus pœnis, vel immediate vel per Magistratus. Rom. 13. Non frustra gladium gerit, sed tibi ad vindictam, si male egeris.*

III. Ut societas ciuilis tranquilla & incolumis conseruetur.

IIII. Ut nostro exemplo alios ad honestatem morum & virtutem inuitemus.

V. Causa vsitatè allegatur ex Paulo, Galat. 3. *Lex Pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificaremur. Vt enim boni pedagogi officia tria sunt. 1. Docere. 2. Coercere disciplina, & mores regere. 3. Castigare delinquentem: ita Lex primum docet nos de Deo, quod sit, de officijs Deo debitis, de ira Dei, peccato, iustitia,*

iudicio &c. Deinde custodit & concludit nos tanquam carcere, non modo frenos & vincula injiciens vitiosis cupiditatibus, & externis membris, ne pro libidine contra voluntatem Dei ruant, sed etiam accusans, perterrefaciens, & damnans nos propter peccatum: atque in his terroribus & angustiis impellens & cogens nos confugere ad filium Dei redemptorem & medicum, qui nos ex carcere legis, peccati & mortis, quo conclusi tenebamur, liberauit. Hæc propria & genuina dicti Paulini sententia est, cum qua etiam visitata accommodatio non pugnat congruens cum dicto: Nec scortatores, nec idolatra, nec adulteri (nec ulli in violatione externa disciplinae pertinaciter perseverantes) regnum Dei possidebunt.

In renatis verò disciplina, seu gubernatio morum iuxta legem Dei, quæ sit pralucens in corde vera agnitione Christi & fide, est cultus Dei, & pars nova obedientiæ, & quidem à Spiritu Sancto iuuatur & purior redditur, & presentibus ac æternis præmijs compensatur.

Quæ sunt impedimenta Discipline?

Tria præcipua.

Primum Naturalis infirmitas, seu caligo & cecitas mentis proclivitas voluntatis præcipitantis
in morus

in motus Deo displicentes: & incendia prauorum affectuum.

II. *Externa illecebra, prauas odalitia, exempla multitudinis vitiosa, varia & multiplices delictorum occasiones.*

III. *Impulsiones Diabolorum.*

DE PROMISSIONI-
BUS ET COMMINA-
tionibus additis Decalogo.

In singulis Decalogi praeceptis prodest has quinq; questionibus ordine considerari. Quae virtutes flagrantur? quomodo fieri possint? Quae peccata prohibeantur? Quae Promissiones additae virtutibus? & comminationes pœnarum, quae certissimè peccata comitantur.

Et si autem non sunt additae singulis Praeceptis promissiones & comminationes in ipso Decalogo, tamen summa comprehensa est in hac cõcione addita primo praecepto: Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filiis, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me & custodiunt praecepta mea. Item, Leuit. 18. Qui fecerit haec viuet in eis. Rom. 10. Gal. 3. & Deut. 27. Maledictus omnis, qui

non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis.

His addantur promissiones præmiorum & comminationes pœnarum, de virtutibus & vicijis singulorum præceptorum traditæ, quarum pleræq; in Prouerbijs Salomonis & Syraracide collectæ sunt & passim in Prophetarum concionibus de bonorum operum præmijs & peccatorum pœnis repetuntur.

Vt autem rectè intelligantur Promissiones & Comminationes, prodest has sex commonefactiones in conspectu habere, quas nunc breuissimè recitabo.

PRIMO: Cùm Deus sit verax certissimum est comminationes ipsius non inania terriculamenta, nec promissiones inanem sonitum esse, & idèo propositas, vt quoquo modo stultos demulceant. Firmissime igitur statuamus, etiamsi sæpe euentus nobis non videntur respondere, tamen omnes diuinas promissiones & comminationes, in ea forma & sententia, qua Deus eas tradidit & interpretatus est, veras, certas, ratas, firmas & immotas esse.

SECUNDO: Accuratissimis limitibus, discernenda sunt genera promissionũ. Promissio Euangelij propria, remissionem peccatorum, imputationem iustitiæ, Spiritum Sanctum & vitam æternam omnibus credentibus GRATIS, propter Christum promittit, non propter vllum nostrum meritum vel obedientiam.

Promissiones verò legales nequaquam Gratis offerunt remissionem peccatorum & vitam æternam, & alia præmia spiritualia ac corporalia, sed annexam habent conditionem perfectæ obedientiæ, tanquam causam & meritum, propter quod bona promissa sint exhibenda, vt dicitur: Qui fecerit hæc, viuet. Item, Sum misericors his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

TERTIO: Cum autem nemo præstet perfectam obedientiam, quam Lex flagitat: quarunt anxie mentes, quomodo amplissima promissiones præmiorum singulis virtutibus addite, nobis rata fiant: & quomodo pœna vitari possint? Ad hanc questionem respondet Paulus 2. Cor. 1. Omnes promissiones Dei in Christo sunt Amen, id est, ratæ ac firmæ, hoc est, verè & certò dantur propter Christum. Item, Rom. 3. Legem stabilimus per fidem. Nam fide confugientibus ad Christum datur Spiritus Sanctus, qui inchoat obedientiam congruentem cum lege Dei, quæ præmijs spiritualibus & corporalibus in hac vita & æterna ornatur, vt 1. Timoth. 4. dicitur: Pietas habet promissiones præsentis & futuræ vitæ. Item, Matth. 5. Merces vestra copiosa est in cælis.

Dantur autem præmia, in promissionibus oblata, eo ordine & modo, quem Christus in Euangelio præscribit. Marci 10. Recipient centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, & post hanc vitam

vitam

vitam æternam, hoc est, præcipua præmia, & præcipua pœna differuntur in vitam æternam.

QVARTO: Discernendæ promissiones in Evangelio traditæ:

Prima, summa & maximè necessaria est PROMISSIO GRATIÆ & reconciliationis ac vitæ æternæ, seu bonorum spiritualium & æternorum, quæ Deus propter Christum certò & nominatim & sine vlla conditione & exceptione promisit se daturum esse. Hæc præcipua Evangelij promissio semper rata & firma est credenti, etiam omnibus bonis corporalibus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda est, vt Iob. 18. dicitur: Etiam si occiderit me, sperabo in eum. Psal. 73. Cum contabescunt caro mea & cor meū, tu petra cordis mei & pars mea Deus in æternum. Rom. 4. Ideo ex fide gratis, vt firma sit promissio.

Aliæ sunt promissiones Rerum corporalium necessariarū ad huius vitæ mortalis conseruationem, vt vitæ, bonæ valetudinis, cibi, potus, defensionis, liberationis ex morbis, carcere, exilio, bello, peste, fœcunditatis agrorum & similibus, quæ panis quotidiani appellatione continentur, Has quoq; tradidit Deus propter sex causas.

1. Vt agnoscamus Deum actorem & conseruatorem esse etiam huius vitæ corporalis, nec casu spargi bona corporalia, nec nostra tantum diligentia ea acquiri sed verè à Deo dari.

2. *Vt Ecclesia in hac vita conseruetur.*
3. *Vt Fides & inuocatio, in petitione, & expectatione corporalium bonorum exerceatur.*
4. *Vt communes faciant nos de Christo & promissione bonorum spiritualium.*
5. *Vt gratitudinem nostram Deo quotidie in vsu bonorum corporalium declaremus.*
6. *Vt bona corporalia sint adminicula nostre vocationis & instrumenta beneficentiae & aliarum virtutum.*

QVINTO: *Haec quoque promissiones bonorum corporalium verae & ratae sunt sicut sonant, & certo exhibentur bona sicut promissa sunt, videlicet additis his quatuor exceptionibus.*

I. *Ne modus aut tempus exhibendi bona & liberationes corporales Deo à nobis praescribantur, sed simpliciter ipsius sapientiae & voluntati paterna relinquantur. Ideoque parata sit ad obedientiam voluntas nostra, si diutius nos exercere Deus velit, & liberationem certo consilio differat.*

II. *Cum promittantur bona bonis & obedientibus, non impeditur Deus his promissionibus, quominus impios & sceleratos seuerè puniat.*

III. *Cum in pijs etiam & obedientibus seu vera Ecclesia multa sordes peccatorum reliqua sint: certo consilio Deus etiam pios & sanctos arumnis & cruce vult exerceri: propter duodecim causas, quae in loco de Ecclesia recitabuntur.*

IIII. Non sunt rapienda promissiones corporales nostris consilijs sine vocatione diuina: vt filij Ephraim (1. Par. 7. inuadentes terram promissam sine vocatione interficiuntur. Abraham verò, etsi promissa ipsi erat terra, tamen nunquam eam occupauit. Dauid, etsi promissum ipsi erat regnum, tamen non rapuit regnum donec vixit Saul, sed vocationem expectauit.

SEXTO, Comminationes & pœna, quæ immutabili ordine peccata comitantur, sancitæ sunt à Deo propter sex causas, quæ sunt:

Iustitia Dei, cuius norma æterna & immota est punire & destruere ac delere sceleratos.

Vt in pœnis conspiciamus discrimen virtutis & viciorum, cognoscamus Deum bonum, iustum & virtutis amantem esse.

Vt hæ breues pœna corporales sint commonestiones de æternis pœnis.

Vt pœna nos impellant ad pœnitentiam, ad vitanda peccata & emendationem vitæ.

Vt tranquillitas publica conseruetur.

Vt exemplis horribilium pœnarum deterriti alij vitent delicta, quibus pœna attrahuntur.

Omnibus comminationibus pœnarum addit Deus conditionem pœnitentiæ, qua semper vel liberatio vel mitigatio calamitatum impetratur, vt Ieremia 18. dicitur: Si pœnitentiam egerit gens illa à malitia sua, contra quam loquor: agam & ego pœni-

penitentiam super malo quod cogitavi, ut facerem
 ei & ideo differt Deus pœnas, ut homines ad pœni-
 tentiam inuitet. Sa. 11. Dissimulas peccata homi-
 num, ut agant penitentiam.

Q V A R T V S

L O C V S.

DE PECCATO, QVOD
 PER LEGEM DEI COG-
 noscitur, accusatur &
 damnatur.

Quid est Peccatum?

PECCATVM est quicquid pugnat cum
 Lege Dei, que aeterna & immota bonitatis
 & rectitudinis norma est. 1. Iohan. 3. Η ἀ-
 νανία ἐστὶ ἀνομία, peccatum est iniquitas, seu de-
 flexio à regula legis diuine, dissimilitudo cum lege,
 seu non congruere cum lege. Competit enim voca-
 bulum ἀνομίας proprie peccato per se considerato, in
 abstracto, non concreto, quod non ἀνομία sed ἀνομιον
 est.

Sit & altera definitio pueris nota, que in locis
 traditur.

PECCATVM est defectus, vel inclinatio,
 vel actio, pugnans cum lege Dei, prome-
 rens

rens iram Dei, & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter Filium mediatorem.

*Quæ est causa efficiens
Peccati?*

Non Deus, sed liberum arbitrium Diaboli & hominis. Toto enim pectore amplectenda est sententia, Deum non esse causam peccati, nec approbare peccatum, nec impellere ad peccandum, sed primi peccati causam esse liberam voluntatem Diaboli & primorum parentum, qui libere & sua sponte auerterunt se à Deo, & sapientiam, iustitiã & libertatem voluntatis, in creatione ipsis insitam, sibi & toti posteritati amiserunt. Deut. 32. Deus noster absq; vlla iniquitate rectus & iustus est. Iob. 3. Diabolus homicida est ab initio, & in veritate non stetit. Cum mendacium loquitur, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater mendacij. Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum.

*Externorum autem peccatorum tres sunt
causæ:*

- I. Errores, seu cecitas & caligo mentis humana, qua

na, qua lapsus primorum parentum secuta est.

II. Prave cupiditates in voluntate & corde.

III. Incitatio Diaboli.

Materia in qua, est Mens, Voluntas, Cor & potentia obtemperantes, & omnia membra externa.

Forma, est reatus, hoc est, obligatio persona ad iram Dei & eternam damnationem.

Fines & effectus sunt:

I. Ira Dei.

II. Aeterna damnatio.

III. Mors corporis.

IIII. Omnes calamitates generis humani.

V. Tyrannis Diaboli.

VI. Concupiscentia, qua simul est peccatum & poena peccati.

*Quae sunt genera peccati
praecipua?*

Duo. Peccatum originale & actuale.

*Quid est peccatum
originale?*

PECCATUM ORIGINIS est defectus, vel inclinatio, pugnans cum lege Dei, nobiscum nascens & secuta lapsus Adae,

promerens iram Dei & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter filium Dei mediatorem. Psal. 51. *Ecce in iniquitatibus conceptus sum & in peccatis concepit me mater mea.*

Rom. 3. *Omnes peccauerunt & priuati sunt Gloria Dei, sicut Iob. 1. Esa. 9. totum genus humanum nominatur Tenebra, id est, priuati & carentes luce vera agnitionis Dei, vera iustitia & vita, quam Deus approbat. Rom. 8. Sensus carnis non obtemperat Legi Dei, ac ne quidem potest obtemperare.*

1. Cor. 2. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, nec potest intelligere. In his testimonijs, defectus seu priuationem iustitiæ: & ad suauitatem obediendi Deo, nobiscum nascentem, propter quam natura filij iræ sumus, describi, manifestum est.*

PECCATVM ACTVALE est actio interior vel externa pugnans cum lege Dei, vt in mente dubitationes Epicureæ vel Academicæ, & omnes falsæ opiniones de Deo, etiam si lingua vel calamo non proferantur: in voluntate admiratio sui, neglectio & contemptus Dei, fiducia rerum carnalium, fremitus recusans placide obedire Deo in ærumnis: in corde iniusta odia, iræ, cupiditates, amor vitæ, voluptatum, opum, gloriæ maior quàm ipsius Dei. Externa actiones sunt blasphemæ

blasphemii sermones, mendacia, periuria, caedes, adulteria, seditiones, furta, fraudes in contractibus, &c.

Huic actuali peccato propriè congruit vsitata definitio saepe ab Augustino repetita: Peccatum est cogitatum, concupitum, dictum vel factum contra legem Dei. Ideoq; in scholis etiam, peccatum cordis videlicet prauas cogitationes & adfectus cordis, distinguunt à peccato operis, quod dicto vel facto committitur.

SPECIES Peccatorum secundum ordinem preceptorum Decalogi rectè, distribuuntur, vt supra in loco de lege ea enumeravi, & mediocris catalogus Rom. 1. Gal. 4. 1. Cor. 6. & alibi recensetur.

Discerni etiam genera peccatorum actualium, in peccata commissionis, & omissionis ac negligentia adfectata, possunt: sicut & Iuriscon. discernunt DOLVM, seu Crimen, seu Flagitium, videlicet factum, quo lex Dei contra conscientiam violatur: & CVLPAM Latam vel leuem, cum vel errore iudicij, vel subitis flammis affectuum, vel desidia & negligentia peccatur.

Dic alteram Diuisionem peccati.

VENIALE PECCATVM est defectus, vel inclinatio, vel affectus, pugnans cum le-

cum lege Dei, in renato, cui retinenti fidem
& repugnanti pravis affectibus spiritu, rea-
tus remittitur.

*Sedes materia de Peccato in renatis & sanctis
reliquo, est Rom. 7. 8. Non quod volo bonum, hoc
facio: Video aliam legem in membris meis, rebellan-
tem legi mentis meae, & captiuum me facientem
legi peccati &c. Nulla autem condemnatio est huius
qui in Christo Iesu, non secundum carnem ambu-
lant, sed secundum spiritum, & deinceps vsque ad
clausulam. Si spiritu actiones carnis mortificabitur,
uiuētis. 1. Ioh. 1. Si dixerimus quod peccatum non
habemus, nos ipsos seducimus, & veritas non est in
nobis.*

*MORTALIA PECCATA sunt, non tan-
tū septem illa, quae vulgō numerantur, Superbia,
Inuidia, Ira, Acedia, Auaritia, Gula, Luxuria siue
libido, quae tamen plurimorum peccatorum actua-
lium fontes & scaturigines sunt: sed in non rena-
tis, omnia peccata, originalia & actualia: ac
in lapsis, qui antea fuerunt renati, sunt deli-
cta contra conscientiam, seu quae fiunt à sci-
entibus & volentibus, propter quae amittit
homo gratiam & Spiritum Sanctum, & sic
reus irae Dei & aeternarum poenarum, nisi
rursus ad Deum conuertatur.*

*Eph. 5. Hoc scitote, quod omnis scortator aut
impudicus, aut auarus, non habet hereditatem in
regno*

regno Christi & Dei, Ne quis vos decipiat inani-
bus sermonibus. Propter hac enim venit ira Dei in
filios inobedientes. Ezech. 33. Cum cesserit iu-
stus à iustitia sua & fecerit iniquitatem, morietur.

Quatuor peccata clamantia in cœlum nomi-
nant, Homicidium voluntarium. Gen. 4. Sodomiam
Gen. 19. Oppressionem pauperum, viduarum &c.
Deut. 15. Exod. 22. Psal. 95. Mercedem operario
negatam. Exod. 24. Iacob. 5.

Novem modi, quibus communicamus peccatis
alienis, hoc tristichio comprehensi sunt.

Inquinat alterius vitijs se, qui malè sanus
Consultit, assentit, mandat, palpâtue, receptat,
Participâtue, silet, non obstat, non manifestat.

PECCATVM IN SPIRITVM
SANCTVM est vel veritatem agnitam petu-
lanter oppugnare: vel opera, quæ certò ap-
paret spiritu Dei facta esse, odio Pharisæico
tribuere Beelzebub, & dicere Diaboli ope-
ra esse: vel desperare, hoc est, adimere Deo
laudem misericordiæ seu gratiæ exuberan-
tis supra peccatum.

Alij sex species recitant:
Pneumatis est hostis præsumens, spemq; relinquens,
Impugnans verum, doni fratris malus osor,
Obduransq; animum, simul ac spernens μετὰ νοι-
αυ.

Sed nos de peccato irremissibili statuamus, à
H 3 posteriori

posteriori iudicandum esse, & Quantaunque
sint nostra peccata sciamus mandatum Dei
esse, vt conuersi credamus, omnia peccata
nobis remitti, & promissionem Gratia: vni-
uersalem ac gratuitam esse. *Matth. 11. Venite
ad me omnes. Rom. 5. Gratia exuberat supra pec-
catum. Ioh. 3. Omnis qui credit in Filium, habet vi-
tam aeternam.*

Q V I N T V S L O C V S.

DE EVANGELIO SEU
PROMISSIONE REMISSIO-
NIS PECCATORVM propter
Christum & FIDE iu-
stificante.

Quid est Euangelion?

EVANGELIUM est PROMISSIO
DE CHRISTO: seu, doctrina non
natura nota, sed ex arcano consilio Diui-
nitatis per Filium prolata, in qua Deus
immensa misericordia propter Christum
Filium

Filium suum GRATIS promittit remissionem peccatorum, iustitiam, Spiritum Sanctum & vitam æternam, omnibus agentibus pœnitentiam, & fide hæc promissa bona amplectentibus.

Summa autem Euangelij est hoc dictum Christi: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suam vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat sed habeat vitam æternam.

Vel Rom. 3. Iustificamur gratis, Dei gratia, per redemptionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorium per fidem in sanguine eius, &c.

Quod est discrimen Legis & Euangelij?

Tria sunt præcipua & illustria discrimina.

Primum, Lex est natura nota, vtpote *instamētibus humanis in prima creatione, quæ etiam post lapsum non prorsus extincta est Rom. 1. & 2.*

Euangelion non est natura notum, sed à Filio Dei reuelatum est. *Iohan. 1. Ephes. 1. 3. Rom. 16. Gen. 3.*

Secundum, A promissionibus. Lex promittit iustitiam & vitam, sed cum conditione perfectæ obedientiæ. Rom.

19. Qui fecerit hæc, viuet in eis.

Euangelion verò promittit remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam, GRATIS, propter solum Christum non propter nostram obedientiam erga Legem Rom. 3. 4. 10.

Tertium ab effectibus: Lex neminem iustificat, neminem liberat à peccato, neminem saluat, sed tantùm accusat, monstrat & auget peccatum & damnat omnes homines propter peccatum.

Deut. 27. Maledictus omnis, &c. Rom 3. 4. 5. 8. Galat. 3. 1. Corinth. 15.

Euangelion verò est potentia Dei ad salutem omni credenti, & Gratis, propter Christum donat credentibus remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam. Rom. 1. 3.

Quod est discrimen veteris & noui Testamenti?

Idem ferè quod Legis & Euangelij.

Quid

*Quid est novum Testa-
mentum?*

NOVVM TESTAMENTVM planè idem est quod Euangelion, seu promissionis peccatorum, gratiæ Dei, Spiritus Sancti & æternæ salutis, propter Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, gratis credētibus donandæ. Matth. 26. Gal. 3. Ebre. 9. 2. Cor. 3.

*Quid est Vetus Testa-
mentum?*

VETVS TESTAMENTVM propriè est promulgatio legis Mosaicæ, & promissio terræ Canaan, & certæ politiæ ac defensionis, à Deo facta Israelitis servantibus legem: cui ceremonias & sacrificia Deus adiunxit, vt essent Typi personæ, sacrificij & beneficiorum Christi propter quem solum credentes omnibus temporibus remissionem peccatorum & æternam salutem consecuti sunt.

H 5 Quod

Quod est discrimen Spiritus & litera?

SPIRITVS significat Christum ipsum, seu Spiritum Christi sanctum, qui per ministerium Euangelij lucem veræ agnitionis Dei, veram consolationem, iustitiam & vitam in cordibus accendit.

LITERA significat Legem Mosaicam literis scriptam, in tabulis lapideis, & omnem obedientiam seu conatum faciendi opera Legis ceremonialia vel moralia, sine Spiritu Sancto, seu sine vera in Christum fide per Spiritum Sanctum accensa. 2. Cor. 3. Rom. 2.7.

Hac doctrina de discrimine Legis & Euangelij, lumen est in vniuersa Ecclesia doctrina, necessarium ad veram agnitionem Dei, & beneficiorum Christi ad veram inuocationem Dei, ad fidem, ad veros cultus Deo prestandos, ad veram consolationem animorum & æternam salutem. Et est velut norma ac Regula omnes controuersias de iustificatione & alijs grauissimis articulis præcipuè gubernans ac diducans. Ideo diligentissimè in ipsis pectorum penetrabilibus hac doctrina de discrimine Legis & Euangelij insigenda est, cui tantum tribuit Lutherus, vt scripserit, eam perfectum Theologum esse qui in do-

in doloribus conscientia, Legem ab Euangelio accurate discernere possit.

Extrusta sunt autem hæc discrimina ex dictis, Ioann. 1. Lex per Moſen data eſt, Gratia & Veritas per IESVM CHRISTVM facta eſt. Deum nemo vidit vnquam, Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit nobis.

Rom. 3. Nunc ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata per legem & prophetas, Iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti, in omnes & ſuper omnes, qui credunt, &c. Lege totam illam partem capitis tertij.

Rom. 4. Si ex lege eſt hæreditas, aboletur promiſſio. Lex enim iram operatur, Ideo ex fide, gratis vt firma ſit promiſſio.

Rom. 8. Cum impoſſibile eſſet Lege iuſtificari, eò quòd non ſeruabatur à carne, miſit Deus Filium ſuum in ſimilitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtitia Legis impleteretur in nobis.

Rom. 10. Moſes deſcribit iuſtitiam Legis, quòd, qui fecerit eam homo, victurus ſit per eam. Caterum qua ex fide eſt iuſtitia, ſic loquitur, &c.

Gal. 3. Totum caput & præcipuè hæc ſententia: Si ex lege eſt hæreditas, non iam eſt ex promiſſione: atqui Abrahæ per promiſſionem donauit Deus. Quid igitur Lex?

Ephes. 3. Euangelium abſconditum eſt à ſeculis

culis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum per quem audemus accedere cum fiducia per fidem illius.

Philip. 3. Omnia habeo pro damno, vt Christum lucrifaciam, vt reperiar in illo non habens meam iustitiam ex lege, sed eam, qua per fidem est Christi.

Gen. 12. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dicit in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus. At maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, qua scripta sunt in libro legis. Galat. 3.

Ieremie 31. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam cum domo Israel foedus nouum, &c. Confer Epistola ad Ebraeos, caput octauum & nonum.

Hec testimonia qua recitavi, fundamentum continent doctrinae de discrimine Legis & Euangelij. Ideo ab auditoribus diligentissime consideranda & euoluenda sunt.

*Quod est discrimen inter
Iustitiam Legis &
Euangelij?*

Lex promittit remissionem peccatorum, iustitiam & vitam aeternam, sed simul flagitat perfectam obedientiam tanquam causam

causam. Ideo Iustitia Legis est vel perfecta omnium virium obedientia erga totam legem Dei, expers omnis peccati, qualis in nullo hominum, solo Christo excepto, extitit: vel est qualiscunque obedientia externorum membrorum, præstans externa opera, quæ lex Dei flagitat, & nunquam satis facit legi Dei.

Euangelium verò GRATIS promittit remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam, non propter nostram obedientiam erga Legem: sed propter solum Filium Dei Dominum nostrum IESUM CHRISTUM, quem sola fide amplectimur.

Quid igitur est Iustitia Evangelij, seu iustificatio hominis coram Deo?

IUSTITIA CHRISTIANA est remissio peccatorum & imputatio iustitiæ Christi, & acceptatio ad vitam æternam gratuita, non propter vllas virtutes aut opera nostra, sed propter solum Christum mediatorem donata, & fide apprehensa.

Quid

Quid est Gratia Dei?

GRATIA est misericordia Dei gratuita, propter Filium mediatorem promissa, *scilicet gratuita remissio peccatorum propter Christum mediatorem.*

Quomodo iustificatur Homo coram Deo?

GRATIS, non propter vlla propria opera aut merita, sed tantum propter vnicum mediatorem Iesum Christum, qui pro nobis victima & propiciator factus est, consequitur Homo in vera conuersione remissionem peccatorum, & fit iustus, hoc est, Deo placens & acceptus, propter Christum iustitia imputata, & fit hæres vitæ æternæ, cum certò credit, hæc bona sibi à Deo propter Filium donari.

Quid est Fides iustificans?

FIDES est notitia personæ ac beneficiorum Christi, ac totius doctrinæ à Deo traditæ: & assensus, quo amplectimur totam doctrinam, & in hac promissionem gratuitæ recon-

reconciliationis, seu imputationis iustitiæ propter Christum donandæ & fiducia in Christo mediatore iuxta promissionem acquiescens, & certò statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recipi & exaudiri, propter solum Christum, GRATIS, non propter propriam dignitatem.

*Quomodo intelligenda est hæc
Propositio, Sola Fide
sumus iusti?*

Correlatiuè intelligenda est, videlicet, quòd propter solum Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum accipiamus remissionem peccatorum, iustitiam, & vitam æternam GRATIS, non propter nostra merita.

Ideo autem hæc forma verborum (Fide iustificamur) vtitur scriptura, vt vtrunq; doceat: Quæ sit causa seu meritum iustificationis, seu quæ sint beneficia Christi, videlicet, quòd per & propter solum Christum donetur nobis remissio peccatorum, iustitia & vita æterna. Deinde quomodo nobis applicari & ad nos transferri debeant, videlicet Sola Fide amplectente promissionem

116 DE IUSTIFICATIONE.
sionem & in CHRISTO acquiescente.

*Quid excludunt hæ particule,
Gratis, sine Lege, sine operi-
bus Legis, sola
fide?*

Non excludunt meritum Christi, nec no-
stram pœnitentiam, nec reliqua opera aut
virtutes, ne adsint fidei aut sequantur: sed
adimunt cæteris virtutibus seu operibus,
meritum seu causam remissionis peccato-
rum, & transferunt causam in solum Chri-
stum mediatorem fide apprehensum.

*Propter quas causas necesse est
retineri particulas Exclusti-
vas, Gratis, sola Fide,
sine operibus
Legis?*

Propter quinque causas.

I. Quia non est aliud medium, quo pro-
missionem Gratiz & CHRISTVM agnosce-
re & apprehendere possumus nisi sola fides.

II. Vt

II. Ut Christo debitus & proprius honor tribuatur, videlicet, Quòd ipsius obedientia sola sit meritum remissionis peccatorum, iustitiæ & vitæ æternæ nobis donandæ, & quòd nostra opera non sint meritum, propter quod recipiamur.

III. Ut conscientia habeant certam & firmam consolationem, nititur promissio gratiæ solo Filio Dei & non nostris meritis, ideo dicitur: Sola Fide, ut cor certò statuatur, Deum nobis propitium esse propter Christum. Hanc causam Paulus Roma. 4. recitat: Ideo ex Fide GRATIS, ut sit firma promissio.

III. Ut illustrius sit discrimen Legis & Euangelij.

V. Ut vera Inuocatio præstari possit, quam necesse est niti solo mediatore Filio Dei, non nostris virtutibus.

Iustificatne Sola Fides tantum ratione principij, ut loquuntur, deinde verò post primam conuersionem seu iustificationem, statuendum est nos partim fide, partim propter nostra opera, seu propter Fidem, Spem & Caritatem coniunctim iustos esse & Deo placere?

In principio, medio & fine semper statuendum est, nos propter solum Christum mediatorem fide iustos esse, & Deo placere & heredes esse vitæ æ-

terna, non propter vlla nostra opera aut virtutes, vt prolixè disputat Paulus Gal. 3. Non in seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus.

Roman. 5. Iustificati fide pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum per quem & accessum habemus, fide in gratiam hanc, in qua stamus, id est, deinceps quoq, certò placeamus Deo illa ipsa acceptatione seu imputatione, qua propter Filium accepti sumus, etiam si nondum totam massam peccati perfectè deposuimus.

Abacuc 2. Iustus fide sua viuet.

Nec potest fides niti duabus rebus, Christo & nostris operibus. Alioqui prorsus incerta fieret, nec vllam firmam consolationem adferret. Rom. 4. Quia semper manent etiam in sanctis peccata in hac vita pro quibus orant. Remitte nobis debita nostra. Ideo Christus est sacerdos in æternum pro nobis intercedens, & suam iustitiam nobis applicans, nec est in aliquo alio salus.

Rom. 5. Quanto magis iustificati saluabimur per eum: gloriantes in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, id est, confidentes propter mediatorem, & ipsi hanc gloriam tribuentes, quòd propter eum, & per eum, donemur vita æterna.

Rom. 6. Non estis sub lege, sed sub gratia, id est, quanquam manent reliquie peccati, tamen Lex iam non condemnat vos, sed recepti estis in gratiam, &

am, & placetis Deo propter mediatorem.

Iohan. 11. Ego vitam aeternam do eis.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Iesu ambulant.

Rom. 4. Credenti imputatur fides sine operibus.

Col. 2. In ipso consumati estis. Quasi dicat, non in vestra mundicie. Rom. 6. Donum Dei est vita aeterna.

Quod est discrimen inter doctrinam Evangelij in articulo

Iustificationis, & falsam

Papistarum doctrinam?

Tria sunt praecipua discrimina.

I. Papista docent, hominem mereri remissionem peccatorum, & esse iustum, non propter solum Christum, sola fide, sed etiam bonis operibus, seu proprijs virtutibus congruentibus cum Lege Dei, Item operibus Monasticis, Missis, Ieiunijs.

II. Cum nemo sciat an satis habeat bonorum operum, docent semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum, & an simus in gratia.

III. Docent hominem in hac vita posse Legem Dei satisfacere, & hac legis impletione iustum esse, & vitam aeternam mereri.

Econtra EVAN-
GELIVM
docet:

I. Remissionem peccatorum donari **GRATIS**, propter solum Christum mediatorem, non propter nostra opera aut merita.

II. Non esse manendum in dubitatione, sed omnes, qui in delictis contra conscientiam, seu sine fide in Christum viuunt, debere certo statuere, se Deo displicere, & reos esse ira Dei & aeternarum poenarum, nisi ad Deum conuertantur. Econtra omnes, qui sentiunt pauores ira Dei, & cupiunt conuerti ad Deum, & se emendare, debere certo statuere, sibi remitti peccata, se in gratia esse, & Deo placere propter Christum mediatorem, vt expresse dicitur in Symbolo: Credo remissionem peccatorum.

III. Hominem non posse in hac vita Legi Dei satis facere. vt Rom. 7. & 8. clare dicitur: sed iustitiam & vitam aeternam donari credentibus **GRATIS**, propter Christum.

Quod

*Quod est discrimen inter Iu-
stificationem, Regenera-
tionem, & Renoua-
tionem?*

Iustificatio est remissio peccatorum, seu absolutio à peccato & æterna morte, & reconciliatio cum Deo, qua persona coram Deo iusta seu Deo placens & accepta & vitæ æternæ hæres est, propter Christum mediatorem.

REGENERATIO est actio Spiritus Sancti, qua per verbum Dei viuentis & baptismum, ex filio iræ & mortis, generat Filium Dei & heredem vitæ æternæ.

Renouatio est actio Spiritus Sancti, qua in iustificato habitans, veterem hominem seu peccatum, in mente caliginem, & dubitationes de Deo, in voluntate vacuitatem timoris & amoris Dei & omnes prauas inclinationes: in corde incendia seu furias affectuum viciosorum expurgare & abolere incipit, & nouum hominem seu Dei imaginem, per peccatum amissam, restituit & renouat, accendens in mente lucem veræ noticiæ Dei, in voluntate & corde nouam

iustitiam, vitam letam, obedientiam erga omnia mandata Dei, relatam ad hunc finem, ut Deus celebretur.

Ex his definitionibus apparet, Regenerationem, et si natura peccato mortua viuificationem & renouationem propriè significat: tamen remissionem peccatorum saepe simul complecti, & velut totum esse, complectens duas partes, iustificationem & Renouationem naturæ per Spiritum Sanctum, quæ fons est Nouæ obedientiæ & operum bonorum.

Quomodo fit Regeneratio hominis?

Omnes homines carnali generatione nascuntur polluti peccato & filij iræ ac aeterna damnationis. Ut igitur Filij Dei, hoc est, Deo placentes & heredes vitæ aeternæ fiant, necesse est eos ex Deo renasci, seu per verbum & Spiritum Sanctum regenerari. Regenerantur autem cum in vera conuersione propter Filium Dei remissionem peccatorum in Euangelio promissam fide accipiunt, & Deo reconciliati in locum filiorum & heredum regni cælestis adoptantur, & donantur Spiritu Sancto, qui reliquias peccati nobiscum nati paulatim expurgat, & nouam lucem & iustitiam, ac vitam in cordibus credentium accendit.

S E X T V S

LOCVS.

DE

NOVA OBEDIENTIA

seu,

BONIS OPERI-
bus renatorum.

*Quid est Nova obe-
dientia?*

NOVA OBEDIENTIA est prælucente vera agnitione Christi & fide vitare omnia delicta Deo displicentia: & non solū externis actionibus, sed etiam voluntatis & cordis affectibus obedire præceptis Dei, hoc fine, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur hunc verè esse Deum, cui obedientiam præstamus.

Sunt autem fere Synonyma vocabula: Nova obedientia, Cultus Dei, Bona opera, Virtus, Bonum propositum, Bona conscientia, Sacrificium Laudis, Iustitia inherens, Inchoata obedientia, Mortificatio actionū carnis &c.

*Quid sunt bona
opera?*

BONA OPERA, seu **CULTVS DEI**, sunt à Deo mandatæ actiones mētis, voluntatis, cordis & externorum membrorum, excitatæ per Spiritum Sanctum, & factæ in fide, hoc fine, vt Deo obedientia & honos præstetur.

VIRTUS est obedientia erga Deum iuxta ipsius verbum.

BONVM PROPOSITVM seu *μεγαλειος* est firmum decretum seu constans & perpetua voluntas non amplius consultò & sponte peccandi, sed libenter & promptè Deo obediendi.

BONA CONSCIENTIA est noticia Legis Dei, & iudicium in mentibus nostris, quo rectè facta, hoc est, cum lege Dei congruentia, approbamus, & nos rectè fecisse, & propositum non delinquendi consultò & sponte aduersus Legem Dei, habere scimus. Quam scientiam ordine diuinitus sancito sequitur tranquillitas cordis, & spes auxilij & protectionis diuinæ. 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam retinens fidem & bonam Conscientiam.

SACRIFICIUM LAVDIS seu Eucharisticum, est opus à Deo mandatum, quod fit in nobis pralucente fide in Christum, & refertur ad hunc finem, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur hunc verè esse Deum, quem sic colimus nec est precium pro peccato, nec meretur facienti vel alijs remissionem peccatorum, sed est testificatio, quod sit Deus, & testimonium obedientia seu gratiarum actionis. Talia sacrificia sunt omnia bona opera & afflictiones piorum. 1. Pet. 2. Psal. 49. Psal. 50. Psal. 106. Psal. 115. Rom. 12. Rom. 15.

Est ne Noua obedientia in renatis necessaria?

Ideò gratuita Dei misericordia nobis remittitur peccatum & per Baptismum in nobis submergi & mortificari cœpit, & donati sumus Spiritu Sancto, vt deinceps non amplius peccemus, sed in nouitate vitæ, hoc est, noua luce & iustitia & obedientia erga omnia mandata Dei viuamus. Rom. 6 7 8.

Deinde ordo sapientiæ & iustitiæ diuinæ æternus & immutabilis est, vt Homines à Deo creati, & per Filium Dei redempti, Deo obediant, & peccata cum voluntate Dei pun- gnantia

gnantia vitent, Rom. 8. Debitores sumus, Eph. 2. Ipsius opus sumus, conditi ad bona opera.

Tertiò, Mandata Dei seuerissima vbiq; repetuntur. Iohan. 9. Noli amplius peccare. Ioh. 15. Hoc est mandatum meum vt diligatis vos inuicem. Roman. 6. Non regnet peccatum in mortali corpore vestro, vt obediatis illi in concupiscentijs eius, sed prabete membra vestra organa Iustitiæ Deo. Item, Liberati estis à peccato, & serui facti iustitiæ. Coloss. 3. Ephes. 4. 5. 6. 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. 1. Thess. 4. Hæc est voluntas Dei, &c.

Plures causas postea in loco finium recitabimus.

*Quæ sunt species bonorum
operum seu partes no-
uæ obedi-
entiæ?*

Species bonorum operum, seu Cultuum Dei, iuxta seriem præceptorum Decalogi, commodissimè distribui possunt.

Vera agnitio iuxta Euangelion, verus Timor DEI, vera fiducia misericordiæ promissæ

missæ propter Christum mediatorem, Dilectio Dei, Spes vitæ æternæ, Patientia, Humilitas, Inuocatio Dei facta in spiritu & veritate.

Iustitia vniuersalis, Obedientia erga leges & magistratus, Pietas erga parentes, Iustitia particularis, Beneficentia, Misericordia, Castitas, Veritas, Sedulitas diligenter & fideliter faciens suæ vocationis officia, &c. vt supra in loco de Lege catalogum virtutum adiunctis definitionibus recensuimus.

Quod est discrimen inter virtutes seu bona opera Ethnicorum & Christianorum?

Quatuor sunt discrimina:

Primum, multa sunt propria Christianorum virtutes Ethnicis ignota, vt Fides Christiana, fiducia misericordiae seu gratiae Dei propter Christum promissa, vera Inuocatio Dei, Spes vitæ æternæ, & cætera in prima Decalogi Tabula exposita: quarum ne quidem mentionem faciunt Cicero in Officijs

cij & Aristoteles in Ethicis, ex professo virtutum
 & trinum explicantes.

Deinde causis efficientibus differunt. Nam vir-
 tutes venatorum, non solis humanis seu liberi arbitrii
 viribus efficiuntur, vt Ethnica: sed à spiritu Dei
 sancto per verbum accenduntur & consummantur.

Tertio causa formali. Bona opera Christiano-
 rum sunt veri & serij motus cordis per Spiritum Sanctum
 accensi, quibus vera agnitio Christi & Fides,
 sine qua impossibile est Deo placere, præluet. Bona
 opera seu virtutes Ethnica, sunt tantum externi ge-
 stus seu gubernatio locomotiva, sine spiritali mo-
 tu cordis & sine fide.

Quarto causis finalibus. Nam Christiani bona o-
 pera faciunt & Deo obediunt, vt Dei gloriam illu-
 strent. Ethnici & horum similes Pharisei & Hypo-
 critæ, ostentatione vel aucupio gloria popularis aut
 potentia, & metu infamiae & pœnarum virtutis
 officia colunt.

*Qui sunt gradus bonorum
 operum seu cultuum
 Dei?*

Tres sunt gradus præcipui.

Primus & summus gradus, & velut Anima
 & vita reliquorum bonorum operum, est
 verus

verus Timor Dei, & Fides in Christum, ac obedientia cordis interior, quam Deus in primo præcepto flagitat, quam vnico vera pietatis nomine vulgò appellare solemus.

Secundus, sunt externa honesta opera moralia, quæ in secunda Decalogi Tabula præcipiuntur, seu officia iustitiæ & dilectionis erga proximum.

Tertius gradus sunt Ceremoniæ & sacrificia, quæ non Placent Deo, nec sunt cultus Dei per sese, nisi præluceat verus Timor Dei & Fides, ac obedientia moralis.

*Quæ sunt causæ efficientes, seu,
Quomodo fieri possunt bona
opera?*

Tres sunt causæ.

- I. Verbum Dei docens quæ opera Deo placeant, & fides in Christum.
- II. Spiritus Sanctus accendens in mente lucem veræ agnitionis Dei & veræ fidei, & cogitationem præceptorum diuinorum, deinde impellens & adiuuans voluntatem, vt obtemperet præceptis diuinis, & iuxta ea regat

regat actiones externorum membrorum
Gal. 5. Fructus spiritus sunt Fides, dilectio
&c. Rom. 8. qui spiritu Dei aguntur hi sunt
Filij Dei.

III. Mens & voluntas humana renata per
Spiritum Sanctum non repugnans Spiritui
Sancto & agnita sua imbecillitate petens a
Deo auxilium & gubernationem: & cordis
ac externorum membrorum actiones re-
gens, vt congruant cum voluntate Dei.

*Quæ est causa Formalis, seu
Quomodo placent Deo
bona opera?*

Opera fiunt bona & Deo placentia per fi-
dem in Christum. Id his quatuor articulis
declarandum est.

I. Persona quæ facit bona opera, statu-
at se iustam esse, & Deo placere GRATIS,
propter CHRISTVM fide.

II. Agnoscat & deploret multiplicia pec-
cata adhuc in nobis hærentia, vt caliginem de
Deo, dubitationes, prauas inclinationes, securita-
tem, superbiam, admirationem sui, &c. qua impe-
diunt, quo minus LEGI DEI possimus satisfacere.

III. Et

III. Et tamen statuat Dei voluntatem æternam & immotam esse, vt ei in bonis operibus seruiamus, & nouam obedientiam cum ipsius lege congruentem inchoemus.

III. Sciat hanc inchoatam obedientiam placere Deo, non propter propriam dignitatem, sed propter Christum mediatorem, vt 1. Pet. 2. dicitur: Offerite hostias spirituales, acceptas Deo per Christum.

*Quæ sunt causæ finales? seu, Cur
facienda sunt bona
opera?*

Nequaquam eo fine facienda sunt bona opera, vt mereamur remissionem peccatorum, iustitiam & salutem æternam. Nam hæc bona propter solius Filij Dei meritum, creditibus GRATIS donantur.

Sed alij sunt veri fines:

I. Gloria Dei. 1. Cor. 10. Omnia ad gloriam Dei facite. Matt. 5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificetur Pater vester cælestis.

II. Vt

II. Ut debitam obedientiam & honorem Deo præstemus. *Nam ordo iustitiæ diuina immutabilis est, vt creatura rationalis Deo obtineret. Rom. 8. Debitores sumus, & c.*

III. Ut bona opera sint fructus iustitiæ & testimonia nostræ fidei & conuersionis ad Deum. *2. Pet. 1.*

IIII. Ut proximo, officijs iustitiæ, dilectionis, beneficentiæ, misericordiæ, & c. seruiamus & profimus. *Tit. 3. Discant & nostri bonis operibus præesse ad necessarios vsus, ne sint infirigiferi.*

V. Ut bonis nostris operibus impios ad veram pœnitentiam, timorem Dei, fidem, & c. inuitemus. *1. Pet. 3. Ut qui non obtemperant verbo, per eorum conuersionem sine verbo lucrifiant.*

VI. Ut retineamus gratiam Dei, Spiritum Sanctum & hæreditatem regni cœlorum. *Nam hæc bona per mala opera seu peccata contra conscientiam perduntur. 1. Corinth. 6. Nec scortatores nec aduteri, & c. regnum Dei possidebunt. Rom. 8. Si secundum carnem vixeritis, moriemini.*

VII. Ut pœnæ præsentis & æternæ vitentur. *Nam mala opera Deus regulariter etiam in hac vita punit. Iob. 9. Verebar omnia opera mea, sciens Domine quod non parcis delinquenti.*

VIII. Ut consequamur præmia spiritualia
& corporalia, præsentia & æterna. i. Timot.
4. Pietas promissiones habet præsentis &
æternæ vitæ.

SEPTIMVS LOCVS.

DE SACRAMEN- TIS.

Quid est Sacramentum?

SACRAMENTVM est actio sacra à Deo
instituta, constans verbo & administra-
tione elementi integri, & addita promissio-
ni, quæ est Euangelij propria, vt promissio-
nem gratiæ singulis applicet, & Fidem in vi-
uentibus obfignet & confirmet.

*Quot sunt Sacramenta
Noui Testamenti?*
Duo.

Baptismus & Cœna Domini.

DE BAPTISMO.

Quid est Baptismus?

BAPTISMVS est actio seu ceremonia à DEO instituta, continens mersionem hominis in aquam, & integram pronuntiationem verborum: Ego baptizo te in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, quæ testatur baptizatum à DEO recipi, & donari Spiritu Sancto, & acceptari ad hereditatem vitæ æternæ.

Quæ

Quæ est sententia verborum:

Ego baptizo te in nomine

Patris, & Filij, &

Spiritus Sancti?

Ego (inquit minister) mergo siue abluo te aqua, & inuoco super te verum Deum qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Filius ipsi coæternus, & Spiritus Sanctus. Et testificor, te ab hoc vero Deo recipi, & tibi peccata remitti, propter Christum, qui abluit te hoc baptismo, vt testetur tua peccata ipsius sanguine abluta esse, & sanctificat te spiritu suo ad iustitiam & vitam æternam. Quare tu vicissim hunc vnum verum Deum agnosces, inuocabis & celebra- bis.

*Sunt né Infantes bapti-
zandi?*

Sunt baptizandi. Quia ad ipsos pertinet promissio salutis, Talium est regnum cælorum. Non est autem salus extra Ecclesiam, Ioh. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum

DEI. Ergò necesse est infantes per baptismum regenerari & inseri Ecclesie. Est autem Christus efficax in infantibus per baptismum, & operatur in eis fidem & alios motus pro ipsorum modo.

DE COENA DOMINI.

Quid est Cæna Domini?

Sacramentum altaris est verum corpus & verus sanguis Domini nostri Iesu Christi, nobis Christianis ad comedendum & bibendum à Christo ipso institutum. Vel:

COENA DOMINI est actio sacra, à Filio Dei instituta, in qua sumpto pane & vino, sumitur verum corpus & verus sanguis Domini

Domini nostri IESU CHRISTI, vt hoc pi-
gnore accipientes commonefacti de Pro-
missione Euangelij propria fidem confir-
ment & obfignent.

*Ad quid instituta est
Cæna Domini?*

Primus & principalis finis est, Confirma-
tio fidei in conuerfis. Nam Sacramenta seu
signa visibilia, ideo addita sunt promissioni
remissionis peccatorum, iustitiæ, & vitæ æ-
ternæ, vt nos commonefaciant de promif-
sione, & sint testimonia seu sigilla promif-
sionis, vt singuli promissionem sibi appli-
cent per fidem in vero vsu Sacramenti.

- II. *Koinoniz* & vnio cū Christo arctissima.
- III. Gratiarum actio pro omnibus bene-
ficijs Christi.
- IIII. Est Symbolum seu nota confessionis
& doctrinæ.
- V. Est neruus publici ministerij.
- VI. Commonefacit de mutua dilectione.

Pueri veteres versiculos meminerint.

*Inflammat, meminit, sustentat, roborat, auget
Cæna, spem purgat, reficit, vitam dat, & vnit.*

Confirmatq; fidem, minuit fomitemq; remittit.

*Qui sunt præcipui abusus
Cœnæ Domini apud
Papistas?*

Primum Papistæ mutilant Sacramentum & alteram speciem laicis adimunt contra expressa verba institutionis Christi.

Secundo: Fingunt se ipso opere consequi remissionem peccatorum, seu Sacramenta noua legis conferre gratiam non ponentibus obicem.

Tertio: Mutant Sacramenta in alios vsus diuersos ab institutione, vt ad circumgestationem & adorationem: cum tamen nulla res extra vsum à Deo ordinatum, sit Sacramentum.

Quarto: Transformant Cœnam Domini in sacrificium, quo fingunt se mereri remissionem peccatorum sibi & alijs ex opere operato. Contra firmissimè statuendum est, Christum vno sacrificio in ara crucis factò, meruisse toti Ecclesie remissionem peccatorum, quæ sola fide accipiatur.

Quinto: Transferunt Cœnam Domini ad mortuos ex purgatorio liberandos.

Sexto: Aliqui nunc disputant, Missam esse applicationem sacrificij Christi: quam tamen, sciendum est, fieri propria fide, non propter opus alienum. Ex

num. Ex his erroribus discrimen inter Missam papisticam & nostrarum Ecclesiarum facile intelligi potest.

Quid est Sacrificium?

SACRIFICIUM in genere est ceremonia vel opus nostrum, quo Deo tribuimus honorem proprium diuinitati, seu quo testamur, hunc verè esse Deum quem sic colimus.

Quæ sunt species Sacrificiorum?

Alia sunt Typica seu imagines: Alia sunt non vmbrae sed res, & hæc sunt duplicia. Vnum Propiciatorium: Alia sunt ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΚΑ.

Quid est Propiciatorium sacrificium?

Est opus quod placat iram Dei aduersus peccatum, & reddit Deum propitium, & meretur alijs remissionem peccatorum, iustitiam, & vitam æternam. Tale est vnicum sacrificium Christi, videlicet vniuersa

obedientia Christi, in tota vita, in omnibus actionibus, doloribus, & morte.

Quid est Sacerdos?

SACERDOS in genere est Persona à Deo ordinata, vt doceat Euangelion, & oret pro alijs, habens promissionem, quòd exaudiat, & offerat sacrificia, quæ Deus instituit.

Quid est Summus Sacerdos?

SUMMVS SACERDOS seu CHRISTVS est persona immediatè à Deo vocata, & unctà plenitudine Spiritus Sancti, vt Euangelion proferat ex arcano sinu æterni Patris, & deprecetur pro nobis, habens promissionem, quòd certò exaudiat, & offerat sacrificium, videlicet seipsum, quo sacrificio meretur toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam.

Quid est ἡ θυσία Sacrifitium?

De finitio supra in loco de Bonis operibus recitata est.

OCTA-

OCTAVVS
LOCVS.

DE POENITENTIA.

Qui est repetitio, & applicatio, seu praxis doctrina de Peccato, Lege, & ira Dei aduersus peccatum: de Remissione peccatorum propter Christum gratis in Euangelio credentibus promissa; & de Fructibus fidei, seu bonis operibus.

Quid est Pœnitentia?

POENITENTIA seu CONVERSIO ad DEUM, est Contritio, Fides & noua obedientia, seu est seriò expauescere agnitione iræ Dei aduersus sua peccata, & dolere ob admissa

K s pecca-

peccata, & fide confugere ad misericordiam Dei propter CHRISTVM promissam, & certò statuere sibi propter Christum peccata verè remitti, & prælucente hac fide deinceps non amplius contra conscientiam peccare, sed omnia vitæ consilia & actiones ita regere, vt cum voluntate & verbo Dei congruant.

*Quæ sunt partes Pœnitentiæ
seu Conuersionis ad
Deum?*

Tres sunt:

- I. CONTRITIO, quæ est seriò expascere conspectu iræ Dei aduersus peccata per legem agnita & dolere quòd Deum offenderimus.
- II. FIDES agnoscens placatam esse iram Dei aduersus nostra peccata, propter Christum pro nobis passum, mortuum & resuscitatum, & certò statuens sibi remitti peccata, & se placere Deo propter Christum.
- III. NOVA OBEDIENTIA, quæ est prælucente fide in Christum obedire Deo iuxta omnia ipsius mandata, hoc fine, vt Deus honore afficiatur & celebretur.

Quæ causæ sunt, quibus ad Pœnitentiam seriò agendam singuli exuscitari & impelli debent?

- I. Mandatum Dei seuerissimum.
Matth. 3. 4. Agite Pœnitentiam. Ioel. 2. Conuertimini ad me. Ezech. 20. 36. Dissplicebitis vobis.
- II. Aeterna salus agentibus pœnitentiam & Euangelio credentibus promissa.
- III. Iuramentum Dei: *Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.*
- IIII. Peccata multiplicia, in mente, voluntate, & corde etiam renatorum & sanctorum hærentia, quibus assidua pœnitentia & mortificatione opus est, vt omnes sancti quotidie orant: *Remitte nobis peccata nostra, Psal. 32.*
- V. Calamitates priuatæ & publicæ, Mors horribilis, quæ totum genus humanum deuorat, & omnib. momentis impendet, Morbi, bella, incendia, fames, excidia vrbium & gentium, &c. Quæ sunt assiduæ conuersiones de ingenti ira Dei aduersus peccatū, & pœni-

& pœnitentia de peccatis seriò agenda.
 VI. Mors filij Dei, quæ omnium maxime illustre testimonium est horrendæ iræ Dei aduersus peccatum, quæ nulla ratione alia placari potuit.

VII. Aduentus filij Dei ad iudicium singularis horis expectandum.

VIII. Aeterna damnatio omnibus, non in hac vita ad Deum conuersis, proposita. *Luc. 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Rom. 2. Impœnitenti corde cumulas tibi ipsi iram in die iræ & manifestationis iusti iudicij Dei, &c.*

Quæ sunt causæ efficientes Contritionem, seu Pœnitentiam de peccato, quæ toto tempore vitæ Fidelium, quotidie exercenda est?

Quatuor sunt præcipuæ:

I. LEX DEI docens, quid & quantum malum sit peccatum in nobis hærens, & denuncians horrendam iram Dei, & æternas pœnas omnibus peccato pollutis. *Rom. 3. Peccatum non cognoui, nisi per legem Gal. 3. Maledictus, omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in lege.*

II. Spiritus Sanctus per prædicationem Legis accendens in mente agnitionem peccati & iræ Dei, & incutiens voluntati & cordi se-

di serios dolores, propter admissa peccata.
Iohan. 16. Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato.
Ierem. 13. Postquam conuertisti me Domine, egi poenitentiam, confusus sum & erubui.

Thren. 5. Conuerte me Domine & conuertar.

III. Omnes hominum calamitates, mors, morbi, bella, &c. quæ sunt in mundo perpetuæ conciones poenitentia.

Ose 5. 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me, & dicent: Venite, reuertamur ad Dominum, Quia ipse infligit nobis vulnus, & sanabit nos.

Thren. 3. Humiliauit nos, Dominus & abiecit nos, vt reuertamur ad Dominum.

Aggai 2. Percussi vos sterilitate & grandine, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me.

III. Mens & voluntas hominis conuersa per Spiritum Sanctum, considerans legem Dei & propriam immundiciem, & sentiens veros dolores de admissis peccatis, neque ea repetens.

Quod est discrimen inter poenitentiam seu contritionem Iudæ & Petri?

Contritio Iudæ, Cain, & similium, est Timor

Timor seruilis, videlicet pauor & fuga & formidus aduersus Deum, sine fide ad Christum mediatorem confugiente.

Contritio Petri, Dauidis, Psal. 51. 38. 130. & omnium piorum toto vitæ tempore, est Timor filialis, coniunctus cum fide petente à Deo, & firma fiducia amplectente remissionem peccatorum, propter Christum potissimam.

Quid est confessio?

CONFESSIO PECCATI, est pars Contritionis, qua coram Deo peccata nostra agnoscimus & ex animo deploramus, & nos reos esse iræ Dei & æternæ damnationis propter peccatum confitemur, ac verè dolemus, nos Deum offendisse, & petimus veniam ac remissionem peccatorum propter Christum.

Hæc confessio in omni conuersione ad Deum & quotidiana Inuocatione necessaria est, Psal. 32. *Dixi confitebor aduersus me iniustitiam meam Domino.* Dan. 9. *Peccauimus, impiè egimus, &c.* Psal. 51. *Quia iniquitatem meam ego agnosco.*

Quo-

*Quotuplex est Confessio
peccati?*

Alia est publica, qua, vel à tota Ecclesia in publicis calamitatibus & periculis, vel in publico cœtu Ecclesiæ, à singulis, qui rei enormium delictorum que alijs nota sunt, coram presbytero, & tota Ecclesia, fatentur delicta & veniam à Deo & Ecclesia petunt. Hi olim certis pœnis, vt pullati, nudis pedibus, ante fores templi vel alibi certis diebus consisterebant &c. ante absolutionem castigari solebant, quas pœnas Græci ἄμμια, Latini, Satisfactiones nominarunt, quòd pro peccatis satis facerent, aut remissionem culpæ & pœnæ aeternæ mererentur, sicut post ea sinxerunt, sed explorabantur lapsi, an serid respiscerent, & exemplum pœnæ delictorum alijs proponebatur, quo à similibus lapsibus detererentur.

Ab hoc veteri ritu, qui absolutionem precedebat, nomen satisfactionis, & enumeratio delictorum in confessione, orta est. Et hanc publicam pœnitentiam nominabant, de qua pleriq; Canones veteres loquuntur, quos ad priuatam confessionem & satisfactiones post Absolutionem, Monachi & inempti iuris Canonici interpretes postea detorserunt.

Alia est confessio priuata seu arcana, vel co-
ram

ram solo Deo quam paulo ante definiuimus sine qua peccatum non remittitur, vel coram ministro Ecclesie aut sacerdote: Quae est aut specialis enumeratio singulorum peccatorum, nusquam à Christo mandata: aut generalis confessio, qua coram Deo & ministro Ecclesie expressa voce profiteremur, nos esse peccatores, reos irae Dei & aeternae damnationis, & dolere vero corde, quòd Deum offenderimus, & petere vocem absolutionis nobis (à ministro Christi annunciarì.

Quid est Absolutio?

ABSOLVTIO est annunciatio remissionis peccatorum, qua minister Euangelij in nomine Christi, peccatorem agentem penitentiam, & petentem veniam, à peccato, ira Dei & aeterna condemnatione in caelo solutum & liberum esse testatur.

Quid est Excommunicatio?

EXCOMMUNICATIO est denuntiatio irae Dei & aeternae damnationis, qua minister Euangelij in nomine Christi peccatores

res notorios seruato legitimo processu pronunciat reos esse iræ Dei ac æternæ damnationis, eosq; nominatim ex societate Ecclesiæ excludit, & Satanæ tradit ad interitum carnis, vt spiritus saluus fiat. *Matth. 18. 1. Cor. 5. 6. 1. Tim. 5.*

Quid sunt Claves?

CLAVES REGNI COELORVM sunt potestas seu ministerium soluendi & ligandi, seu remittendi & retinendi peccata, institutum à Christo & traditum Ecclesiæ, quo minister Ecclesiæ per vocem Euangelij, remissionem peccatorum, donationem Spiritus Sancti, & vitæ æternæ, multis & singulis agentibus pœnitentiam, & petentibus veniam, in nomine Christi annunciat, & seueros ac contumaciter in peccatis perseuerantes ligat & excommunicat.

Propter quas causas priuatam Absolutionem in Ecclesys retineri prodest?

Propter multas grauissimas causas.

L

I. Vt sit

I. Ut sit testimonium articuli de gratuita remissione peccatorum propter Christum donanda, quem Ethnici & Papista, docentes pro peccatis satis faciendum esse nostris operibus, & Nouatiani, negantes veniam lapsis post baptismum, corrumpunt.

II. Ut rudiores petentes absolutionem, in colloquio cum sacerdote, de multis maximis rebus, quarum consideratio in vera conuersione necessaria est, de suis peccatis, de Lege Dei, de promissione gratiae, de fide, de noua obedientia, &c. commonefiant aut erudiantur, & poenitentiam veram excitent & augeant.

III. Quia semper in Ecclesia vsitatum fuit, etsi recitatio singulorum omitteretur, tamen in genere, etiam ore fateri sua peccata, & se reum esse, & dolere, quod Deum & Ecclesiam offenderint, vt de auditoribus Iohannis & Nehemia & Dan. 9. scriptum est.

IIII. Ne ignoti aut impij derisores, aut perseuerantes, in manifestis delictis, ad communionem admittantur, contra praecipuum: Nolite sanctum dare canibus.

V. Propter disciplinam, ne polluti manifestis criminibus, sine precedente confessione & reconciliatione cum Ecclesiae offensa, recipiantur.

VI. Ut testimoniū suae contritionis & fidei seu poenitentiae verae, coram ministro Ecclesiae, tanquam vices Christi gerente, singuli cum vera humilitate edant: vt

edant: vt David coram propheta Nathan inquit: Peccaui Domino. Contra, Saul non vult fateri peccatum, sed honorari coram populo.

VII. Vt refutentur fanatici negantes Hominem posse remittere peccata, cum Deus per ministerium hominum efficax sit, & remissionem peccati, quæ sit per ministros verbi, ratam & diuinam haberi velit, sicut dicit Matth. 9. Filius Dei dedit potestatem hominibus super terram remittendi peccata. Matth. 16. 18. Tibi dabo clauis regni cælorum, Quæcumq; peccata solueris super terram, erunt soluta in cælo Ioh. 20. Quorum remisieritis peccata, remittentur eis.

VIII. Et principalis, Quia in priuata absolutione sit applicatio vniuersalis promissionis Gratiæ ad vnum quemlibet seorsim, ita, vt quilibet absolutus certò statuere possit & debeat, certò iam sibi ipsi peccata remissa esse à Christo, quia per ministrum ipsi non secus ac paralytico illi, absolutionem sua voce pronunciauerit, Matth. 9. Confide fili, Remittuntur tibi peccata tua.

*Quæ est altera pars Con-
uersionis ad Deum?*

FIDES certò & indubitatè credens

L 2

Absolu-

Absolutioni, seu voci Euangelij, remissionem peccatorum propter Christum omnibus & singulis credentibus promittenti, siue in lectione aut concione Euangelij omnibus simul, siue per ministrum Euangelij seorsim annuncietur.

Quid est Fides?

Definitiones fidei & Nouae obedientiae, supra in locis de remissione peccatorum & Bonis operibus recitatae, hoc loco repetantur.

Qui sunt praecipui Errores & corruptela doctrinae de Pœnitentia?

Primum & praecipue taxanda est horrenda securitas & impœnitentia maxima partis hominum, quae sine vlllo dolore de peccatis, & sine vlllo metu irae & iudicij diuini omnibus peccatis frenos laxat, aut sua sanctitate & operibus secura confidit.

Nouatiani negant lapsos post baptismum per pœnitentiam ad Deum conuerti, & veniam consequi posse, contra expressa testimonia. Luc. 15. Matth. 18. 1.

Matth. 18. 1. Iob. 2. Ioel. 2. Apoc. 2. & exempla primorum parentum, Gen. 3. Aaronis Exod. 32. Davidis, 2. Reg. 11. 12. Petri, Luc. 22. & Galat. 2. Incesti, 1. Cor. 5. 2. Cor. 2. 7.

Papista docent, contritionem mereri remissionem peccatorum: Quod toti doctrinæ de Christo, qui solus est Agnus Dei, tollens peccata mundi, repugnat.

Docent contritionem oportere sufficientem esse: cum certum sit, nullos dolores vllius creaturæ, quantumuis magnos, pares esse iræ Dei, nec posse compensare peccata.

Docent enumerationem omnium delictorum etiam arcanorum, & simul circumstantiarum omnium necessariam esse, nec remitti peccata non indicata in confessione: cum tamen nusquam in Euangelio præcepta sit omnium enumeratio & prorsus impossibilis sit, sicut dicitur: Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me.

Prorsus nihil dicunt de fide (quæ est fiducia misericordiæ propter Christum promissæ) in doctrina pœnitentiæ: & pertinacissimè negant opus esse hac fide, qua tibi ipsi certò credas remitti peccata propter Christum. Et quia nemo scit, an contritio fuerit sufficiens, docent semper dubitandum esse, an remissa sint nobis peccata, & an simus in gratia Dei. Quæ dubitatio cum tota doctrina Euangelij pugnat, & Deum mendacij arguit.

Docent, satis faciendum esse pro peccatis operibus indebitis, seu non mandatis lege Dei: unde efficitur, homines proprijs operibus pro peccatis satisfacere, & posse implere legem Dei, imò plura & meliora posse facere, quam Lex Dei præcipit. At tota Euangelij doctrina confirmat, vnicam esse satisfactionem pro peccatis, Passionem & mortem Filij Dei pro nobis crucifixi: & de operibus non mandatis hanc vniuersalem Regulam tradit: Frustrà colunt me mandatis hominum.

Docent, potestate Clauium pœnam peccati æternam conuerti in temporalem purgatorij, vel alias huius vitæ, quas nostris operib. redimi oporteat: cum culpam & mortem æternam propter solum Christum nobis remitti, & pœnas temporales potestate clauium nec imponi nec tolli, sed nostra pœnitentia mitigari sciamus.

Commentum de purgatorio igne, in quo animæ post mortem crucientur, vel perpurgentur vel meritis aliorum redimantur, partim ex Gorgia Platonis, partim ex apparitione Spectrorum extructum & superstitione ac questu cõfirmatum, plane Ethnicum est, & blasphemum contra Filium Dei, pugnans cum tota doctrina cœlesti: Quæ nusquam huius ignis purgatorij mentionem facit, sed contrà docet, omnes in vera fide Christi ex hac vita discedentes, rectã in cœlum migrare, vt ad latronem dicitur: Hodie mecum eris in Paradiso. Item, Beati mortui.

mortui, qui in DOMINO moriuntur.

Postremo, Nundinas indulgentiarum, quæ ini-
tuo satisfactionum Canoniarum relaxationes fue-
runt, postea ad pœnarum purgatorij & culpæ remis-
sionem etiam translata sunt: tetras & impias im-
posturas, & nihil aliud, quàm auaritiæ Romanæ
aucupia esse, iam omnes norunt.

NONVS LOCVS.

DE ECCLESIA.

Credo Ecclesiam sanctam Catholi-
cam, sanctorum communionem.

Quid est Ecclesia?

ECCLESIA seu POPVLVS DEI sunt
homines in Christum credentes seu re-
tè Deum agnoscentes & colentes, & hære-
des vitæ aternæ propter Christum.

ECCLESIA SANCTA CATHOLICA
est communio sanctorû, seu vniuersalis mul-
tudo omnium piorû hominum, omnibus
temporib. & locis viuentiû, qui Euangelion
Christi

Christi amplectuntur, & in Christum credunt, ac propter eum DEO placent, & per Spiritum Sanctum reguntur, & sanctificantur ad vitam æternam.

Huius veræ Ecclesiæ membra sunt tantum pijs & sancti, non Hypocritæ aut persecutores, qui nomen Ecclesiæ præ se ferunt.

Cùm autem in hac vita, semper admixti sint veræ Ecclesiæ aliqui non sancti, traditur vsitate hæc definitio visibilis Ecclesiæ in hac vita.

ECCLESIA VISIBILIS, est cœtus hominum amplectentium Euangelium Christi, & rectè utentiũ sacramentis, in quo cœtu semper aliqui sunt, qui verè credunt, & à Spiritu Sancto reguntur, & heredes sunt vitæ æternæ. Simul tamen in externa consuetudine admixti sunt multi Hypocritæ, qui tamen veram Euangelij doctrinam non oppugnant, nec defendunt idola, vt Matth. 22. Boni & mali ad conuiuium nuptiale introducuntur, & Matth. 13. Boni & mali pisces in sagena Ecclesiæ concluduntur.

Huius visibilis Ecclesiæ VIVA MEMBRA sunt, in quibus Spiritus Sanctus per Euangelion veram agnitionem Dei, veram fidem, vitam, dilectionem & ceteras virtutes accendit, quæ in alijs malis, in alijs minus excitatæ & ardentes sunt.

MORTVA MEMBRA seu Hypocritæ duplices sunt. Alij de doctrina cum pijs in externa professione

professione consentiunt, nec defendunt externa idola, & mores honestè regunt. Sed tamen non renati sunt per Spiritum Sanctum, sunt sine vero timore Dei, & sine fide. Hi propriè dicuntur mortua membra.

Alij sunt palàm impij, defendentes manifestos errores & idola, & persecutores veræ Ecclesiæ & piorum. Hi etiam si titulo Ecclesiæ dominantur: tamen non sunt membra veræ Ecclesiæ, vt tempore nati Christi viua membra Ecclesiæ erant, Maria virgo, Zacharias, Elisabeth, Ioseph, Pastores, Simeon, Hanna. Sed Principes sacerdotum & Pharisei nomen Ecclesiæ sibi arrogantes, & tamen Christum persecuentes non membra Ecclesiæ, sed ex patre Diabolo erant. Ioh. 8.

Quid est Prædestinatio?

PRÆDESTINATIO est æternum decretum mentis diuinæ, quo gratuita bonitate & misericordia, propter Filium elegit Ecclesiam æternam, seu homines ipsi placentes, & hæredes vitæ æternæ: cuius Ecclesiæ membra sunt singuli, qui Euangelium Christi fide amplectuntur, & in hac fide vsq; ad finem vitæ perseuerant, iuxta dictum: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

*Quæ sunt notæ monstrantes
veram Ecclesiam
in terris?*

Tres sunt notæ.

- I. Pura Euangelij doctrina de Christo
Ioh. 10. Oves mea vocem meam audiunt. Vbi enim
enim non est vera notitia Christi & Euangelij, ibi
nulla electorum Ecclesia, seu nulli homines Deo pla-
centes, & salutis æternæ heredes esse iudicentur,
Iohan. 3. Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed
ira Dei manet super eum.
- II. Legitimus vsus Sacramentorum,
Mar. 17. Qui crediderit & baptizatus fuerit, sal-
uus erit, 1. Cor. 11. Hoc facite in mei memoriam.
- III. Obedientia debita ministerio in his,
quæ ad ministerium propriè pertinent.

*Quomodo colligitur & regi-
tur Ecclesia in his
terris?*

Per ministerium Euangelij, seu verbum
Dei

Dei auditum, lectum, cogitarum, &c. per quod Christus ipse efficax est, & spiritu suo mentes & corda audientium ad Deum conuertit, & vera agnitione Dei ac fide illustrat: consolatur, regit, & sanctificat ad vitam eternam.

Rom. 10. Omnis qui credit in Christum, saluus erit, Quomodo autem credent, de quo non audierunt? Quomodo audient sine predicante? Proinde fides ex auditu verbi Dei existit. Psal. 119. Verbum tuum viuificat me. Psal. 130. In verbo tuo speraui.

Act. 12. Loquetur tibi verba, per quæ saluaberis tu & domus tua.

Quid est ministerium Euangelij?

MINISTERIUM EVANGELII est officium à Deo institutum, prædicandi in publico Ecclesiæ cœtu verbum Dei, Legem & Euangelion de Christo, & legitimè administrandi sacramenta, annunciandi remissionem peccatorum, seu absoluendi agentes pœnitentiam, & excommunicandi contumaces, & ordinandi Ecclesiæ ministros, per quod ministerium Deus verè efficax est, ad sa-

ad salutem omni credenti. Luc. 24. Matth. 18.
18. 28. Rom. 10. Ephe. 4. 1. Tim. 5. 2. Tim. 2

Quid est ordinatio?

ORDINATIO Ministrorum in genere est ritus, quo coram tota Ecclesia publicum testimonium datur certæ personæ, quòd legitime vocata & idonea sit ad docendum Euangelion, & administranda Sacramenta.

Quod est discrimen inter Ministerium Euangelij, & potestatem politicam?

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primum obiectis differunt. Magistratus politicus est custos externæ disciplinæ, & corpora ac fortuna defendit, & punit externa scelera: Ministerium Euangelij versatur circa Animas, nec tantum regit externos mores, sed arguit & sanat corda.

Deinde effectibus seu beneficijs. Per ministrum

ministerium Euangelij dat Deus æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à morte, & iustitiam ac vitam æternam. Politica potestas externa tantum & coporalia bona, pacem, defensionem corporum, &c. impertit.

Tertiò, pœnis. Magistratus coercet & punit inobedientes vi corporali seu gladio. Ministerium Euangelij solo verbo seu voce Legis, & legitima excommunicatione arguit.

Quartò. Magistratus politicus habet potestatem condendi nouas leges non pugnantes cum naturalibus, quas petulanter violare est peccatum. Minister Euangelij non habet potestatem condendi noua dogmata, aut nouos articulos fidei, & nouos Dei cultus: nec est peccatum violare traditiones Episcoporum extra casum scandali.

*Quid est Regnum Christi
in his terris?*

REGNUM CHRISTI est gubernatio Christi, sedentis ad dexteram Patris, qua per ministerium Euangelij omnibus temporibus

bus mundi, colligit sibi in genere humano & seruat Ecclesiam, seu cœtum hominum qui ipsum Dominum agnoscunt, & in eum credunt, cui cœtui remissionem peccatorum, & æterna bona impertit, eumq; solo verbo & Spiritu Sancto suo, non armis corporalibus gubernat, & oppressum cruce mirabiliter defendit, & tandem ex morte, ad vitam & gloriam æternam resuscitabit.

Ex hac definitione apparet, appellationem REGNI Christi copulare officium Sacerdotis ac Regis Christi & Ecclesiam. Significat enim Regnum Christi in sacris literis plerunq; Ecclesiam, seu cœtum hominum in Christum credentium, Christo Regi subditum & obedi-entem, vt cum dicimus, Regnum Christi in hac vita oppressum esse cruce & armis: aliàs officia Christi Regis, & beneficia omnia, quæ Ecclesie impertit, vt cum dicimus, Regnum Christi esse spirituale, hoc est, Beneficia, quæ Christus per Euangelion Ecclesie suæ impertit, non esse pecuniam, o- pes, potentiam, pacem corporalem, sed spiritualia & æterna bona, remissionem peccatorum, liberatio- nem à peccato & morte, & lucem, sapientiam, iu- stitiam, vitam & gloriam æternam: aliàs mo- dum collectionis & gubernationis Ecclesie per verbum & spiritum sanctum non arma corpo- ralia:

ralia. aliàs Regem ipsum Christum & Deum:
aliàs hæc omnia coniunctim complecti-
tur.

*Quod est discrimen inter Re-
gnum Christi & regna
huius mundi?*

REGNUM mundanum seu politicum, est gubernatio, in qua vnus homo seu Rex supremum imperium tenens, certis legibus, iudicijs, & armis corporalibus multitudinem hominum ipsi subiectam, regit & honestam ciuiũ disciplinam, & singulorum corpora ac fortunas & pacem publicam defendit.

Et si autem differentias quatuor inter ministerium Euangelij, per quod regnum Christi in his terris administratur, & potestatem politicam seu Regiam paulo ante recitauimus: tamen plures adiungi possunt. Primum enim inter personas regum summa dissimilitudo est. Nam Rex Christus est verè & natura Deus. Reges mundani tantum sunt mortales & imbecilli homines. II. Differunt modo gubernationis. Regnum Christi est spirituale, hoc est, non presidij & armis corporalibus, non gladijs
& hastis,

& hastis, sed solo verbo Dei constituitur & gubernatur. Reges politici legibus humanis & armis ac exercitibus subditos regunt & defendunt. III. Modo obedientia. Reges politici externorum membrorum obedientiam solummodo flagitant, & externa scelera tantum puniunt, Rex Christus internam cordis iustitiam requirit. IIII. Modo pœnarum. Reges mundani gladio, Ministri Christi solo verbo delicta puniunt. V. Beneficia regni Christi sunt spiritalia & aterna, videlicet remissio peccatorum, liberatio à morte, iustitia & vita aterna. Reges politici non hæc aterna, sed corporalia & momentanea bona, pacem politicam, defensionem, opes & similia suis subditis & amicis impertiunt. VI. Stabilitate. Omnia Regna quantumuis potentia & ampla, intereunt & extinguuntur, & redit in nihilum, quod fuit ante nihil. Christus verò Dominus regnavit in monte Zion, ex hoc nunc & vsq; in aeternum. Cùmq; Rex aternus sit, Ecclesiam quoq; ipsi subditam, non interire, sed in omni aeternitate cum ipso viuere necesse est.

Propter quas causas Ecclesia
 Christi in his terris Crucis
 subiecta est?

Omnium calamitatum totius generis
 huma-

humani, Ecclesiæ & imperiorum, causæ effici-
ficientes & impulsivæ communes

Quatuor sunt:

I. Peccatum commune totius generis
humani, quod vult Deus aboleri. Ideo de-
struit naturam peccatricem morte & alijs
calamitatibus.

II. Errores mentis humanæ.

III. Præcipue cupiditates.

III. Tyrannis Diaboli impellentis ho-
mines ad scelera, vt cumulet calamitates &
pœnas.

Fines autem præcipui duo sunt:

I. Vt agnoscant homines Deum esse
sapientem & iustum, & veram ac horren-
dam esse iram Dei aduersus peccatum &
iniustitiam.

II. Vt calamitatibus flectantur homi-
nes ad Timorem Dei, Modestiam & frenan-
das cupiditates, quibus ærumnæ accersun-
tur.

Sed causæ calamitatum Ecclesiæ pecu-
liares Quatuordecim recensentur,

quarum quatuor sunt

impulsivæ:

I. Lapsus primorum parentum & Pec-
catum inde in omnes deriuatum.

Rom. 5. Per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Psal. 106. Consumpti sunt propter iniquitates suas. Psal. 107. Propter viam flagitiorum suorum & iniquitates suas adfliguntur.

II. Immundities naturæ interior, videlicet dubitationes de Deo, securitas carnalis, admiratio sui, ἀταξία omnium affectuum &c. quam mundus negligit, hanc vult Deus ab Ecclesia agnosci & emendari. Ieremia 46. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.

III. Odium Diaboli rabiosius insidiantis Ecclesie, quam ceteris hominibus, Genes. 3. 1. Pet. 5. Aduersarius vester Diabolus, tanquam Leo rugiens circumit. Ioh. 1.

III. Certa delicta sanctorum in Ecclesia, quæ certis pœnis puniuntur. Mich. 7. Iram Domini portabo, quia peccaui ei. Psal. 89. Visitabo in virga iniquitates eorum.

Causæ Finales decem:

Calamitates, non ideo nobis imponit Deus, vt perdat nos, sed vt nobis benefaciat, & vtilitates ac bona amplissima confert. Psal. 118. Bonum est mihi Domine, quod afflixisti me. 1. Cor. 11. A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. ἀπωλεμεθα ἂν, εἰ μὴ ἀπωλεμεθα.

I. Vt ca-

I. Vt calamitatibus & ærumnis impij ad pœnitentiam vocentur, & in pijs Pœnitentia crescat. *Psal. 38 Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Ose. 5. Thr. 3. Jerem. 31. Castigasti me Domine & eruditus sum quasi iuuenulus indomitus, Conuerte me & conuertar.*

II. Vt explorentur, exerceantur, & confirmantur virtutes sanctorum, Timor Dei, Fides, Inuocatio, Patientia, Confessio, &c. quæ in rebus secundis fiunt languidiores & paulatim prorsus extinguuntur, contra autem crescunt, cum ærumnis exercentur sancti. *2. Par. 20. Cum ignoramus quid agendum sit, oculi nostri ad te Deus tolluntur, Esaia 26. Domine, in angustia quærimus te, cum nos corripis, clamamus anxie. 1. Pet. 1. Paulisper contristati varijs tentationibus: vt probata Fides vestra preciosior auro per ignem probato inueniatur, in laudem & gloriam Dei. Esa. 28. Vexatio dat intellectum. Rom. 5. Tribulatio patientiam parit, patientia probationem.*

III. Vt Ecclesia agnoscat iram Dei aduersus peccatum commune totius generis humani, & aduersus interiorem immundiciem, quam mundus negligit. *Ier. 13. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.*

III. Vt afflictiones sint testimonia immortali-

mortalitatis piorum. Norma enim iustitia Dei certa & immota est, vt pijs tandem benefiat, malis malè.

V. Vt sint testimonia certitudinis doctrinæ, & sint occasiones diligentius discendæ doctrinæ. *Psal. 119. Bonum est mihi Domine, quod humiliasti me, vt discerem iustificationes tuas.*

VI. Vt pij efficiantur similes imaginis filij Dei. *Roman. 8. 1. Pet. 4. Communicantes passionibus Christi gaudete, vt etiam in reuelatione gloria eius gaudeamus exultantes.*

VII. Vt emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatem, &c. & vt caueant futuros lapsus. *Esaia 27. Hic est fructus afflictionis eius, vt auferatur peccatum eius. 1. Cor. 4. Etsi exterior noster homo corrumpitur, tamen interior renouatur quotidie.*

VIII. Vt appareat Ecclesiam obedire, non propter aliqua corporum commoda sed propter solam gloriam Dei.

IX. Vt præsentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur, ac vt nos immediatè à solo Deo adiutos & liberatos esse appareat. vt *Daniel inter Leones inquit: Mecum est Dominus, qui non derelinquit diligentes se Psal. 109. Aduua me & saluum me fac, vt sciant quia manus tua hæc: quod*
TV Domi-

TV Domine fecisti illud. Deut. 8. Adflixit te, ne diceret: Fortitudo & robur manus meae haec omnia praestant.

X. Vt amplissima praemia calamitosis promissa consequamur. Matth. 5. Tali-um est regnum caelorum. 2. Corinth. 4. Momen-tanea leuitas afflictionis, aeternum pondus gloriae parit.

*Quae sunt praecipuae & efficaces
Consolationes opponendae
cruci & calami-
tatibus?*

Ethnicæ seu Philosophicæ consolationes sunt septem:

- I. Necessitas ferendi mala, quæ dolendo tolli non possunt. Feras non culpes quod mutare non potes.
- II. Virtus anteferenda dolori.
- III. Bona conscientia. Est aliquid magni crimen abesse malis.
- IIII. Exempla.
- V. Collatio euentuum.
- II. Causæ finales seu vtilitates.

VII. Spes liberationis.

*Quia omnium**rerum vicissitudo est.**Nec fera tempestas toto tamen horret in anno,**Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.*

Christianæ autem consolationis duodecim fontes sunt, ex quibus sex priores, etsi titulo cum Philosophicis congruunt, tamen res maiores continent, & adduntur sex alia verè efficaces, & Philosophis ignota, sed in solo Evangelio patet facta & Ecclesiæ

proprie.

I. **Necessitas obediendi Deo,** sub cuius manu potenti nos humiliari oportet, & nequaquam eius sapientiæ & iustitiæ repugnare. 1. Pet. 5. Iob. 1. Dominus dedit, Dominus abstulit. Psal. 118. Castigans castigavit me Dominus. Psal. 39. Obmutui & non aperiam os meum, gloriam tu fecisti.

II. **Dignitas Virtutis,** & pietatis erga Deum ac confessionis anteferendæ omnibus rebus secundis aut aduersis. Matth. 10. Qui diligit patrem aut matrem, plus quàm me, non est me dignus.

III. **Bona conscientia,** & vulneratæ conscientiæ sanatio per fidem in Filium Dei. 1. Pet. 4. Nemo vestrum pariat ut homicida, fur, aut facinorosus. 1. Ioh. 2. Si quis peccauerit, advocatū habemus apud Deum, IESVM CHRISTVM, ita lapsis agentibus penitentiam Deus

am Deus commutat pœnas in salutaria exercitia
 Fidei, patientiæ, Inuocationis, &c. quæ non signa
 ira, vt in Saule, sed paterna castigationis, sicut in
 Dauid, sunt.

III. Exempla Filij Dei, Abelis, Apostolorum,
 martyrum & totius Ecclesiæ, quam oportet simi-
 lem fieri imaginis Filij Dei.

V. Collatio euentum. Nam in rebus se-
 cundis omnes sunt securiores & insolentiores.

VI. Causæ finales seu Vtilitates decem
 prius recitate sunt, quibus testimonia adiungan-
 tur.

VII. Agnitio bonæ voluntatis Dei cerdè
 promissa propter Christum, seu beneuolentia Dei
 erga nos. Ebraeos 12. Prouerb. 3. Quem diligit
 Dominus, castigat, & flagellat omnem filium quem
 recipit.

VIII. Præsentia Dei in ærumnis. Psal. 91.
 Cum ipso sum in tribulatione. Esa. 57. Habitabis
 cum contrito & humili spiritu. Esa. 43. Meus es
 tu, cum transferis per aquas, tecum ero, & flumi-
 na non operient te, cum transferis per ignem, non
 consumeris.

IX. Promissio auxiliij diuini corroborantis
 corda in ærumnis, vt perferre onus possint. Nahum.
 1. Bonus Dominus, & confortans in tribulatione.
 2. Corinth. 10. Fidelis Deus, qui non sinit nos ten-
 tari supra vires.

X. Promissio mitigationis calamitatum in hac vita, & certæ liberationis, vel in hac vita, vel in æterna. *Psal. 84. Mitigasti omnem iram tuam. Psal. 103. Sicut Pater miseretur filiorum, &c. Psal. 50. Inuocame, & ego eripiam te. Psal. 34. Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus liberabit eos Deus.*

XI. Ad has promissiones cum accedit fides statuens Deum nobis adesse & mitigare calamitates: inuocatio petens in ærumnis auxilium & liberationem, obedientia, spes auxilij & liberationis, patientia, &c. hac omnia coniuncta, sunt sacrificium Deo gratissimum. *Psal. 51. Sacrificium Deo spiritus contribulatus.*

XII. Postremus & præcipuus consolationis locus est immortalitas Ecclesiæ, Resurrectio corporum, & portus vitæ æternæ, in quo Ecclesia liberata ex omnibus miserijs suauissimè acquiescet, & diuina luce, sapientia, iustitia, gloria & læticia à Deo complebitur. *2. Cor. 4. Momentanea leuitas*

afflictionis æternum pondus gloriæ

parit. Rom. 8. Conglorifi-

cabimur, si tamen

vnà patie-

mur.

DECI-

DECIMVS

LOCVS.

DE IMMORTALITA-
TE ECCLESIAE, RE-
surrectione corporum,
& vita æterna.

Quid est Mors?

Mors corporis est dissolutio Anima & corpo-
ris seu amissio vitæ, & interitus ac disipa-
tio corporis, qua propter peccatum redit in
nihilum, quod fuit ante nihil.

MORS anima SPIRITVALIS est Impietas
seu peccatum non remissum, propter quod homo ob-
noxius est ira Dei & æternis pœnis. Ioh. 5. Mortui
audient vocem Filij DEI, audientes viuent, hoc est,
Impij ad Deum conuertentur, & noua iustitia ac vi-
ta donabuntur. Hanc primam ad Deum conuersio-
nem, seu Fidem, qua credens in Christum à peccato
& ira Dei liberatur, nominat Iohannes, Resurre-
ctionem primam. Sicut & Mors prima ipsi est dis-
cessus anima à corpore, Mors secunda, æterna das-
tructio.

Quid est Mors piorum?

Est transitus Animæ, ab omni peccato & miserijs huius vitæ liberatæ, in æternam vitam seu beatam consuetudinem Dei & Eccle-
æ cœlestis.

Quid est status Animarum post hanc vitam?

ANIMAE PIORUM ex hac vita discedentium, non intereunt, nec somno opprimuntur sempiterno, sed superstites, Dei conspectu & consuetudine, in tranquilla pace & gaudio fruuntur, donec completo numero saluandorum, redeant in domicilia corporum suorum, & perfecta beatitudine & gloria vnâ cum corporib. orrentur. Sap. 3. Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illas tormentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori, at illi sunt in pace.

Recita testimonia de immortalitate Animæ.

Matth. 10. Animam non possunt occidere.
Luc.

Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso. Matth. 22.

Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob,
Non est Deus Deus mortuorum, sed viventium.

Matth. 16. Christus colloquitur cum Mose, qui an-
nis 1500. ante, ex hac vita discesserat.

Luc. 16. Lazarus & Dives mortui viuunt.

Apocal. 6. 7. Vidi animas interfectorum propter
verbum Dei, & sunt coram throno Dei, & serui-
unt ei die & nocte.

DE RESVSCITA- TIONE MORTVO- rum.

Qua Deus extrema mundi die, verbo suo
omnipotenti, omnium hominum mortuo-
rum corpora in vitam reuocabit, & rursus
animabus suis coniunget, vt vel pœnas scele-
rum æternas cum Diabolis sustineant, vel pie-
tatis & rectè factorum præmia in cœlis æter-
na percipiant.

Testimonia:

Sedes materia seu præcipuum testimonium est
Decimum quintum caput prioris Epistolæ ad Corin-
thios, 1. Thess. 4. Ezech. 37.

Iob. 19. Scio quòd Redemptor meus viuit, & quòd in nouissimo die, de terra resurrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, quem visurus sum Ego ipse, & non alius. Reposita est hæc spes in sinu meo.

Esai. 26. Viuent mortui, interfecti mei resurgent. *Dan. 12.* Qui dormiunt in puluere terra, euigilabunt, alij ad vitam æternam, alij in opprobrium sempiternum. Qui autem docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudierunt multos, quasi stelle in perpetuas æternitates. *Iohan. 11.* resuscitatur Lazarus. Ego sum resurrectio & vita. *Ioh. 5.* Veniet hora, cum omnes qui sunt in sepulchris, audient vocem filij hominis & prodibunt, alij in resurrectionem vitæ, alij in resurrectionem iudicij.

DE EXTREMO IUDICIO.

Certò secuturum est EXTREMVM IUDICIVM, in quo Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, in forma naturæ humanæ à se assumptæ omnes homines pios & impios, ex morte resuscitados ante tribunal suum adducet, & impios ac damnatos, vnà cum Diabolis, in æternum ignem abijciet, pios vero &

DE MORTE AETERNA. 177

rō & electos in regnum cœlorum ante mundi conditionem ipsis paratum transferet.

Matth. 25. Cum venerit Filius hominis in gloria sua, & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriae suae, & iudicabit, &c. Nam eo in loco, non solum aduentus Christi ad iudicium, sed etiam Processus & forma Iudicij copiosè describitur. Act. 16. Deus constituit diem, in quo iudicabit mundum in iustitia. Eccle. 12. Cuncta quae sunt, adducet Deus in iudicium, etiam, occulta, siue bona siue mala.

DE MORTE AETERNA.

MORS IMPIORVM AETERNA SEU MORS secunda, erit horribilis pavor anxietas & fuga, seu acerbissimi morsus & cruciatus cordis sentientis iram Dei, & supplicia corporum in ignibus viuentium, in vltione sine combustione, dolore sine extractione.

Iohan. 1. Qui non credit Filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Rom. 2. In reuelatione iusti iudicij Dei impijs ventura est indignatio & ira & afflictio & angustia super omnē animam hominis facientis malum.

Marc.

*Marc. 9. Abijcientur in Gehennam, vbi ver-
mis eorum non moritur, & ignis non extinguitur
Matth. 25. Ite malidicti in ignem aeternum, &c.*

DE VITA AETERNA.

*Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium
suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum
non pereat, sed habeat vitam aeternam.*

*Ioh. 6. Hec est voluntas Dei, vt omnis qui videt
Filium & credit in eum non pereat sed habeat vi-
tam aeternam.*

*Iohan. 17. Hec est vita aeterna, vt agnoscant te
solum verum Deum, & quem misisti Iesum Chri-
stum.*

Quid est vita aeterna?

VITA AETERNA erit conspectus Dei,
quo Ecclesia resuscitata ex morte, & prorsus
ab omni peccato liberata, coram intuebitur
essentiam & voluntatem totius diuinita-
tis, aeterni Patris, Filij, & Spiritus Sancti, &
noua ac perpetua luce, sapientia, iustitia, vi-
ta & laticia aeterna à Deo, qui erit omnia in
omnibus: complebitur, & vicissim Deum
celebrabit.

DEO GLORIA.

BREVIS EXPLICATIO
P R E C A T I -
O N I S D O M I N I -
C A E P A T E R
N O S T E R .

PRæcipuus & summus **D E I** cultus, & o-
 ptimum ac præstantissimum hominis
 opus cuius causa & conditi à Deo & per Fi-
 lium redempti sumus, Spiritu diuino san-
 ctificamur: atque adeo solius Ecclesiæ Dei
 proprium decus, & firmissimum totius vitæ
 piorum

piorum præsidium est, vera agnitio & IN-
 VOCATIO Dei, Quam vult Deus à nobis
 assidue & religiosè exerceri, & bona ac libe-
 rationes in periculis à se peti & expectari, vt
 DEO honorem proprium diuinitatis tri-
 buamus, eumq; non inane nomen esse, nec
 negligere homines, sed verè adesse nobis
 præsentem & opitulatorem, & in tantis
 miserijs opem ferre inuocantibus agno-
 scamus & profiteamur. Itaq; hunc Inuoca-
 tionis cultum præcipuè à nobis Deus fla-
 gitat, & optimam ac perfectissimam FOR-
 MAM PRÆCANDI ipse nobis per Filium
 suum Dominum nostrum Iesum Christum.
Luc. 11. & Matth. 6. præscripsit. in cuius reci-
 tatione, hi sex loci assidue considerandi
 sunt.

I. QVIS SIT VERVS DEVS quem
 compellamus, videlicet æternus Pater Do-
 mini nostri Iesu Christi, vnà cum Filio suo &
 Spiritu Sancto, patefactus in Ecclesia, misso
 hoc ipso Filio mediatore, propter quem nos
 quoq; confugientes ad ipsum fide, paterna
 benevolentia complectitur & nostras præ-
 ces recipit, & exaudit. Hanc doctrinam con-
 tinet compellatio Dei: Pater noster.

II. MANDATVM Christi, quod præci-
 pit inuocationem, & quidem nominatim
 recitatio-

recitationem huius formæ verborum à Christo traditæ, Luc. II.

III. P O E N I T E N T I A seu conuersio ad Deum vera, agnoscens & deplorans suam indignitatem & peccata, vt Daniel orans primùm peccata sua confitetur.

IIII. P R O M I S S I O N E S D E I amplissimæ, quòd velit Deus & peccata agentibus pœnitentiam remittere, & nostram inuocationem recipere & exaudire, & bona optata, eo ordine & modo exhibere, quem in promissione expressit. Ideo dicimus, Pater noster, Pater est: Ergo paterna beneuolentia & *εὐδοκίαν* nos complectitur, vt Luc. II. multis verbis dicitur: Si vos, cum sitis mali, no-
stis bona dona dare filijs vestris: quantò magis Pater vester cœlestis, dabit Spiritum Sanctum petentibus. Psal. 103. Sicut pater, miseretur filiorum &c. Et est Noster pater, non solum diligens suum vnigenitum Filium, de quo inquit: Hic est Filius meus dilectus, sed etiam propter eum Nos adoptiuos filios amans, respiciens, curans, defendens, exaudiens, saluans.

V. F I D E S addens Amen diuinis promissionibus, & certò statuens, sibi à Deo Patre *εὐδοκίαν* peccata remitti, & suas preces exaudiri, propter Filium mediatorem.

EXPLICATIO
 VI. RES PETENDAE spirituales & corporales, aeternae & praesentes, quae sapientissimo ordine, & admirabili breuitate, in septem petitiones à Christo distributae sunt.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Nomen significat noticiam seu agnitionem, inuocationem & celebrationem.

Sanctificare significat sanctum, id est purum, mundum, Deo placens facere, & dicere vsibus diuinis.

Petimus igitur hac oratione, Sanctificetur nomen tuum.

I. Vt noticia seu agnitio Dei vera & pura in

ra in genere humano cōseruetur, & omnes
falsæ opiniones de Deo, & dubitationes ex
nostris mentibus tollantur.

II. Ut vera de Deo doctrina & vox Eu-
angelij latè spargatur, & deleantur omnia
impura dogmata & hæreses, quibus nomen
Dei contumelia afficitur.

III. Ut vera & munda inuocatione & ob-
edientia, sine maculis peccatorum, Deus
colatur & celebretur, & Dei gloria, nostro
nomini & famæ & omnibus rebus humanis
à nobis anteferatur.

SECUNDA PETITIO.

Adueniat Regnum tuum.

REGNUM DEI in hac vita est est governa
tio Dei,

tio Dei, qua non solum naturam vniuersam à se conditam, ac genus humanum in primis custodit & conseruat, & sceleratos punnit, sed etiam per ministerium Euangelij propter Christum colligit sibi Ecclesiam omnibus temporibus mundi, & remittit ei peccata, liberat eam ab æterna morte, sanctificat eam dato Spiritu Sancto, mirabiliter defendit & regit eam oppressam cruce in hac vita, reprimat diabolos & tyrannos & prauos naturæ impetus, & resuscitat eam ex morte ad vitam & gloriam æternam.

Hæc bona omnia, videlicet:
 Collectio Ecclesiæ per vocem Euangelij,
 destructio regni diaboli, gubernatio Spiritus Sancti, defensio in hac vita, & regnum ac gloria cœlestis: petuntur hac oratione,
 Adueniat regnum tuum.

TERTIA PETITIO.

*Fiat voluntas tua sicut in cælo
 & in terra.*

Petimus, vt nostræ voluntates, nostræ consilia & actiones cum voluntate & verbo tuo congruant. Flecte nostras voluntates v tibi in

tibi in tolerandis rebus aduersis, faciendis officijs vocationis, denique in omni vita obediamus, vt Angeli in cœlo tibi obediunt: da felices successus in vocatione Ecclesiastica, politica & Oeconomica, vt tibi grata fiant.

QUARTA PETITIO.

*Panem nostrum quotidianum
da nobis hodie.*

Significat, autem panis quotidianus ipsam vitam corporis, bonam valetudinem, victum, vestitum, pacem, honestam disciplinam, fertilitatem terre, Hospitia, domos, defensio-

defensionem liberorum, coniugum, bonæ
famæ.

Hæc bona omnia ad sustentationem hu-
ius vitæ corporalis necessaria vult Deus à se
peti propter quatuor causas:

Primùm, vt agnoscamus Deum datorem
& conseruatorem esse huius vitæ corpora-
lis, nec casu offerri panem quotidianum,
sed certo Dei consilio distribui.

Secundò, vt sciamus Deum in hac vita
velle seruare Ecclesiam, ipsum rectè agno-
scentem, inuocantem & in omni æternitate
celebrantem.

Tertiò, vt Fides, inuocatio & gratiarum
actio, in petitione, expectatione, & vsu Pa-
nis quotidiani exerceatur.

Quartò, vt commonefaciat nos de Chri-
sto,

sto, qui est panis vitæ æternæ, de remissione peccatorum & bonis spiritualibus, quorum petitio semper præluce debet petitioni bonorū corporalium. Ideo statim additur:

QVINTA PETITIO.

*Et remitte nobis debita nostra,
sicut & nos remittimus de-
bitoribus nostris.*

Qua petitur remissio peccatorum, non propter nostram mansuetudinem seu misericordiam remittentem alijs offensiones & iniurias, sed propter solum Christum, vt tota Euangelij doctrina testatur, Ac vt cætera bona opera necessariò remissionem

peccatorum comitantur vel sequuntur, ita
 ut non possit remissio peccatorum & gratia
 retineri nisi adsint, nec tamen sunt causa
 remissionis peccatorum, sed effectus vel
 necessario coniuncta, sic mansuetudo quo-
 que seu misericordia remittens alijs offen-
 siones, necessaria est.

S E X T A P E T I T I O.

*Et ne nos inducas in ten-
 tationem.*

Tentatio significat aliàs sollicitationem
 seu impulsione[m] ad quæcunq; peccata seu
 lapsus:

PRECAT. DOMIN.

189

lapsus: Aliàs calamitates & miserias, quibus
vel punimur vel probamur.

Ne inducas, id est, non finas nos impelli
à diabolo ad peccata & lapsus, sed gubernans
nos Spiritu tuo Sancto.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Liberato nos ex omnibus malis, præsen-
tibus & æternis à peccato, morte, tyrannide
diaboli, calamitatibus publicis & priuatis,
& donato nos vita & læticia æterna.

Quia

Quia tuum est regnum?

In fine adduntur causæ impulsivæ & finales, propter quas expectamus bona petita in septem petitionibus prioribus.

Tuum est Regnum) Tu es Rex & Pater noster, ideo vis bona promissa dare.

Et potentia) potes nobis dare bona promissa, quia es omnipotens.

Et gloria) Causa finalis, propter quam petuntur bona, sit Gloria Dei, videlicet, ut, cum Deus exaudit, testetur sibi curæ esse Ecclesiam: ut blasphemi refutentur qui disputant, non esse Deo curæ res humanas, non exaudiri Ecclesiæ preces: ut Fides piorum confirmetur, ut cum hæc beneficia recitantur, multi agnoscant Deum, & inuitentur ad Timorem Dei & Fidem: ut gratiarum actione Deus celebretur.

Amen) Certum sit & eveniat, quod petimus. Hæc nostra precatio non est inane murmur, sed certò statuimus exaudiri nostras preces, & certò impetrari optata bona iuxta promissiones, Amen.

REGVLA VITAE

PHILIP. MELANCH.

Nvllius est felix conatus & utilis vnquam,
Consilium si non detq; iuuetq; Deus.
Tunc iuuat ille aut em, cum mens sibi conscia recti,
Mandati officij munera iusta facit,
Et simul auxilium praesenti à numine Christi
Poscit, & expectat non dubitante fide.
Sic procedit opus faustum populisq; tibiq;
Nauis & aura tua vela secunda vehet,
Inuictamq; Dei dextram vis nulla repellet,
Omnia cogentur cedere prona Deo.
Ipsa etiam quamuis adamanti incisa feruntur,
Cum petimus credunt fata seuera Deo.
Nec Deus est numen Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.
Ipse potest solis currus inhibere volantes,
Ipse velut scopulos flumina stare iubet.

PRECATIO EX

2. PARAL. 20.

In tenebris nostra & densa caligine mentis
Cum nihil est toto pectore consilij,
Turbati erigimus Deus ad te lumina cordis,
Nostra tuamq; fides solius orat opem.
Tu rege consilij actus, pater optime nostros,
Nostrum opus vt laudi seruiat omne tua.

TE

TE maneat semper seruante Ecclesia Christi
*Insertosq; ipsi nos tua dextra tegat.
 Tres velut in flamma testes Babylonide seruas.
 Rex vbi presentem te videt esse Deum.*

P R E C A T I O S V M T A E X
D I C T O G E N E S I S I. S P I R I T U S
r i t u s D e i f o u e b a t
a q u a s .

P H I L I P . M E L A N C H .

Spiritus vt Domini nascentia corpora fouit,
 Cum manus artificis conderet ipsa Dei:
 Sic foueat cœtus, qui Christi oracula discunt,
 Accendatq; igni pectora nostra suo.

F I N I S .

FRANCOFORTI
ADM. OENVM, EX OFFI-
CINA HAEREDVM CHRISTIANI
Egenolphi, Impensis Adami Loniceri,
Ioannis Cnippij Andronici secun-
di, Doctorum, & Pauli
Steinmeieri.

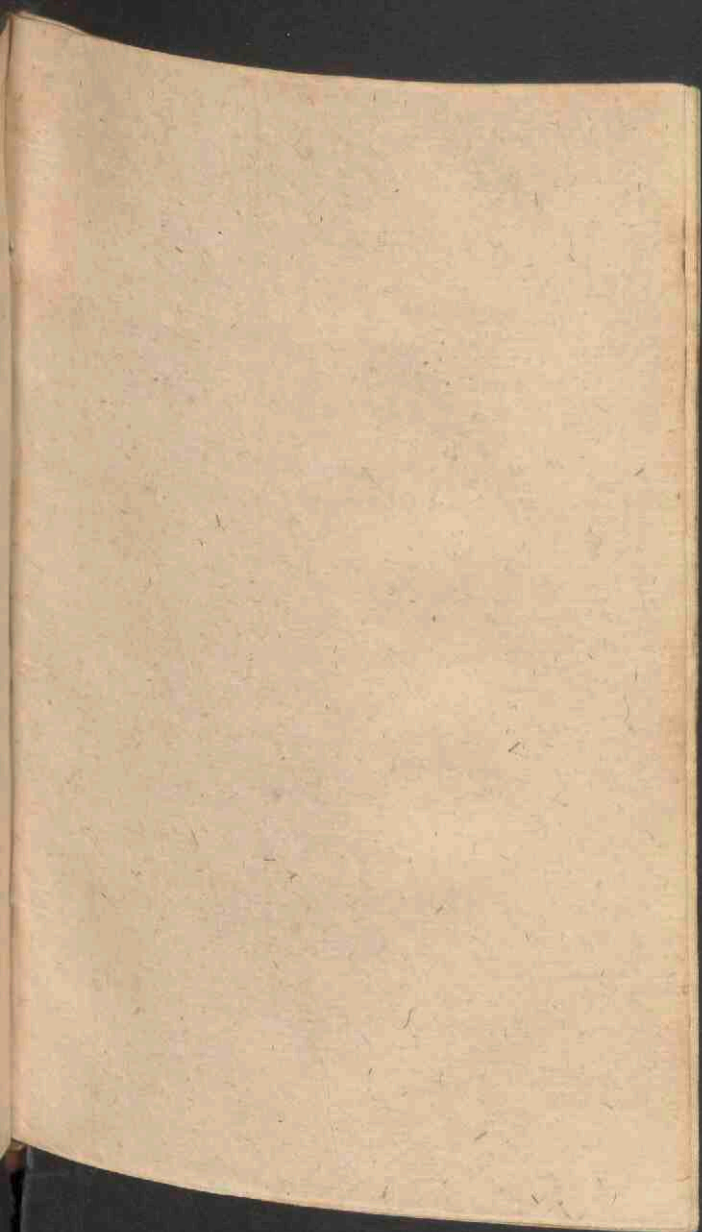
M. D. LXXXIII.

1788

JANUARY 1788
OF NEW YORK
IN SENATE
AND ASSEMBLY
OF THE STATE
OF NEW YORK
DOCTOR OF THE
LAW

MDCCXXXIII

OCN 67993763